çağdaş boşnak edebiyatı antolojisi

Hazırlayan: Fahri Kaya

YAPI KREDİ YAYINLARI

BOŞNAK EDEBİYATI ANTOLOJİSİ

Fahri Kaya, 1930 yılında Kumanova, Makedonya'da doğdu. Doğduğu yerde, Üsküp'te ve Belgrad'da okudu. Öğretmenlik yaptı. Ama yaşamının büyük bir kısmını gazeteci olarak geçirdi. Uzun yıllar Üsküp'te Türkçe yayımlanan *"Birlik"* gazetesinin başında bulundu. *"Sesler"* adlı edebiyat ve sanat dergisini çıkardı. Halen emekli ve Üsküp'te yaşıyor.

Makedonya Türklerinin edebiyatında şair, hikâyeci ve eleştirmen olarak bilinir. Yazdıkları birkaç kitapta yayımlanmıştır. Ayrıca Türk edebiyatından Yahya Kemal ve Ahmet Haşim'den başlayarak günümüze dek yetmiş kadar şair ve yazarın şiir ve hikâyelerini Makedoncaya çevirmiştir. *"Makedon Şiiri Antolojisi"* Türkiye Kültür Bakanlığı yayınları arasında çıktı. Türkiye'de, *"Eski Yugoslavya'da Çağdaş Türk Şiiri Antolojisi"* de yayımlandı.

Makedonya'da Türk edebiyatını tanıttı. Makedonya ile Eski Yugoslavya'da yaratılan Türk edebiyatını değerlendiren yazılarının ayrı bir önemi vardır. Son yıllarda Boşnak edebiyatı üzerinde çalışmaktadır.

Boşnak Edebiyatı Antolojisi

HAZIRLAYAN:
FAHRİ KAYA

ANTOLOJİ

YKY

Edebiyat - 183
ISBN 975-363-599-0

Boşnak Edebiyatı Antolojisi
Hazırlayan: Fahri Kaya

1. baskı: 2000 adet, İstanbul, Mart 1997

Yayına Hazırlayan: Birhan Keskin
Kapak Tasarım: Pınar Kazma Çınar
Ofset Hazırlık: Akgül Yıldız
Düzelti: Birhan Keskin
Yayın Koordinatörü: Aslıhan Dinç
Baskı: Şefik Matbaası

© Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş. 1997
Türkçe çevirinin tüm yayın hakları saklıdır.
Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında
yayıncının yazılı izni olmaksızın
hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş.
İstiklal Caddesi, No: 285 Beyoğlu 80050 İstanbul
Telefon: (0-212) 293 08 24 Faks: (0-212) 293 07 23

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ • 13

Safet Bey Başagiç
Sevdalılar • 40
Kısa Cevap • 41
Ali Paşa Konakları • 42
Bir Eleştirmene Aittir • 43
Tutku Şiirleri'nden • 44
Sarhoş Şiirleri'nden • 45
Kendine Göre Çağrı • 47
Kanatçıkta • 48

Musa Kâzım Çatiç
Bosna Akıyor • 50
Ölüm • 51
Hatırlıyor musun? • 52
Sessiz Esen Meltem Olsam • 53
Tevbe i Nasuh • 54
Lady Godiva • 56
Randevu • 57
Gözlerin • 58

Abdurrahman Hıvzı Byelovats
Hazer • 60

Hamza Humo
Alacakaranlık • 67
Sürgün • 68
Suda Boğulmuş • 69
Mostar'la Vedalaşmak • 70
Aşk Şiiri • 72
Bekçi • 74
Fısıltı • 75

Hasan Kikiç
Culağa'nın Bayram Öyküsü • 77

Aliya Nametak
İnsana Ne Kadar Gerek? • 83

Salih Aliç
Her Şey • 89
Çağrı • 90
Adımlar • 91
Geceyarısı Gölgesinde • 92
Güller • 93

Mehmet (Meşa) Selimoviç
"Derviş ve Ölüm"den • 95

Skender Kulenoviç
Perdahçı Benediktus De Spinoza • 112
Mektuplar • 113
Tarih II • 114
Vazolar • 115

Şükriya Panco
Vazgeçiş • 117
Yitirilen Oyun • 118
Yıldızlar Daha Yakın Oldu • 119
Tepemdeki El • 120

Kâmil Siyariç
Hüseyinin Oğlu Hasan • 122

Enver Çolakoviç
Ali Paşa Efsanesi • 135

Ziya Dizdareviç
Kasaba Üstüne Sorunlar • 146
Bosna Kahvesi'nde • 150

Mak Dizdar
Benim İçin Birşeyler Bilecekler mi • 154
Kaynak Üstüne Ağıt • 155
Kaygı • 156
Çağrı • 157
Çöl • 158
Yön • 159
Pişmanlık • 160
Mor Bir Dere • 161
Atlı Üstüne • 162
Ağaç • 163

Derviş Suşiç
Düşkırıklığı • 165

İzzet Sarayliç
Adımı Taşıyacak Bir Sokak Arıyorum • 170
Bir Gecenin Seslenişi • 171
Gençler Şairlikte İvecenlik Etmeyin • 172
Ölümden Başka • 173
İki Mutlu İnsan • 174
Adres Değiştirme • 175

Hüseyin Tahmişçiç
Ateş Yutanlar • 177
Konuk • 179
Masal • 180
Deniz Müziği • 181

Aliya Kebo
Şiirsiz • 183
Yol • 184

Konak • 185

Aliya İsakoviç
Tramonto • 187

Hüseyin Başiç
Günlerden Bugün • 194
Yıldızlar Dağıldığı Zaman • 195
Bugünkü Gün Ya da Karanlıkta Boş Dönüş • 196
Kemik • 197

Bisera Alikadiç
Efsane • 199
Sallanmak • 200
Yalnız Olana • 201
Sonbahar • 202
Kimi Yıllar • 203

Meho Rizvanoviç
Flurografi • 205
Yukarıya Doğru Düşüş • 206
Evler • 207
Kendi Yolunu Seç • 208

Ayşa Zahiroviç
Denize • 210
Toprağa • 215

Necat İbrişimoviç
Kilim • 222

Niyazi Alispahiç
Tamburumda Huriye'nin Sesi • 235

Kemal Mahmutefendiç
Oyalama • 243
Şimdi/Burada • 244
Söz Derlemesi • 245

Mübera Muyagiç
Hem de Bilmiyorum Neden • 247
Yok Olan Mavi Deniz • 248
Oyun • 249
Çekilmiş Çizgi • 250

Abdullah Sidran
Karabasan • 252
Issız Sis • 253
Kendin İçin Bir İz Bile Yok • 254
Gittiğimiz Yol • 255
Öbür Dünya Misafirleri • 256
Mezarlardan Kalkıyorlar • 257

İbrahim Kayhan
Gül • 260
Leyla • 261
Ayıran-Ruh • 262

Fehim Kayeviç
Sınır • 264
Kara Ağaç • 265
O • 266
Güneş Ne yaptığını Bilir • 267

Mübera Pasiç
Sırça Martı • 269
Bitimde • 270
Erken Türkü • 271

Meho Barakoviç
Çizgi • 273
Kent • 274
Şeytan İşi • 275

Aliriza Gaşi
Sevgi Yolu • 277
Gizemli Sözler • 278
Sen Sezemeyeceksin • 279

Çiçeğin Doğuşu • 280

İrfan Horozoviç
Şeyhin Mektupları • 282

Cemaluddin Aliç
Ölüm, Benimle Akşam Yemeğine Gel • 286
El • 287
Bağış • 288
Sen de Rüzgâr Gibi Gelerek • 289

Enes Kişeviç
Sözde Bir Şeyin Ağarmıyor • 291
Ateş Ateşi Yakmaz • 292
Yağmurun Dansı • 293
Çiçeksiz Koku • 294

Safet Sariç
Örümcek Düşüşü • 296
Yıldızları Saymıştık • 297
Ve Yine • 298

Yasna Şamiç
Cumartesi • 300
Sis • 301
Gölge • 302

Munib Delaliç
Cıvıldıyor, Soluyor • 304
Gecenin Gözü • 305
Yeniden, Ev • 306

Cemaluddin Latiç
Saraybosna'da Bahar • 308
Ne Olacak Yaradanım • 309
Tabut • 310
Ben ve Dostlarım Benim • 311

Ferida Durakoviç
Güzellikler • 313
Bahara Giriş • 314
Yorumcu • 315

Zilhad Klyuçanin
Ben • 317
Öngörü • 318
Ekmeğe Küfretmek • 319

Selim Arnaut
Meleğin Gidişi • 321
Bir Fotoğrafın Portresi • 322
Babaya Mektup • 323

boşnak edebiyatı

Son elli şu kadar yıl içinde Bosna-Hersek denildi mi, 1943 yılında, Batı Bosna'nın tarihi ve pitoresk şehri Yayçe'de kurulan İkinci Yugoslavya'nın, üç uluslu altı cumhuriyetinden biri akla geliyordu. Son yıllarda Bosna-Hersek, dünya tarihinde ve yaşadığımız yüzyılda örneğine rastlanmayan soykırım, cinayet, ırz düşmanlığı ve etnik temizlemelerin gerçekleştiği bir savaş alanı oldu. Bu savaş, bu cinayetler ve bu vahşet, demokrasi, uygarlık ve insan haklarını korumakla böbürlenen, bu konularda dünyaya ders vermeye çabalayan çifte standartlı Avrupa'nın gözleri önünde yapılmaktadır. Vaktiyle Berlin Kongresi'nde oynanan çirkin oyunlar, bugün yeni bir biçimde tekrarlanmaktadır.[1]

Kanayan bir yara olan Bosna-Hersek'te günümüzde sadece tarihi Mostar Köprüsü değil, insanlar arasında kurulmuş bütün köprüler yıkıldı. Ama Müslümanlar-Boşnaklar, yok olma tehlikesiyle yüz yüze gelmelerine rağmen, savaşıp direnmekte, her ne pahasına olursa olsun Boşnaklığı yaşatmakta kararlı olduklarını göstermektedir. Boşnakların yürüttüğü savaşın haklı bir savaş olduğunu bilenler, bilmeyenlerden çoktur. Adalet geç de olsa yerine gelir. Mutlaka gelir, Boşnaklar, bu haklı mücadeleleri sayesinde istediklerine, amaçlarına varacaklarına inanmaktadırlar.

Boşnaklar, Fatih Sultan Mehmet döneminde, Bosna-Hersek'in ele geçirilmesinden sonra (1463) İslamiyeti kabul eden yerli Slav halkıdır. Osmanlıların ele geçirdikleri öteki Balkan ülkelerinden farklı olarak, Bosna-Hersek'teki yerli halk, İslamiyeti çok daha kitlesel bir biçimde kabul etmiştir. Osmanlıların getirdikleri yeni dinin kabul edilmesinde, ikinci bir dinsel mezhebin mensupları olan Bogomiller öncülük etmiştir. Katolik ve Ortodokslar tarafından da-

ima lanetlenen ve kanlı baskılar altında bulunan Bogomiller, Müslümanlığı sadece bir kurtuluş olarak görmelerinden değil, yeni dini kendi görüş ve anlayışlarına öteki dinlerden daha yakın bulduklarından da toplu bir biçimde kabul etmişlerdir. Osmanlıların adil davranışları ile hoşgörüleri İslamiyetin bu bölgede hızla gelişmesine neden olmuş ve daha sonraki yıllarda sadece Bogomil ile toprağa bağlı olanlar değil, birçok mal ve mülk sahipleri de gönüllü olarak Müslümanlığı kabul etmiş ve yeni dine gönülden bağlı kalmışlardır.[2]

Osmanlı yönetimine girdikten sonra Bosna'da sosyal, ekonomi, eğitim ve kültür alanında büyük değişiklikler olur, Osmanlılar dinle birlikte yeni bir devlet ve toplumsal yönetim de getirir. Böylece, Müslümanlığı kabul edenlerin eski kültürlerinin Osmanlı kültürüyle karışması sonucunda özgün bir topluluk yapısı oluşur.

1585 yılına kadar bir sancak beyliği olan Bosna-Hersek, daha sonraları eyalet olur. 1418'den 1878 yılına kadar bu vilayette 264 vali görev alır. Bosna valileri, önce Saraybosna'da, daha sonra Banyaluka ile Travnik'te görev alır. Bosna valilerinin en ünlüsü, Bosna'ya yaptığı hizmetler sayesinde günümüzde de adı saygıyla anılan Gazi Hüsrev Bey'dir. Yalnızca iyi bir yönetici değil, değerli bir aydın ve hayırsever de olan Gazi Hüsrev Bey'in yaptırdığı cami, medrese, tekke, kütüphane ve daha birçok yapıttan bazıları, akıl almaz düşmanlıklara rağmen bugün bile hâlâ ayakta durmaktadır.

Türkler, bir Türk eyaleti olan Bosna-Hersek'te, İslamiyeti kabul eden birçok gelenek ve göreneklerini benimseyen Boşnakları ayırt etmek için onları *Boşnak tayfası*, *Bosnalı takım* ve *Boşnak kavm* olarak adlandırılmışlardır. Bugün Sırplar, Türkler döneminde Müslümanlığı kabul eden Bosna Müslümanlarını *Turçin* (Türk) diye adlandırmaktadırlar. Tarih boyunca Boşnaklar, Osmanlı devletinin sağladığı bütün hak ve özgürlüklerden yararlanıp, egemen bir öğe olarak askeri ve mülki yönetimde her zaman yer almış ve her fırsatta yeni devlete karşı bağlılıklarını göstermişlerdir. Osmanlı döneminde, Boşnaklardan yirmi iki kişi sadrazamlığa kadar yükselmiştir. Osmanlı devletinde önemli mevkide bulunan ve devlete hizmet den Boşnaklardan Sokollu Mehmet Paşa, Hadım Sinan Paşa, Damat İbrahim Paşa, Kara Davut Paşa, Topal Recep Paşa, Mostarlı Mustafa Paşa, Tiryaki Hasan Paşa ve Cezzar Ahmet Paşa gibilerini saygıyla anmak gerek. Bilindiği gibi olağanüstü zekâsı saye-

sinde devletini güçlendirerek yeni ülkelere sahip olmasında büyük hizmeti geçen Sokollu Mehmet Paşa, Osmanlı tarihindeki en saygın sadrazamlardan biridir.[3]

Bosna-Hersek, Osmanlı döneminde gelişip güzelleşmiştir. Avrupa'yla sınırlanan en kuzeydeki eyalet olduğu için Osmanlı yöneticileri Bosna'ya her zaman ayrı bir önem, ayrı bir değer vermiştir. Bölgenin her alanda kalkınması için büyük yatırımlar yapılmış, halkın isyanlarına karşı da her zaman dikkatli davranılmıştır. Bosna vilayetinin önemini gözönünde bulundurarak Babıâli buraya her zaman en iyi yöneticiler göndermeye çalışmıştır. Ama bütün çabalara rağmen dört yüz yıl sonra Osmanlı devleti buralardan çekilmek zorunda kalacaktır.

Berlin Kongresi (1878) kararıyla Bosna-Hersek, Avusturya-Macaristan'ın yönetimine bırakıldı. Çekilmek zorunda kalan Osmanlı yöneticileri, Avusturya-Macaristan hükümetiyle, Bosna-Hersek'in statüsü üzerinde bir antlaşma imzaladı. Bu antlaşmaya göre; 1908 yılına kadar Bosna, sözde Osmanlı devletinin, gerçekteyse Avusturya-Macaristan egemenliği altındaydı. İkinci Meşrutiyet'in açtığı bir sürü sorunla mücadele eden Osmanlı hükümeti, 1909 yılının başlangıcında imzalanan bir protokolle Bosna'nın Avusturya'ya katılmasını tanıdı. Osmanlıların buralardan çekilmesine daha doğrusu ülkelerinin Avusturya-Macaristan yönetimi altında kalmasına Boşnaklar (Müslümanlar) karşı koydularsa da başaramadılar. Yeni yöneticiler onların isyanlarını çeşitli tehdit ve baskılarla kısa zamanda önledi. Bosna'nın, Avusturya'ya katılması Hırvatlarla Sırplar tarafından iyi karşılanmadı. *Genç Bosnalılar* diye adlandırılan ve Sırp, Hırvat gençlerinden oluşan örgüt üyeleri, 1914 yılında Saraybosna'yı ziyarete gelen Avusturya veliahtı Arşidük Franz Ferdinand'ı şehrin ortasında öldürünce, bu olay Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasına yol açtı. Böylece, Bosna-Hersek, Birinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun yönetimi altında kaldı. Avusturya-Macaristan'ın, Birinci Dünya Savaşı'nda yenilgiye uğramasından sonra Bosna-Hersek, bu bölgelerde her zaman gözü olan Sırbistan Krallığı'na bırakıldı. 1918 yılının sonlarında kurulan Sırp, Hırvat ve Sloven Krallığı'nın bir bölümü olan Bosna-Hersek, 1941 yılına kadar yeni devlette kurulan birkaç banlığa ayrılarak yönetildi.

İkinci Dünya Savaşı yıllarında Almanlar, Krallık Yugoslavya'yı istila edince, Bosna-Hersek'in bir kısmında Nazilerce Hırva-

tistan devleti kuruldu, diğer bölümü de Almanların istilası altında kaldı. 1945'te, Nazi Almanya'sının yenilgiye uğramasından; daha doğrusu Josip Broz Tito tarafından yönetilen Halk Kurtuluş Savaşı'nın başarıyla sona ermesinden sonra, 1943 yılında, Yayçe'de alınan karara göre; Bosna-Hersek, İkinci Yugoslavya'nın altı cumhuriyetinden biri oldu. Kırk beş yıldan çok, üç ulustan oluşan Bosna-Hersek'te halk, görünüşte birlik içinde mutlu günler yaşadı. Yugoslavya'nın dağılmasıyla, 1992 yılında Bosna-Hersek egemen bir devlet ilan edildi ve Birleşmiş Milletler'in üyesi oldu. Ama bu arada sonu gelmeyen amansız, kanlı savaş da başgösterdi.

Papalık temsilcilerinden birinin verdiği bilgilere göre, 1624 yılında, Bosna-Hersek'te 300.000 Katolik, 900.000 Müslüman ve 150.000 kadar da Ortodoks vardır. Başka bir Fransız gezgininin, 1800 yıllarından kalma bilgilere göre, o dönemde, bu Osmanlı vilayetinde 600.000 Müslüman, 120.000 Katolik ve 500.000 Ortodoks yaşıyormuş. 1879 yılında Avusturya-Macaristan makamlarınca yapılan nüfus sayımına göre ise, Bosna-Hersek'te halkın yüzde 38.73'ü (448.613) Müslümandır. 1910 yılında bu sayı yüzde 32.25'e düşmüştür, daha doğrusu o yıl Bosna Hersek'te 612.137 Müslüman yaşamaktadır. 1991 yılında yapılan resmi nüfus sayımına göre de eski Yugoslavya'nın bu cumhuriyetinde, 4.364.574 kişi yaşıyordu ve bunlardan 1.905.829 Müslüman, 1.369.258 Sırp ve 755.895 kişi de Hırvattı.[4]

Bu bölgenin, Avusturya-Macaristan'a katılmasından ve bu bölgede bilinen savaşlardan sonra, çeşitli dönemlerde Boşnaklar yurtlarını terk etmek zorunda kalmışlardır. Bir tahmine göre, Bosna-Hersek'in Avusturya-Macaristan yönetimi altında bulunduğu kırk yıl içinde, yöreden 150.000 kadar Boşnak göç etmiştir. Bugün, Boşnakların çoğu, başta İstanbul olmak üzere, Türkiye'nin çeşitli yerlerinde yaşamaktadır.

Bosna-Hersek'in Osmanlılar tarafından ele geçirilmesinden sonra bu bölgenin tarihi Osmanlı tarihinin ayrılmaz bir bölümü oldu. İslamiyeti kabul etmekle birlikte Boşnaklar, Türklerin sadece örf ve âdetlerini kabul etmekle kalmadı, Osmanlı kültür ve eğitim kurumlarına da katıldı. Örneğin, Bosna-Hersek'in Avusturya-Macaristan'a katıldığı yılda bu eyalette 434 ilkokul ile 43 medrese ve daha birçok lise, askeri idadi, öğretmen okulu ve 12 sanat okulu ile Vilayet Yüksek Okulu vardı. Çoğunlukla İslam toplulukları tarafından yönetilen bu okullarda özel olarak kız çocuklarının öğre-

nim görmesine önem verilirdi. Bu okullarda öğrenim Türkçe ve Arapça yapıldığından bu eğitim kurumlarının İslamiyeti kabul edenlerin Sırp ve Hırvatlardan ayrı, bütünüyle başka bir ulus olarak gelişmelerinde büyük rolü olmuştur. Böylece bir Boşnak dili de, daha doğrusu Boşnakça doğmuştur.

Boşnak dili Müslüman Bosnalıların konuştuğu Sırpça-Hırvatçası ya da aynı halkın konuştuğu Türkçe, daha doğrusu Türkçe'yi telaffuz etme tarzı; yani, Boşnak Türkçesi olarak da nitelenebilir. 1463'te Türk ordularının Bosna'yı fethinden hemen sonra, Bosnalıların önemli bir kısmı Türk dilini resmi dil olarak kabul etmenin yanı sıra bunu aralarında anlaşma ve edebiyat dili olarak da kabul etmiştir. Türkiye Türkçesine oranla Boşnak Türkçesinin birçok fonetik özellikleri vardır.[5]

Son yıllarda Boşnakça başlıbaşına bir dil mi, yoksa değil mi diye büyük ve sert tartışmalar yapılmaktadır. Bosna Müslümanları, daha doğrusu Boşnaklar, bunun Sırp ve Hırvat dilinden ayrı bir dil olduğunu kanıtlarla gösterirken Bosna dışındaki dilciler, özellikle Belgrad'taki dil uzmanları; Boşnakça'nın bazı özelliklere sahip olmasına rağmen ayrı bir dil olduğunu inkâr etmeye çalışmaktadırlar. Bu bilimsel tartışmalar sürerken bugünkü Bosna-Hersek hükümeti, yeni kurulan devletlerinde üç dilin (Sırpça, Hırvatça ile Boşnakça'nın) ve iki yazının (Latince ile Kirilcenin) eşit olduğunu yasalaştırdı.

İslamiyeti kabul ettikten sonra Boşnak Müslümanları Kiril alfabesinin gelişmiş bir biçimi olan Bosançitsa'yı (Bosna Kiril alfabesini) Arap alfabesiyle değiştirdi Boşnakça metinler de Arap harfleriyle, daha doğrusu Osmanlıların kullandıkları harflerle yazılıyordu. Hatta daha sonraki yıllarda, Türk Bosnasında yaratılan Boşnakça eserler de, Arap harfleriyle yazılıp basılmıştır. Avusturya'ya ilhakından sonra Boşnaklar, Arap harflerinden başka Latin alfabesini de kullanmışlardır. 1918 yılından günümüze kadar Boşnaklar çoğunlukla Latin alfabesini kullanmaktadır.

Arap alfabesinin Boşnak diline uygulanması yönünde kimi çabalar olmuştur, örneğin, Boşnaklar'ın Reisulüleması Hacı Mehmet Cemaluddin Çavuşeviç bu alanda en somut sonuca varmıştır. Onun, Arap harflerinin Boşnakça'ya uygun kimi şekilleri kabul edilmiş ve bunlar Birinci Dünya Savaşı'na kadar Boşnaklar'ın yayınladıkları dergi ve kitaplarda kullanılmıştır. Arap harfleri Boşnaklar tarafından bugün de kullanılmaktadır. Ama çoğunlukla

dinsel ibadetlerde, daha doğrusu *Kuran*'ı okumak ve bunu açıklamakta yararlanılmaktadır.

Arap harflerinin kabul edilmesiyle de, Boşnaklar arasında Türkçe, Arapça, Farsça yazı yazanların sayısı çoğalmıştır. Tabii, eğitim olduğu gibi edebiyat da o dönemde Osmanlı kültür ve uygarlığı çerçevesinde gelişmiştir. Osmanlılarda olduğu gibi Boşnaklarda da, Arapça, bilim, hukuk ve ilahiyat (teoloji) dili, Türkçe administrasyon ve geniş halk yığınlarına seslenen bir dil, Farsça ise şiir diliydi.[6]

Boşnaklar, kimi güçlüklere rağmen bu dillerle birlikte Doğu düşüncesini de tanıdılar, böylece yeni bir uygarlığı da benimsemiş oldular. Onlar için her şey yeni İslam-Osmanlı devleti görüş ve kuralları içinde gelişti.

Boşnaklar sadece yeni duruma ayak uydurmakla kalmayıp çalışmalarıyla Osmanlı İmparatorluğu'nda gelişen ilahiyat, eğitim ve kültüre de büyük katkıda bulundular. Osmanlı bilim, kültür ve edebiyatını değerli kişilerle zenginleştirdiler. Bu dönemde Boşnaklar arasında gelişen edebiyat ile sanat ve bilim dallarını inceleyen daha doğrusu değerlendiren birkaç yazı vardır.

Osmanlı dönemindeki Boşnak edebiyatıyla, başta Almanlar olmak üzere, kimi yabancıların da uğraşmalarına rağmen, Safvet Bey Başagiç'in, 1912 yılında yayımladığı *İslam Edebiyatında Boşnak ve Hersekliler* adlı eseri, bundan sonra yapılan birçok çalışmalarda kaynak olarak kullanılmıştır.[7] Fehim Nametak, 1989 yılında yayımladığı kitabında Türkçe yazan 116 Bosna-Hersekli şairden söz etmektedir.[8] Bundan sonraki çalışmalarda Osmanlı döneminde Türkçe yazanların sayısının üç yüzden çok olduğu ileri sürülmektedir.[9]

Boşnak edebiyatı, çoğunlukla dört ayrı dönem içinde incelenir. Gerçekte bu dört dönem, Boşnakların yaşamında dört ayrı tarihi dönem olarak da nitelenebilir. İlki, Osmanlı, ikincisi Avusturya-Macaristan'a, üçüncüsü İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesine kadar olan devre ve dördüncüsü de Eski Yugoslavya'nın dağılmasına kadar Boşnakların, Bosnalı Sırp ve Hırvatlarla beraber yaşadıkları dönem.

Osmanlı dönemi Boşnak edebiyatı da iki yönden incelenmektedir. İlki, Adni'den (1420-1474) başlayarak Boşnakların Türkçe yazan son divan şairi Arif Hikmet'e (1829-1903) kadar Doğu dillerinde yaratılan edebiyat ve ikincisi de, *Alhamiyado* diye adlandırılan,

daha doğrusu Boşnakların ana dilleri ve Arapça harflerle yazdıkları edebiyattır. Aşağı yukarı beş yüz yıllık bir dönemde yaratılan bu edebiyat, Boşnak edebiyatının en ilginç ve en önemli bir bölümüdür. Gerçekte, Boşnak yazarları bu dönemde, Türk-Osmanlı edebiyatının ayrılmaz bir bölümü olan, zengin bir edebiyat yaratmışlardır. Türk, Arap ve Fars edebiyatlarının etkisi altında gelişen bu edebiyatın, güçlü destanları, zengin bir divan edebiyatı ve başarılı hikâyeleri vardır. Ayrıca bu dönem Boşnak edebiyatı vakayiname, seyahatname ve salnameleriyle de çok zengindir. Doğu edebiyatlarının etkisi altında yaratılmasına rağmen edebiyattaki konular, herşeyden önce Bosna'ya bağlıdır. Bu, özellikle şehirler için yazılan şiirlerde, kişiler için yazılan destanlarda, seyahatnameler ile epigraflarda çok iyi görülmektedir. Vatana karşı sevgi ve saygı temaları ağır basar.

Osmanlı dönemi Boşnak edebiyatının önemli temsilcileri de başta andığımız gazeller şairi Adni'den başka şunlardır: Lirik şiirleri ile epigraf yazarı Nihadi (1587 yıllarında ölmüş), Boşnakların bilim ve edebiyat alanında en ünlü kişisi Hasan Kafi Pruşçak (1544-1616); lirik şiirler şairi Derviş Paşa Blayezidagiç (1560-1603); başarılı lirik şiirler yazarı Mecazi (1610 yılında ölmüş); tasavvuf şiiri ustası Lamekâni (ölümü 1624 yıllarında), Saraybosnalı büyük şair Nergisi (1592-1635); Talık (ölümü 1674); epigraflar yazarı Reşit (1560-1715); divan şairi Hurremi (XVI y.y XVI y.y); başta Nabi olmak üzere o dönemin birçok şairleri tarafından güçlü bir şair olarak övülen Ali Alaeddin Sabit, (ölümü 1712); Saraybosna'nın mutasavuf şairi Meyli Derviş Mehmet (1713-1781); seyyah Hacı Yusuf Livnak (XVI. y.y sonu ve XVII. y.y başlangıcı); Ali Paşa Rizvangbegoviç'in kızı Habibe Stoçeviç (1845-1890); divan şairi Hersekli Arif Hikmet ve özel olarak "Bosnevi" ile "Hersekli" lakaplarını kulanmış daha birçok yazar vardır.

Bu dönemde bir de *Alhamiyado* edebiyatı gelişmiştir. 1878 yılına kadar, Doğu dilleri edebiyatıyla birlikte yaratılan Alhamiyado edebiyatı, Boşnakların Sırp-Hırvat dilinde ve Arap harfleriyle yazılan edebiyatıdır.[10]

Alhamiyado edebiyatının Boşnaklar arasında ne zaman yaratılmaya başlandığı bugüne kadar tespit edilmemiştir. Ama bu konuda yapılan birçok inceleme Alhamiyado edebiyatının ilk örneklerine XVII. yüzyılın sonlarında rastlandığı ve bunun XIX. yüzyılın sonuna kadar sürdüğü saptanmıştır. Doğrusu Alhamiyado edebi-

yatı, Doğu dilleri üzerine yaratılan edebiyatın değerini yitirmeye başladığı bir dönemde başgöstermektedir.

Alhamiyado edebiyatındaki dil, Boşnakların eskiden konuştukları halk dilidir. Bu edebiyatta en çok kaside, ilahi ve hikâye türleri görülmektedir. Yaratıcıları da, öğrenimlerini başta Türkçe olmak üzere Doğu dillerinde görmelerine rağmen, edebiyatta yetenekli kişiler sayılamazlar. Çoğunlukla dervişler tarafından yaratılan bu tür edebiyat, içeriği, kalite ve sanat değeri bakımından Boşnakların Doğu dillerinde yarattıkları edebiyatla kıyaslanmayacak kadar düşük düzeydedir. Halk dilinde yaratmayı amaçlayan bu yazarlar, deyiş biçimlerini Doğu edebiyatlarının klasik biçimleriyle kaynaştırmaya çalışırken birçok yanlış sonuçlara varmıştır. Alhamiyado edebiyatının en önemli yanı, Boşnakların kendi eski dil ile kültürlerini yaşatma yönünde verdikleri çabadır.

Alhamiyado edebiyatı ile Boşnakların Doğu dillerinde yarattıkları edebiyat arasındaki benzerlik her iki edebiyatın aynı harflerle yazılmasında ve aynı siyasi-toplumsal ile kültür ortamında yaratılmasında, daha doğrusu kimi konu ile temaların birbirine yakın olmasındadır. Bu tür edebiyatta önemli yapıtlar bırakan yazarların başında Üsküfi mahlasını da kullanan, Mehmet Hevayi gelir. 1601-1651 yılları arasında yaşadığı tahmin edilmektedir. Didaktik şiiri ile ilahiler yazarı Hevayi, 1631 yılında *"Potur Şahidiye"* adlı ilk Türkçe-Boşnakça sözlüğünü manzum biçimde yazmıştır. Sözlüğün önsözünde kendisi için Boşnak (Bosnevi) olduğunu söylüyor ve Boşnakça olan dilinin, diller arasında çok ayrı bir dil olduğunu belirtiyor. "Boşnak dilinin manzum sözlük yazarı" olarak Hevayi'yi, Evliya Çelebi de *"Seyahatname"*sinde saygıyla anmaktadır. Alhamiyado edebiyatının ilk örneği olan ve yazar tarafından IV. Murad'a ithaf edilen bu Sözlük, 1868 yılında Oto Blau tarafından yayımlanmıştır.

Taşlama yazarı Hasan Kamiya (ölümü 1680), ahlaki-didaktik ve taşlama şairi Mehmed Aga Prusçanın; taşlama yazarı Said Vehab İlhamiya (ölümü 1821); Nakşibendi şeyhi ve ilahiler yazan Abdurrahman Sırrı (ölümü 1847); şaire Umihane Çuvidina (1795-1870); şair Mustafa Firaki (1775-1827) ve lirik şair Feyzo Softa'nın da Alhamiyado edebiyatında önemli yeri vardır.

Osmanlı döneminde şiirden başka Boşnaklar arasında ilahiyat, İslam felsefesi, tasavvuf, hukuk, şeriat, astroloji, matematik, sosyoloji, coğrafi, tıp, tarih ve dilbilgisi bilimleriyle uğraşan ve bu

konularda bilimsel eserler veren çok sayıda kişi vardır. Boşnaklar ayrıca hattatlık alanında da büyük başarılar kaydetmiştir. Hattatlar *Kuran*'dan başka şeriat, tefsir, hadis, astronomi, astroloji, matematik, tasavvuf ile çeşitli divanları yazmak ve süslemekle uğraşmışlardır. Boşnak hattat ve nakışçıları, XVI. yüzyılda sanatlarının doruğuna varmıştır.

Yazılı edebiyatla birlikte Osmanlı döneminde Boşnaklar arasında güçlü bir halk edebiyatı da gelişmiştir. Çoğunlukla merkezlerde gelişen bu halk edebiyatında da, başta dil ve melos olmak üzere doğu halk edebiyatlarının büyük etkisi apaçık görülmektedir. Bu etki özel olarak *sevdalinka* diye adlandırılan ve Türk aşk türkülerine benzeyen türkülerde en iyi görülmektedir. Ayrıca Boşnak halk edebiyatı lirik destanlar ile baladlar yönünden de zengindir. Bu destanlarda Boşnak ailesinin yaşamı, dramı, trajedisi ile savaşımı büyük bir ustalıkla anlatılmaktadır. Üstün bir sanat değerine sahip bu balad ile destanlar halk şairinin her zaman halkın yanında olduğunu ve olayları günü gününe izlediğini göstermektedir.

Halk edebiyatının en güzel örneği "*Hasanaginitsa*" (Hasan Ağanın karısı) adlı baladdır. İlk defa, İtalyan filoloğu ve gezi yazarı Alberto Fortis tarafından 1774 yılında Venedik'te yayımlanınca "*Hasanaginitsa*" birçok folklorcu ve şairin ilgisini çekip Avrupa halk edebiyatının da değerli bir incisi olarak değerlendirilmiştir. J. V. Goethe de bu balada hayran kalmış ve orijinaldeki uyum ile melosu koruyarak bunu Almanca'ya çevirmiş, 1778 yılında yayımlamıştır. J.V. Goethe'nin bu işe girişmesi, "*Hasanaginitsa*"nın aşağı yukarı bütün Avrupa dillerine çevrilmesine ve Byron, Puşkin, Lermontov, Gerber, J. Grim, Lamartine, Mickieviç, Koptar gibi ünlü yazarların dikkatini çekmesine neden olmuştur. Bu balad, bir halk edebiyatından, başka dillere en çok çevrilen (sadece İngilizce'ye on altı defa) ve üzerine en çok yazı yazılan bir metindir. "*Hasanaginitsa*" birçok halk bilimcinin Boşnakların halk edebiyatına karşı ilgisini de uyandırmıştır. Buysa Boşnak halk edebiyatının dünya halk edebiyatına girmesine neden olmuştur. Boşnak edebiyatında, *Ömer ile Merima*, *Moriç Kardeşler* ve *Hıfzı Bey Durmuş* ile ilgili baladların da büyük değeri vardır. Destanlarda ise çoğunlukla yiğitlikler, ünlü kişiler arasındaki düellolardan ve sultan adına savaşan Boşnaklardan söz edilir. *Çerçelezli Ali*, bu destanların en ünlülerinden biridir.

Halk şiirinde olduğu gibi, halk hikâyelerinde de doğunun, daha doğrusu doğu hikâyelerinin etkisi vardır. Birçok Boşnak hikâyesi, Türk masalları gibi *"Bio jednom jedan..."* Bir varmış... diye başlar. Boşnak halk edebiyatında, Türk, Arap ve İran halk edebiyatının malı olan kimi hikâyelere, çok küçük değişmelerle, rastlanılmaktadır. Boşnaklar arasında Nasrettin Hoca'nın da birçok fıkraları olduğu gibi, ya da yerel olaylara uygulanarak anlatılmaktadır. Devlet ve din için yürütülen savaşlarda acılar içinde ölen şehitler ve iyi yürekli evliyalarla ilgili birçok yerli efsaneler de vardır.

Sevdalinkalar, destanlar ve baladlar ile diğer nazım biçimleri, ilk dönemlerde şehirlerde, ağa, bey ve diğer aydın kişilerin evlerinde söyleniyordu. Daha sonra bunlar haremlerde, şehir kahvelerinde düğünlerde ve çeşitli şenlikler ile topluluklarda söylenmeye başladı.

Günümüze kadar Boşnaklar arasında baş yeri alan halk türküleri, özel olarak sevdalinkalar bu bölgede Boşnak olmayan diğer uluslar tarafından da zevkle söylenir. Halk edebiyatı, Osmanlı döneminde olduğu gibi, daha sonraki yıllarda da yazılı Boşnak edebiyatını büyük ölçüde etkilemiştir.

Bosna-Hersek'in, Avusturya-Macaristan egemenliği altına girmesi, burada yaşayan diğer halkların olduğu kadar Boşnakların da toplumsal, siyasi eğitim ve kültür yaşamını büyük ölçüde etkiledi. Yeni yönetimin egemenliği altında Boşnaklar dini ve eğitim haklarından başka birçok hak ve özgürlüklerini de kaybettiler. Kültür yaşamında bir duraklama başladı, yazıyla uğraşanların sayısı azaldı. Yayın etkinliği adeta durdu. Boşnak dilinde ve Arap harfleriyle sadece üç-dört gazete yaşamını sürdürebiliyordu. Boşnakçaya uygulanmış Arap harflerinin yerini, yavaş yavaş Latin alfabesi aldı. Aydınlar ve ileri gelen Boşnaklar bu değişiklikleri çok zor kabul ediyordu. Yüzyıllarca bağlı oldukları bir uygarlıktan, uzaklaşarak yeni bir uygarlıkla uzlaşmak çok zordu. Bu nedenlerden baskılara rağmen direnerek, yeni Avusturya-Macaristan yönetiminin dikte ettiği yaşam koşullarına karşı koydular. Ancak direniş yeterince başarılı olamadı, istilacıların baskıları üstün geldi. On küsur yıl süren bu uğraş sonunda Boşnaklar yeni devletin kimi kurallarını kabul etmek zorunda kaldılar. Böylece yaşamlarında yeni bir dönem başladı.

Bu yeni durum edebiyatı da etkiledi. Şaşkınlık içinde geçen bir duraklamadan sonra, XIX. yüzyılın sonlarına doğru birkaç ya-

zar yeni bir Boşnak edebiyatının temellerini attı. Avusturya-Macaristan yönetimi altında yaratılmaya başlanan bu dönemde şair ve hikâyeciler, Arap harfleri yerine Latin harflerini kullanmaya ve kendi halk dillerinde yazmaya başladılar.

Yazarlar arasında; yeni duruma ilk ayak uyduran ve yeni bir edebiyat akımının başlamasında Mehmet Bey Kapetanoviç Lyubişka öncülük yapmıştır. "*Risaleyi Ahlak*" adlı ilk kitabını (1883) Latin harfleriyle yayımladı. Daha sonraları "*Halkın Varlığı*" ile "*Doğunun Varlığı*" adlı kitaplarını yayımlayarak çağdaş Boşnak edebiyatının yönünü çizdi. Gerçekte bu iki kitapla Mehmed Bey Kapetanoviç Lyubişka, Boşnaklar'ın, Batı ile Doğu arasındaki arabuluculuk rolünü de ele almaktadır. Kapetanoviç, Boşnakların Avrupa kültür ve yaşam biçimine ayak uydurmaları gereksinmesini vurgulamak için 1891 yılında "*Boşnak*" adında bir dergi de çıkarmaya başladı. Bu ve dokuz yıl sonra (1900) çıkmaya başlayan "*Behar*" dergisi etrafında toplananlar gerçekte çağdaş Boşnak edebiyatının temellerini atanlardır. 1903 yılında kurulan "*Behar*" kültür, eğitim cemiyetinin de Avusturya-Macaristan egemenliği altındaki koşullarda, yeni eğitim-kültür, edebiyat ve sanat gelişmelerini desteklemekte önemli bir rolü vardır.

Bu yeni dönemde şair ve yazarlar, şiir, hikâye ve romanlarını kendi halk dilleriyle yazmaya başladılar. Bu nedenden de, daha doğrusu kökene dönmek amacıyla aydınlar halkbilim malzemesini toplama, yorumlama ve yayımlama çabasına giriştiler. Böylece yüzyıllarca kullanılan Türkçe, Farsça ve Arapça yavaş yavaş bir yana bırakıldı. Ama bu Boşnak yazarlarının, bilginlerinin ve aydınlarının Osmanlı-Türk kültüründen, edebiyatından ve felsefesinden bütünüyle koptukları anlamına gelmez. Batı kültürüne açılma döneminde de, doğu dillerinde yaratılan edebiyatın izlerini görmek hiç de zor değildir. Hatta kimi yazarlar divan ve özel olarak tasavvuf şiirinin etkisi altında yaratmaya devam ettiler. Hikâye ve romancılar eserlerinde bundan böyle de Osmanlı döneminin tarihi kişi ve olaylarına önem verdiler, geleneklerden vazgeçmediler. Gerçekte Bosna'nın Avusturya-Macaristan'a ilhak edilmesiyle Boşnakların Türklerle olan ilişkileri ve bağları kesilmedi. Birçok aydın Boşnak, İstanbul'u bilim ve kültür merkezi ve esin kaynağı olarak saymaya devam etti. Dini ulema için de İstanbul, hilafetin bulunduğu kutsal bir şehir olarak kaldı.

Boşnakların, yarı derebey Osmanlı düzen ve kültüründen, ge-

lişmekte hız almış bir batı düzen ve kültürüne geçmesinde aynı zamanda toplumsal, siyasi, eğitim ve kültür işçisi de olan birkaç ünlü yazarın büyük rolü vardır. Mehmed Bey Kapetanoviç Lyubişka'dan başka, Safet Bey Başagiç, Ethem Mulabdiç, Osman Nuri Haçiç, Avdo Karabegoviç Hasanbegoviç, Osman Cikiç, Salih Kazazoviç ve Musa Kâzım Çatiç başta gelen birkaç değerli yazardır. Edebiyatlarının bu tarihi ve edebi geçiş döneminde, batılılaşmayı amaçlayan Boşnakların bu aydın kuşağı ve yazarları, başta coğrafi yakınlık ve dil yönünden Hırvatistan'da yaratılan edebiyatın etkisi altına girdiler. Böylece bu dönem Boşnak yazarlarının çoğu yazıda batılılaşmayı Hırvat yazarlarından öğrenmeye başladı. Daha sonraki devrede kimi Sırp yazarlarını da örnek aldılar. Ama Hırvat ve Sırp yazarları batılılaşmayı daha yeterince benimsemediklerinden Boşnak yazarlarının yaratıcılığını büyük ölçüde etkilemediler. Bu yüzden Boşnak yazarları kendi kendini yetiştirmek, batı kültürüne giden yolları bulmak zorundaydılar. Böylece diğer Avrupa yazarları gibi bu dönem Boşnak yazarları da birçok denemelerden geçtiler. Bu dönemlerdeki Boşnak edebiyatının biçim açısından, Hırvat ve Sırp edebiyatlarından hiç de geride kalmadığı ileri sürülür. Hatta yıllardır doğuyla yaşayan, doğu kültür ve felsefesini, tasavvufunu, zengin divan edebiyatını iyi tanıyan ve bunun gelişmesine de katkısı olan Boşnak yazarları, Hırvat ve Sırp edebiyatçılarından üstün sayılabilir. Günümüze kadar değerini yitirmeyen ve öteki ulusların halk edebiyatlarından çok daha zengin olan halk edebiyatı ve özel olarak sevdalinka ile baladlar, Boşnak yazarlarına batılılaşma yolunda büyük bir esin kaynağı olmuştur.

Osmanlı kültür ve edebiyatının etkisinin azalmaya başladığı bu dönemde, güçlü kültür bağı ile doğulu düşünce bilincinden kolay kolay vazgeçememelerine rağmen Boşnak yazarlarının yapıtlarında çoğunlukla tema ve içerik bakımından bir değişme görüldü. Sosyal konular ağır basmaya başladı. Bu özel olarak düzyazıda belirgindi. Böylece Boşnak roman ve hikâye yazarları, ülkelerine yerleşmeye başlayan Alman ve Macarların, ağa ile beylerin mallarını nasıl aldıklarından, eski Boşnak, Müslüman ailelerinin çöküp yok olmalarından, mal ve mülkünden yoksun kalan Boşnakların doğum yerlerinde açılan fabrikalarda çalışmaya başlamalarından ve göçlerinden söz ettiler. Bey, çiftçi ve sermaye, iş konularını ele alırken yazarların çoğu, Boşnakların neden fakirleştiğini, yeni gelenlerin neden zenginleştiğini özel olarak durumlarının iyileşmesi için

hiçbir girişimde bulunmayan beylerin neden fakirleştiğini, yeni gelenlerin neden zenginleştiğini anlatırlar. Avusturya-Macaristan egemenliği altında Bosna'daki yaşamı anlatırken bu yazarların çoğu İstanbul'u da konu edinerek Boşnakların devletiyle olan bağlarının tamamen kesilmediğini vurgulamaya çalışırlar. Daha sonraki dönemde yazılan düzyazılarda, Boşnaklar için en büyük facialardan biri olan İkinci Meşrutiyet ve bunun sonucu olarak başlayan göçler konu olarak ağır basmaya başlar.

Avusturya-Macaristan döneminde, zengin halk edebiyatı ile Osmanlı edebiyatı ve kültürüyle kaynaşmasından güç alan Boşnak edebiyatı, doğu uygarlığı kültüründen doğduğu iddiasıyla Hırvat ve Sırp edebiyat tarihçileri tarafından uzun yıllar başlıbaşına bir edebiyat olarak inkâr edildi, tanınmadı. Hatta tarihi bir geçmişe dayanan ve tümüyle ayrı bir jeopolitik ortamda yaratılan, Sırp ve Hırvat edebiyatlarından apayrı bir edebiyatın öncüleri olan Boşnak yazarlarının ders kitaplarına girmesi, ders plan programlarında yer alması bile düşünülemezdi.

Uzun zaman bu durum değişmedi. Ancak yıllar sonra, Krallık Yugoslavyası döneminde, yazarların yaşadıkları yer temel alınarak, şu ya da bu Boşnak yazarının Hırvat ya da Sırp yazarı olduğu iddia edilmeye başlandı. Bunun böyle olmasına başta, Boşnakların ayrı bir ulus, milli topluluk olarak tanınmaması neden olmuştu. Her ne pahasına olursa olsun Hırvat ya da Sırp edebiyatına girmek, daha doğrusu bu edebiyatlardan birinin yazarı olmak isteyen kimi Boşnak yazarları da, bilinçli ya da bilinçsiz olarak, böyle bir durumun destekçileri olmuştur. Hatta kimi Boşnak yazarı, milli varlıklarını önemsemeyerek sözde anasyonel ve transnasyonel ideolojilerinin sözcüleri olmuştur. Ama buna karşın olarak Safet Bey Başagiç ile Musa Kâzım etkisi altında yaratmaya başlayan yazarlar, kendi sosyo-politik görüşlerini genişlettiler, ilk kuşak Boşnak yazarları batı kültür ve edebiyatlarına doğru yönelmede daha da ileri gittiler.

Batılılaşma döneminde, daha doğrusu İslamiyet ile Osmanlı uygarlığı etkisinden kurtulmaya çalışan yazarların karşısında, Osmanlı dönemi edebiyatını yaşatanlar da vardı. Biçem ile biçim ve hatta dildeki kimi ayrılıklara rağmen bu iki ayrı grubu birbirine bağlayan ve bunların kendine özel bir jeopolitik ile etnik ortamdan geldiklerini belirten delillerden biri de ele aldıkları konulardır. Edebiyattaki görüş ve anlayışları ne olursa olsun her iki kuşak

Boşnak yazarlarının çoğu şiir ve düzyazılarında varlıklarını, örf ve âdetlerini, doğup yaşadıkları köy ve şehirlerinin havasını yansıtmış, tarihi geçmişlerinden esinlenerek yazmışlardır. Bu yüzden eski geleneğe bağlı ve yaratıcılığını Osmanlı-İslam kültürüne dayanarak Boşnak halk türkü ve hikâyelerinden yararlanıp yazan yazarlar arasında kesin bir ayrım yapmak zordur. Bu ayrım, ancak daha sonraki yıllarda, Boşnak yazarlarının Zagreb ve Belgrad'a taşınmalarıyla daha büyük ölçüde görülecek ve derinleşecektir.

Avusturya-Macaristan egemenliğinden sonra Krallık Yugoslavya yönetimine giren Bosna-Hersek'te, halk yeni bir düzende yaşama alışmaya çalıştı. Avusturya-Macaristan yönetimine kolay kolay alışamayan Boşnaklar için bu yeni düzende yaşamak çok daha zordu. Boşnak yazarları için de yazmak, yazdıklarını yayımlamak hayli güç bir işti. Sırp-Hırvat milliyetçileri, Boşnakların karşısına iki seçenekle çıktı: Sırp ya da Hırvatlığı benimsemek ya da Türkiye'ye göç etmek. Bu durum karşısında Boşnak yazarlarından bazıları ülkelerini terkedip Zagreb ve Belgrad'a taşındılar. Böyle bir durum aydın ve yazarlar arasında ayrılığa neden oldu. Osman Nuri Haçiç gibi kimi yazarlar da, yazı hayatından çekildi. Uzun yıllar bu böyle sürdü. Ama İkinci Dünya Savaşı öncesinde buzların çözülmesiyle, Boşnak aydın ve yazarları örgütlenmeye, yeni cemiyetler kurmaya ve yeni edebiyat -sanat dergileri çıkarmaya başladı. Bu durumdan cesaretlenen yazar Ahmet Mulahaliloviç, Boşnak yazarlarının o dönemdeki ders programlarına alınması konusuna değinen "*Gayret*" dergisindeki yazısında şunları söylüyordu. "Hiç yokmuşuz gibi, Müslümanların edebiyatı ortaokul programlarına alınmıyor. Hatta, Müslüman yazarları üniversitede de okunmuyor. Bu nedenle Yugoslav edebiyatını okutan hocalar, edebiyatımız konusunda hiçbir şey bilmiyor.[11]

İki dünya savaşı arasında yaratılan Boşnak edebiyatında, şiir yaşamını sürdürürken hikâye ve roman özel bir yer almaya başladı. Kitabın kutsal bir varlık olarak saklandığı bir ailede yetişmiş, Safet Bey Başagiç ile Musa Kâzım Çatiç'in şiir anlayışını sürdüren Hamza Humo'nun (1895-1970) bu dönem yazarları arasında önemi büyüktür. Boşnak edebiyatında şair olarak da bilinen bu yazar, 1927 yılında yayımladığı "*Grozdan'ın Kikot*" (Grozdan'ın Kahkahası) adlı romanıyla modern Boşnak romanının temelini atmıştır. Tipik bir Alman okulu olan ekspresyonizmin, daha doğrusu batı sanat ve edebiyat görüşlerinin Boşnak edebiyatındaki etkisi bu ro-

manda en iyi biçimde görülmektedir. Hamza Humo'nun romanda yaptıklarını Ahmed Muradbegoviç (1907-1972) hikâyede başardı. Bu çağdaş yazarın hikâyelerinde, Doğu-Batı ve geleneksel Osmanlı-İslam kültürü ile Avrupa uygarlığının yayılmasıyla Boşnak şehir ve köylerinde beliren çarpışma ile zıtlıklar ağır basar. İki dünya savaşı arasında milletinin psikolojik, etnik ve kültür yönünden alınyazısını inceleyip vardığı sonuçları başarılı bir biçimde yansıtan Ahmed Muradbegoviç'in, 1924 yılında yayınladığı "*Haremseke Novele*" (Harem Hikâyeleri) adlı hikâyeleri, edebiyat eleştirmenleri tarafından kendine özgü yol bulan bir yazarın yapıtı olarak nitelenmiştir. Onun, insanın iç ve dış dünyası arasındaki karşıtlıkları incelerken ekspresyonizmin ilkelerine dayandığı apaçık görülmektedir.

İki dünya savaşı arasında hikâye ve roman yazarları listesine, Abdurezak Hıvzı Byelovats, Aliya Nametak, Hasan Kikiç, Ziya Dizdareviç, Enver Çolakoviç gibi daha birkaç değerli yazarın adını eklemek gerek. Galatasaray Lisesi öğrencisi ve Graz Maliye Akademisi mezunu olup çeşitli görevlerinin yanı sıra Türkçeden birçok çeviriler yapan A. H. Byelovats (1886-1972), kendisinden önce yazanlara nazaran romanlarında, Boşnak ailesini daha derinden ve daha büyük bir cesaretle incelemiş, olağanüstü değerli sosyal yapıtlarıyla Boşnak romanının yerel konular ile tarihi olaylardan kurtulması yolunda ilk adımı atmıştır. Boşnakların yeni koşullara ayak uydurup uyanması ve aydınlanması için savaşan A. H. Byelovats, memleketindeki asilzadelerin görüş ve anlayışlarını da kınamıştır. Zamanında ve daha sonra da çok tutulan bu yazar, "*Hazer*" adlı romanını eski krallık Yugoslavyasının Ankara'daki büyükelçiliğinde basın ve kültür ateşesi olduğu yıllarda Türkçe yazmıştır. Asilzade ailelerinin bozguna uğradıkları yeni siyasi ve sosyal ortam ile Sırp-Hırvat-Sloven yöneticilerinin yaptığı toprak reformlarıyla Boşnak ağa ve beylerin ellerinden arazilerin alınması sonucu Boşnak ailelerinin yaşadığı dramı da Aliya Nametak (1906-1987) kaleme almıştır.[12] Çoğunlukla betimleyici bir yazar olarak bilinen Aliya nametak, hikâyelerini yazarken yıllarca uğraştığı halk bilgisinden de yararlanmıştır. Hikâyeleri, hayattaki dert ve kaygıların dengesini içlerinde iyilikte, huzur ve mutlulukta, inanç ve alınyazılarında bulmaya çalışan sıradan Boşnaklarla doludur.

Boşnak hikâye ve romanına yeni yollar açmak ve bunu zen-

ginleştirmekte Hasan Kikiç'in de (1905-1942) büyük katkısı vardır. Hayatının büyük bir kısmını Zagreb'te geçirmesine ve çok genç ölmesine (39 yaşında) rağmen Hasan Kikiç, Bosna'yı, Boşnak örf ve âdetlerini insanlarını çok iyi tanıdığını göstermiş ve yapıtlarının estetik-sanat değeri bakımından Boşnak edebiyatı düzyazısında kendine önemli bir yer sağlamıştır. Hikâyelerinde karakteristik bir olay olarak Mustafa Kemal'in Türkiye'deki reformlarının Bosna'da nasıl yansıdığını da ustaca ele almıştır.

Hasan Kikiç gibi çok genç yaşta Alman nazileri tarafından öldürülen Ziya Dizdareviç de (1912-1942), hikâyelerinin sayısı pek kabarık olmamasına rağmen Boşnak edebiyatında saygın bir yer almaktadır. Bu yazarı değerlendirenlere göre, Ziya Dizdareviç olmasaydı, Boşnak edebiyatındaki hikâye türü hissedilir ölçüde yoksul kalırdı. Hikâyelerinin en büyük kahramanı Bosna kasabasıdır. Ama o yalnız doğup büyüdüğü Foyniça'yı değil, Bosna'nın daha birçok köhne kasabasında yaşayan insanların alın yazılarını anlatır. Olaylar karşısında seyirci kalmayanlardan, yapılması gerekenlerden güdümlü bir biçimde söz eder. Küçük kasabalarda yaşayan yiğitlerin, bulundukları durumu değiştirmek için, kendilerinde güç bulamadıkları için, olaylara isyan ettiğini dile getirir. Bu isyan, gerçekte yazarın, halkını daha iyi yarınlarda görmek isteğinden ileri gelmektedir.

İki dünya savaşı arasında yaşayan Enver Çolakoviç'in (1913-1976) Boşnak edebiyatındaki yeri birçok yönden çok ilginçtir. *"Legenda o Ali Pasi"* (Ali Paşa'nın Efsanesi) adlı romanıyla ün kazanan bu yazara kadar, Boşnak çarşısı, mahalle ile insanlarının iç dünyasını başarılı bir biçimde anlatan başka bir yazardan söz etmek zordur. Yazarın Saraybosna Müslümanlarının yaşamını konu eden bu romanında, az ama öz konuşan çarşı esnafı, daha doğrusu zamanlarının büyük kısmını küçücük dükkânlarının çatıları altında geçiren insanların yaşamı, dert ve kaygılarını yenip mutluluğa varabilmek için gösterdikleri çaba ile eylemleri özenle anlatılmıştır.

İki dünya savaşı arasında yıllarca düzyazıyla uğraşmış yazarlardan her birinin Boşnak edebiyatında ayrı bir yeri vardır. Örneğin; Fehim Spaho (1877-1942), Hüseyin Cogo (1880-1961), Hamid Dizdar (1907-1967), Rasım Filipoviç, Osman Nuri Haciç (1869-1936), Haydar Fazlagiç (1867-1933), Akif Sermen (1899-1939) ve Safet Krupiç (1911-1942) Boşnakların çok severek okudukları değerli yazarlardan sadece birkaçıdır.

Bu yazarlar, hikâye ve romanlarında derin sosyal ve kültürel problemleri ele almak yoluyla, Boşnak edebiyatını konu bakımından da zenginleştirmiş, buna biçim ve biçem ile psikolojik çözümlemeler açısından yeni değerler getirmişlerdir. Romantizm ve natüralizmden, realizme kadar bütün edebi akımların var olduğu bu dönemde Boşnak yazarlarının yapıtları dil ve sanat bakımından krallık Yugoslavyasında, Sırp ve Hırvat yazarlarının hikâye ve romandaki düzeyinden geri kalmamıştır. İçlerinden Hamza Humo, Hıvzı Byelovats, Hasan Kikiç ve Ziya Dizdareviç gibi yazarlar, Sırbistan ve Hırvatistan yazarlarını aratmayacak düzeyde, yapıtlarıyla estetik-sanat açısından modern bir edebiyat yaratmakta çok çok daha değerli olduklarını göstermişlerdir.

İki dünya savaşı yıllarında Boşnaklar arasında şiir de yaşamını sürdürmüştür. Ama bu alanda düzyazıdan farklı olarak, Safet Bey Başagiç ile Musa Kâzım Çatiç'in şiirde başlattıkları yeniliğe yön değiştirebilecek, doğrusu yeni bir akım yaratacak, şiiri yeni aşamalara ulaştıracak şair ustaların sayısı çok azdır. Çoğu, batı edebiyatına doğru açılma amacıyla, dönemin kimi ünlü Hırvat ve Sırp şairlerinin etkisinde kalmışlardır. Bazıları da tema ve içerik bakımından olduğu gibi biçem ve biçim bakımından da hâlâ eski ve yeni arasında bir iç savaşım içinde bulunmaktadır.

XX. yüzyılın ilk yıllarında düzyazıda ad ve ün yapan kimi yazarlar şiirle de uğraşmıştır. "Harem Hikâyeleri"yle düzyazıda ad yapan Ahmed Muradbegoviç bu defa "*Haremska Lirika*" (Harem Liriği) adlı şiir kitabıyla okuyucuların olduğu gibi eleştirmenlerin de dikkatini çekmiştir. Şiirinde coşumculuk ve simgecilikten çok ekspresyonizm ağır basmaktadır. Dizelerinde, *sevdalinka* diye adlandırılan Boşnak halk türkülerinin melankolikliği de sezilen bu şairin ölçülü dizeyi kurmaktaki ustalığını belirtmek gerek. Şiirleri düzyazılarına nazaran daha az olmasına rağmen, Hamza Humo'nun da, her şeyden önce dizelerindeki içtenlik ve deyişindeki netlik yüzünden iki dünya savaşı arasında yaratan şairler arasında önemli bir yeri vardır. Doğduğu yere bağlılığı, Boşnak edebiyatındaki kimi gelenekleri sürdürmek ve Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra krallık Yugoslavyasında biçimlenen çağdaş şiire eğilim göstermesiyle döneminin gözde şairlerinden biri olmuştur.

İki dünya savaşı arasında Hırvat şiirindeki empresyonizm deneyimlerine ayak uydurarak yaratmasına rağmen, Boşnak şiir geleneğini ve doğum bölgesi peyzajlarına merakıyla unutulmayan

Salih Aliç'i de anmamak olanaksızdır. Şiirleriyle lirik peyzajlar ve renkli görünümler çizen bu şair sosyal konulardan da uzak kalamamıştır. Eleştirmenlere göre, duyarlığı ağır basan ve dünya ile yaşamın iç dünyasına entelektüel bir biçimde giren Salih Aliç, gerçekçi şiirlerindeki başarısıyla da saygıya değer bir şairdir. Skender Kulenoviç, döneminde çığır açan, İkinci Dünya Savaşı ve sonraki yıllara damgasını vurmuş büyük bir şairdir. Şiiri, dünya güzelliklerini ve ululuğunu tanıyabilmenin yolu olarak kabul eden bu şair, yaratıcılığında hayat ile şiir arasındaki birliğin savunmasını yapmış bilinçli bir şair olarak nitelendirilmektedir. İkinci Dünya Savaşı'ndan önce yazdığı sonelerinde gizemcilik ve duygusallık ağır basarken, İkinci Dünya Savaşı yıllarında, klasik kurallardan çıkıp serbest nazımla yazarak nazizm altında ezilen halkın kahramanlığını savunan devrimci ve isyancı bir şair olarak görülmektedir. Ağıttan çok insanlığın gücünü simgeleyen ve birer müzik parçasını andıran destanlarıyla sadece Boşnak edebiyatında değil, daha geniş çapta, eski Yugoslavya uluslarının edebiyatında da önemli bir yer almıştır.

Bu dönemde Osman Çikiç, Nazif Resuloviç, Hamid Dizdar, Husniya Çengiç, Safet Burina, Mak Dizdar, Sait Orahovats ve Şükriya Panco da ad yapıp Boşnak şiirinde iz bırakan şairlerdir. Bunlardan bazıları, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra da yeni yapıtlarıyla edebiyattaki varlıklarını kanıtlamışlardır.

İkinci Dünya Savaşı yılları öncesinde edebiyata sosyal lirizm şairi olarak giren Mak Dizdar, yıllar sonra yazdığı şiirlerinde, uzun yıllar yaptığı inceleme ve görgü birikiminden yararlanmış, sözcüklerini bilinçli olarak çok anlamlı kullanmıştır. Lirik şiirleriyle, Boşnak şiirinin dünya şiirine girmekte öncülüğünü yapmış başta gelen şairlerden biridir. Mak Dizdar, dünün, bugünün ve yarının kavşağında, çeşitli kesitlerle sevgi, acı, gurur, inat, yenilgi, korku ve ölümün küçücük kabartmalarını yaratarak, unutulmuş yüzyılları günümüze ve yarına bağlamaktadır. Enes Dutakoviç'e göre, Skender Kulenoviç ile Mak Dizdar, yirminci yüzyıl Boşnak edebiyatının hiç kuşkusuz en önemli şairleridir. "Bu iki şairin büyük bir dönemi kapsayan yaratıcılığında, Müslüman şiirinin gelişme eğilimleri ve edebiyat tarihi görünümü daha iyi görülebilir".[13]

Yugoslavya'da, nazizme karşı yürütülen Halk Kurtuluş Savaşı mücadelesi, edebiyat yaratıcılığını büyük ölçüde etkilemiştir. Sosyalizme dayanan yeni toplumsal-siyasal düzende, ayrı dillerde ya-

zılmasına rağmen bu topraklarda yaratılan edebiyatların, "Yugoslavya edebiyatı" adıyla anılması için çaba gösterilirken diğer yandan Sovyetler Birliği'nde yaratılan edebi anlayış ve akımların da etkisinde kalınmıştır. Bu dönemin yazarları, hikâye, roman ve şiirlerinde Halk Kurtuluş Savaşını, bu savaşta gösterilen yiğitliği, devrimi ve kalkınma çabalarını yüceltmişlerdir. Bu toplumcu gerçekçilik, bildirge lirizmi uzun yıllar sürmedi. Zamanla yerini yerel koşullara uygun modernizme bıraktı. Özel olarak şiirde, neoromantizmden rasyonalizme kadar dünya ve Avrupa edebiyatındaki birçok akım, olduğu gibi ya da çelişkileriyle uygulandı. Sözün kısası, savaş sonrası ilk yıllarda ülkelerinin diğer şairleri, hikâyecileri ve romancıları gibi Boşnak yazarları da toplumsal gerçekçilikten, toplumsal coşkunun etkisinden kurtulamadı. Bu tavrı, özel olarak İkinci Dünya Savaşı öncesinde sosyal konularla uğraşan yazarlar çok kolay benimsemişti. Ama savaş öncesinde tümüyle başka bir biçimde yazan Skender Kulenoviç ile Hamza Humo gibi yazarlar da bu akımdan uzak kalamadı.

Birkaç yıl sonra Mak Dizdar, Nusret İdrizoviç, Kâmil Siyariç, Meşa Selimoviç, İzzet Sarayliç, Şükriya Panco, Derviş Suşiç, Zayim Toçiç ve Hüseyin Tahmişçiç gibi daha kimi yazarlar yavaş yavaş toplumcu gerçekçilikten ve devrim sonrası yıllardaki heyecan dolu söyleyişlerinden uzaklaştılar. Mak Dizdar ile İzzet Sarayliç, 1955 yıllarında yayımladıkları şiir kitaplarıyla bu alanda ilk adımları attılar. İzzet Sarayliç içli, çoğu kez de sevinç ve hüzünle dolu elejilerinde, fısıldayışı andıran türkülerinde zaman ve dostluklardan yakındı, kendisinin dünyayla bir anlaşmamazlık içinde olduğunu bildirmeye çalıştı. Ona göre beklenen bir gelecek ile yarı gerçekçi bir geçmiş yoktur; çünkü bu ölümlü dünyada kişioğlu bugün, burada yaşamaktadır. Hüseyin Tahmişçiç'in de, Boşnak şiirinin, duraganlıktan kurtulup dirilmesinde büyük payı vardır. Hüseyin Tahmişçiç, savaş yıllarından sonra beliren ve sınırlama ile baskılardan uzak, yöresellikten kurtulmuş, evrensel bir şiir anlayışından yana olduğunu belirterek, büyük bir geleneğe sahip Avrupa şiirinin bütün çağdaşlığına uymaya çalıştı.

Bugün Hüseyin Başiç, Aliya Kebo, Mustafa Arnavotoviç, Kasım Durakoviç, Meho Rizvanoviç, Bisera Alikadiç, Ayşa Zahiroviç, Esat Ekimoviç, Kemal Mahmutefendiç, İbrahim Kayhan, Abdullah Sidran, Mübera Muyagiç, Meliha Salihbegoviç-Bosnevi, Ahmed Muhamed İmimoviç, Mübera Pasiç, Meho Barakoviç, Fehim Kaye-

viç, Aliriza Gaşi, Cemaluddin Aliç, kitaplarıyla Boşnak şiirlerinde önemli bir yer aldıklarını kabul ettirmişlerdir. Boşnak kadınlarına özgürlük tanınmasında ilk adımı Bisera Alikadiç atmıştır. Sevgi temeline dayanan şiirlerinde, diğer kadın şairlerde görülen aşırı duyarlık yerini, güzelliğe, sevgiye ve melankoliye bırakmıştır. Bu dönemde, bilinen ortaklaşa şiir kuralları yerine, bir çokşulluk ve şairlerin birbirinden ayrı olma özelliği ağır basar. Bu yönde savaş sonrası Boşnak şiirinin en ilginç şairi Abdullah Sidran'dır.

Onun, bilinen ve var olan şiir kurumları çerçevesinde yaratılmış şiir dünyası ilk bakışta anlamsız görülmektedir. Gerçekteyse onun her şiiri ayrı bir mesajdır. Onun için "Şiir her yönden tam, deyişte muntazam olmalıdır". A. Sidran mutsuzlukla dolu dünyanın trajik yanlarını çizerken, insanlar arasında kaybolan uyum ile sıcaklığa karşı derin özlemini de belirtmektedir.

Mübera Pasiç öz sesi peşinde gidip Boşnak şiirine biçim, içerik ve deyiş bakımından birçok yenilikler getirirken, Esat Ekinoviç'in şiirinde ölçü ile uyum arasındaki bütünlük güçlü bir tutku biçiminde hissedilmektedir. Yaşamın sonsuz sırları hakkında iddialı bir düşünce ileri sürmeyen ve çağdaş uygarlığın insanlık dışı tavrına pek öfkelenmeyen Cemaluddin Aliç'in şiirinde "felsefi" tavır ağır basar, sözde uygarlıkla da alay eder. Boşnak şiirinde en genç kuşağı oluşturan Enes Kişeviç, Hüseyin Dervişeviç, Safet Sariç, İsmet Markoviç, Admiral Mahiç, Munib Delaliç, Ali H. Duboçanim, Salih Trbonye, Mirsat Beçirbasiç, Hamdiya Demiroviç, Sinan Guçeviç, Sead Begoviç, Hacem Haydreviç, Cemaluddin Latiç, Ferida Durakoviç, Zilhad Klyuçanin, Suada Tozo, Şemezdin Mehmedinoviç, Ziyad Sarayliç, Selim Arnaut ve daha kimi genç şairler yayımladıkları şiir kitaplarıyla Boşnak şiirinin umudu olduklarını müjdelemişlerdir.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra yaratılan düzyazı, yöntem ve tema çeşitliği ile yeni bir nitelik göstermektedir. Tema ve konu zenginliği, özel olarak hikâyede görülmektedir. Toplumcu gerçekçi eserlerdeki savaş ve savaş sonrası gerçekler yerini günlük yaşama bırakıyor ve gözlemler çağdaş bir biçimde ele alınıyor.

Ama Meşa Selimoviç, düzyazıda Boşnak edebiyatının en ünlü temsilcilerinden biridir. Savaştan sonra yazdığı hikâyelerinde savaş konularını ele almış ve zamanla, çağdaş konuları işlemiştir. Fakat en büyük başarıya romanlarıyla ulaşmıştır. Romanlarında geçmişe döndüğü sanılmasına rağmen o, gerçekte çağdaş insanın

ikilemlerini iktidar ve çeşitli kurumlara karşı başkaldırmasını ele alır.

Onun kahramanları entenziv olarak yaşadıklarından ölümü de entenziv olarak düşünmektedirler. Bu nedenle dış olayların mantığıyla uyumlu olabilecek bir iç düzen kurmaya çalışmaktadırlar.

Kâmil Siyariç, hikâye ve romanlarında halk edebiyatının etkisi görülen başarılı yazarlardan biridir. Yazılarının büyük bir bölümünde, Sancak köylerinde yaşayan Müslümanları ele almıştır. Gerçekte lirik bir yazar olan Kâmil Siyariç, daha sonraki romanlarında tarihi konularla da uğraşmıştır; özellikle Osmanlı ve bundan hemen sonraki devrelerdeki önemli olayları unutulmaktan kurtarmaya çalışmıştır. Yapıtlarında güldürü ve simgecilik ağır basar.

Nusret İdrizoviç sadece hikâyelerindeki biçemle değil, içeriğiyle de çağdaş bir hikâyecidir. Anlamlı, kesin, çoğu kez düşünce dolu cümleleriyle bu yazar, Boşnak edebiyatına çok ilginç hikâye ve romanlar kazandırmıştır.

Derviş Suşiç, Bosna ve Boşnakların istilacılara karşı koymalarını anlatan ve romanlarında çoğu kez savaş konularını ele almış bir yazardır. Yapıtlarında Boşnakların Osmanlı dönemindeki durumlarını incelerken kişioğlunun bileşik durumundan söz eder. Olay ve insanları, nükte ve ince anlamlı mizahi sözlerle anlatır.

Necat İbrişimoviç ruhanı, aydın ve biraz da tuhaf olan kahramanlarının iç dünyasına girebilen ve kendisinden önce Meşa Selimoviç'in romanlarında yaptığı gibi tarihi konuları modern bir biçimde ele almaktadır. Hikâye ve romanlarıyla Boşnak edebiyatının dışında da ad yapmış bu yazarlar listesine, halkının tarihi konularıyla uğraşan İrfan Horozoviç'i eklemek gerekir.

Boşnak edebiyatının bütün dönemlerinde şiir, hikâye, roman türleri dışında öteki edebi türler de gelişmiştir. Tiyatro türünde, Safet Bey Başagiç'ten başka roman türüyle de uğraşan Ahmet Muradbegoviç, Rasim Filipoviç, Hamza Humo, Skender Kulenoviç, Aliya İsakoviç ve Derviş Suşiç ad yapmış yazarlardır.

Bu edebiyatın oldukça zengin bir çocuk edebiyatı da var. Ahmet Hromaciç, Advan Hoziç, Naziha Kapiciç-Haciç ve İsmet Bekriç çocuk edebyatının önde gelen yazarlarından sadece birkaçı. Edebiyat tarihi ile eleştiride de, gene başta Safet Bey Başagiç olmak üzere Hamdiya Kreşevlyakoviç, Rizo Ramiç, Abdurahman Nametak, Mithat Begiç, Yasna Şamiç, Muharrem Perviç, Muham-

med Filipoviç, Kasım Prohiç, Muhsin Rizviç, Hanifa Kapiçiç - Osmanagiç, Fehim Nametak, Canana Baturoviç, Hatica Krnyçeviç, Muhib Muglayliç ve daha birçok bilgin, araştırmacı ile eleştirmen vardır.

Boşnak yazarları, özel olarak İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra yaratan şair, hikâyeci, roman ve çocuk edebiyatıyla uğraşan yazarlar, Avrupa'da ve dünyada birçok dillere çevrilmiştir. Boşnakların edebiyatı Türkiye'de yeterince biliniyor değildir. Gerçekte, Cumhuriyet dönemi ile İkinci Dünya Savaşı sonrası yıllarında ve özel olarak 1960 yıllarından sonra Türkiye'de Boşnak edebiyatından kimi çeviriler yayımlanmıştır, ama bunlar sistemli ve planlı bir çalışma sonucu olmayıp, çoğunlukla Bosna ve Hersek, ya da Eski Yugoslavya edebiyatlarından yapılan genel seçmeler çerçevesinde değerlendirilmiştir.

Türkiye'de, öteki Balkan edebiyatlarına karşı olduğu gibi Boşnak edebiyatı için var olan ilgiyi ve gereken önemi, şair ve yayıncı Üsküplü merhum Yaşar Nabi Nayır göstermiştir. Onun ısrarı üzere Ankara'daki krallık Yugoslavyasının büyükelçiliğinde kültür ataşesi olarak görevde bulunan ve 1943 yılında Zagrep Radyosu'nda Türkçe yayınlar sorumlusuyken ölen Mehmet Süleymanpasiç'in 1940/1941 yıllarında *"Varlık"* dergisinde Boşnak edebiyatını tanıtan ve bu edebiyattan örnekler veren birkaç yazısı yayınlanmıştır.[14] Bu yazıların çoğunda Bosna-Hersek Müslümanlarının düşünce, kültür ve görüşleri ile yaşamı yansıtılmakta, Türk ve o dönem, Yugoslav edebiyatlarındaki Bosna-Hersekli Müslümanlardan söz edilmektedir.

1960 yıllarından sonra, Türkiye'de Boşnak edebiyatından zaman zaman çeviriler yayımlanmıştır. Ama bu çeviriler genelde Bosna-Hersek edebiyatında yaratan Sırp ve Hırvat yazarlarından yapılan seçmelerle birlikte yayımlanmıştır. Hem de bu seçmelerde, çoğunlukla İkinci Dünya savaşı'ndan sonra yaşayan ve yaratan yazarlardan örnekler verilmiştir.

Günümüze kadar Boşnak yazarlarından Türkiye'de sadece üç yazarın kitabı yayımladı. İlki 1973 yılında Mehmet Selimoviç'in *"Derviş ve Ölüm"* romanı (Varlık yayınları) 1974 yılında İzzet Sarayliç'in *"Sunu"* (Cem yayınları) ve 1976 yılında (Koza yayınları) yayımlanan Ahmet Hromoçiç'in *Hikâyeler* kitabıdır.

Boşnak edebiyatının sistemsiz ve biraz da tek yönlü tanıtılmasının birkaç nedeni vardır. Bu her şeyden önce vaktiyle Osmanlı

edebiyatının ayrılmaz bir bölümü olan Boşnak edebiyatının, Türkiye'de unutulması ve değerlendirilmemesi; daha doğrusu, önemsenmemesinden ileri gelmektedir. Ayrıca yayımcılar ile edebiyat dergileri de bu edebiyata karşı gereken ilgiyi göstermemiştir. Ama bu edebiyata karşı böyle bir haksızlığın yapılmasında daha doğrusu Boşnak edebiyatının öteki edebiyatlarla birlikte hep bir "anahtar" içinde tanıtılmasında, eski Yugoslav edebiyatlarından çeviriler yapıp bunların Türkiye'de tanıtılması için çaba harcayanların, Boşnak edebiyatına yeterince saygılı olmamalarının da payı vardır.

Bu seçmenin başlıca amacı, sadece bugünkü Bosna-Hersek devletinde değil, bunun dışında da yaşayan Boşnakların edebiyat varlığını ispat etmek şimdiye kadar ve böylece bu edebiyata karşı olan ilgisizliği ve haksızlığı bir yere kadar gidermektir. Önümüzdeki yıllarda Türkiye yayıncıları olmasına rağmen kimi Sırp ve Hırvat tarihçileri tarafından inkâr edilen, daha sonraları da bu edebiyatların malı olarak gösterilen Boşnak edebiyatına daha büyük önem vereceklerine inanmak gerek.

Antolojide yer alan yazarların çevirileri Makedonya ve Kosova'da yaşayan yazar ve çevirmenler tarafından yapılmıştır. Türkiye Türkçesiyle yapılmalarına rağmen değerli okuyucular bu çevirilerde Rumeli Türkçesini hissedecekler kuşkusuz. Bunu bir eksiklik olarak değil de tam tersine, antolojiye ayrı bir renk, ayrı bir özellik veren bir nen olarak kabul etmeleri saygıyla rica olunur.

Sonunda bu antolojiyi hazırlarken her çeviri altında adları geçen yazar ve çevirmen arkadaşlara teşekkür etmeyi bir borç biliyorum. Onların yardımları olmasaydı bu antolojiyi hazırlamak çok zor olurdu.

Fahri Kaya

Notlar:

[1] Bu yazı Bosna-Hersekte savaşın şiddetle sürdüğü 1994 yılında yazılmıştır.

[2] H. Mehmet Handzič, *İslamizacija Bosne i Hercegovine* (Bosna ve Hersek'in İslamlaştırılması) İslamska Dionična Štamparija, Sarajevo, 1940.

[3] *İslam Ansiklopedisi*, Bosna-Hersek maddesi, sayfa 725-735.

[4] Eski Yugoslavya Devlet İstatistik Kurumu'nun resmi yayınlarına göre.

[5] *Türk Ansiklopedisi*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1969, cilt VII, sayfa 396-401.

[6] Dr. Hazim Šabanovič, *Književnost Muslimana BiH na orijentalnim jezicima*, Sarajevo, 1973 (Bosna-Hersek Müslümanlarının Doğu Dillerinde Edebiyatı).

[7] Başagic Safet-Beg, *Bosanci i Hercegovci u Islamskoj književnosti* (İslam Edebiyatında Bosna ve Hersekliler) Sarajevo, 1912.

[8] Fehim Nametak, *Pregled književnog stvaranja Bosanko-Hercegovackih Muslimana na turksom jeziku* (Bosna-Hersek Müslümanlarının Türkçe Edebiyat Yaratıcılığına Bir Bakış, GHB, 1989.

[9] *ABC Muslimana* (Müslümanların ABC'si) Priredio: Atif Purivatra, Muhamed Hadzijahič, Bosna Sarajevo. 1990.

[10] Alhamiyado, Arapça *el-a cemiyye* sözcüğünün yanlış kullanılması ve yabancı, Arapça olmayan anlamında bir deyimdir. Boşnakların bu deyimi, İspanyolca ve Arap harfleriyle yazan İspanyalılardan aldıkları ileri sürülür.

[11] Ahmet Mulahalilovič, Knjizevnici Muslimana u nasim srednim skolama (Orta okullarımızda Müslüman yazarları) *Gayret*, sayı 22, 1941.

[12] Krallık Yugoslavya'da gerçekleştirilen toprak reformuyla alınan toprakların yüzde 80'i Türk, Boşnak ve Arnavutların malıydı.

[13] Enes Durakovič, *Muslimanska poezija* XX veka (Yirminci Yüzyıl Müslüman Şiiri) Svetslost, Sarajevo, 1990.

[14] Bu konuda Behçet Necatigil'in "Balkan Ülkeleri Edebiyatlarından Türkçeye Çeviriler" adlı yazısında daha geniş bilgiler verilmektedir. (*Türk Dili*, Çeviri Sorunları Özel Sayısı, 1 Temmuz 1978, sayı 323).

ÇAĞDAŞ BOŞNAK EDEBİYATI

SAFET BEY BAŞAGİÇ

(Safvet-Beg Bašagić) 1870 yılında Nevesinye'de doğdu. 1934 yılında Saraybosna'da öldü. On iki yaşındayken, ailesiyle birlikte Saraybosna'ya taşındı ve rüştiye ile liseyi burada bitirdi. 1895 ile 1899 yılları arasında Viyana Üniversitesi'nde Doğu Dilleri ile Tarih derslerini izledi. Üniversiteden sonra devlet hizmetine girmek istemeyerek, Bosna-Hersek'in geçmişi üzerine yazılar yazmaya yöneldi. 1900 yılında *"Behar"* adlı dergiyi çıkarmaya başladı. Bundan sonra *"Hayret"* *"El-Kamer"* ve *"Müslimanski Klub"* derneklerini kurdu. Bir ara da Saraybosna lisesinde Arapça öğretmeni olarak ders verdi, emekliye ayrılıncaya kadar Saraybosna Devlet Müzesi'nde çalıştı. Ana tarafından ünlü Smail Ağa Çengiçlerinden olan Safet Bey Başagiç, Türkçe yazan son Boşnak şairlerinden İbrahim Bey'in oğluydu. Bu yüzyılın başlangıcında Boşnakların, daha doğrusu Bosna Müslümanlarının en ünlü kişilerinden biri sayılan Safet Bey Başagiç yalnız değerli bir şair değil, çeşitli konularda yazı yazan ve birçok büyük kültür olayları yaratıp kimi kültür-bilim kurumlarının da temelini atan değerli bir aydındır. 1912 yılında yayınlanan *"Müslüman Edebiyatında Bosna ile Hersekler"* adlı eseri ile Müslümanlık üzerine yazdığı incelemeler bugün bile güncelliğini yitirmemiş, değerli çalışmalardır. Doğu Edebiyatlarından ve özellikle Ömer Hayyam'dan yaptığı çevirileri de vardır. Tevfik Fikret üzerine çok değerli bir inceleme kaleme almıştır.

Şiire çok erken, Saraybosna Lisesi'nde öğrenciyken başladı ve ilk şiir kitabını 1896 yılında yayımladı. Duygu yüklü şiirlerinde, vatan sevgisi, iyiliğin kötülüğe karşı savaşımı gibi konular ağır basar. Doğu, daha doğrusu İran edebiyatından çok esinlenen bir şairdir. Firdevsi'yi kendisine örnek aldığını sık sık söyler, hatta aralarında önemli bir benzerlik olduğu ileri sürer.

Toplu eserleri, 1971 yılında iki cilt olarak yayımlanmıştır.

SEVDALILAR

1.

Toz tutan bir ayna
Değildir kalbim,
Bir Cem âlemidir o,
Ve Harabat resmi.

Yüzyıllar boyunca içilmişse eğer
Cem bardağındaki şarap, neden
Yüreğim de bir şiir kaynağı olmasın,
Neden?

2.

Çiçekten çiçeğe uçarak
Hiçbir yerde huzur bulamayan
Beyaz bir kelebeğe
Benzetiyorsan kalbimi.

Bil ki aldanıyorsun ve beni tanımazsın,
Binlerce tür özsuyu
Tek çiçekten toplayan
Bir gök kelebeğiyimdir her yana uçan.

Tek koku besler aşkımı,
Bu koku canındır senin,
Misk çiçeğim, sevdiğim,
Kelebek-Mirza'ya bu kadarı da yeter zaten.

KISA CEVAP

Garip geliyor, değil mi?
Kara Mirza'nın şarkısı nasıl olur
Da siniverir
Kalbine bir dilberin?

Mirza'nın karaysa teni
Saydam ve apaktır canı
Ve senin gerdanındaki inciden
Daha temizdir onun kalbi.

Garip geliyor, değil mi?
Ak toprak
Asla doğurmuyor
Hoş kokulu çiçekleri.

Yine de, garip geliyordur,
Bilenler susuyor bu işte,
Ki altın değildir
Her parlayan ve sarı olan nesne.

ALİ PAŞA KONAKLARI

Pırıl pırıl akan nehir başında kurulmuş
Şu konaklar kimin?

Nasıl olur da bilmeyesin
Kimindir onlar?

Ali Paşa konaklarıdır gördüklerin,
Hikâyesi dilindedir herkesin.

Yeter dedim, Ali Paşa şerefine
Doldur kadehleri içelim.

Bir hoş baktı kız, yine de aldı kadehi,
İkimizi birden geçmişin özlemi sardı.

Aydınlık geçmişimizi analım, dedi,
Şanlı yurt ile yiğit kanı.

Atalarımız gibi sevelim yurdu,
Gurbette baldan tatlıdır o çünkü.

Billur kadehler tokuştu, parladı gözler,
Çiçek dolu vadiye yayıldı sesler.

Çevreyi incir ile zeytin ağaçları sarmış,
Doğa güzel nimetlerini sermiş.

Soğuk içildi içki, yenildi lezzetli etler,
İlkbahar gecesinde dağıldı ezgiler.

Sabah Yıldızı sönünce gözlerimiz önünde,
Atalarımızın anısı canlanıverdi yeniden.

BİR ELEŞTİRMENE AİTTİR

Sen ki ciddi bir Araba isabet etmemişsin,
Sen ki avare İranlıyla karşılaşmışsın
Ve Türk bekrisini tanımazsın
Elbet, şiirimi de garip bulursun.

Sen ki kız acılarını ve
Muyo'nun Fata'ya penceresi altında yaktığı
Şarkıyı duysan da anlayamazsın
Şiirimden ısınamazsın.

Şiirimi okusan bile
Uzak kalır o sana
Ancak gonca-Muyo onu anlar fısıldarken
Dilber Fata'ya

Rahat bırak şiirimi, seni ilgilendirmez o,
Senden gayri onu anlayanlar var.
"Yeni beslenmişlerce" henüz bozulmamış
Bizimkiler şiirime çıkacak yar.

(Türkçesi: İlhami EMİN)

TUTKU ŞİİRLERİ'NDEN

Ey Sarhoş ülküm, dur ve korkma,
Bu, uçarı anısıdır gecenin
Yaşıyoruz huzur içinde - sessizlikte,
Geçicidir evren, olacak elbet ve geçecek her şey.

Kim bilir, belki kavşağındayız şimdi yolun!
Bir kez daha rastlaşacak mıyız, kim bilir?
Geceleyin de dolaşır kısmetsizlik evrende
Mutluluğunu bozacak kişiyi arar.

Büyüktür sığınak doğanın kanadında
Uykulu can onda dinlendiğinde!
Ve bu sessiz sığınakta tutku
Yaratır bir an cennet mutluluğu ve tadı.

Dur ve irkilme! Dinlemek istemediğine
Pişman olacaksın; çünkü
Olacak ve geçecek her şey;
Sen, ben, gençlik, ateş ve bütün sevinçler!

SARHOŞ ŞİİRLERİ'NDEN

VI

Dün Tekkeden bir derviş
Meyhaneye doğru gitti,
Bakakaldım bense, susayarak
Soğuk su kıyısında.

Dervişe günah olmazsa
Neden gitmeyeyim ben de
Hiç değilse şarap yudumlarıyla
Söndürmeye susuzluğumu?

Meyhaneye girdiğimde
Bir göz attım rastgele
Sırasıyla oturmuş yüzlerce derviş
Saki içki sunar onlara

Kadeh verdiği herkese
Verir öpücük meze niyetine
Ne kadar sarhoştular
Tanış değiller birbirlerine.

Ak ve yeşil kavuklar
Sallanır havanın enginliğinde,
Yaşlı soğuların da
Şimşeklenir kutsal kafaları.

Başlayınca bir köşeden
Ney ve tef sesleri
Yüzlerce derviş ve şeyh
Yakalar raks halkasını.

Nasıl gürler tüm meyhane
Mestlikten nasıl da bağırır,
Diyeceksin ki değmez yere
Hafif bacaklar.

Saki de sesiyle
Bülbül gibi uzaktan
Sevgiden eritmek için
Büyüler tüm dervişleri.

Oradaydım ve gördüm,
Tutku kişileri ne yapar;
Yüz gönül yüz yalaz dil
Tek varlıkta yanarmış.

KENDİNE GÖRE ÇAĞRI

Ağaçtan dağılıyor kokulu çiçekler!
Zamanıdır içmenin, dolsun kadehler!

Gel Leyla gel, dolanmıyor artık sarmaşık
Ballı şeftalilerin çevresinde.

Gel Leyla gel, şimdi ötüyor bülbül.
Sevinelim bülbülle ikimiz de.

Meze yapayım içkime öpücüklerini,
Tatlansın yaşamım sözlerinle.

Unutayım bakarak sana düşünceleri
Yeni yollar arayayım yaşamımda.

Varsam da oradan cennete
İstemem gitmek eski yolda.

KANATÇIKTA...

Hafif kanatçığında şiirin
Otur canımın canı,
Kokulu safir esen
İran'a götüreyim seni.

Rüknabad'ın dalgalarını
Al gülistanların çevirdiği,
Genç Gürcü kızlarının
Şairlere şarap sunduğu yere.

Güzel şah kızının
Bülbülcüğün ötüşüyle
Ferhat ile Şirin'e ilişkin
Kokulu öyküler anlattığı yere.

Şirazlı bülbülün
Tatlı türküleri söylediği yere
Bulunacak belki bir yer
Sevgili canım ikimize.

Hafif kanatçığında şiirin
Otur canımın canı,
Kokulu safir esen
İran'a götüreyim seni.

(Türkçesi: Necati Zekeriya)

MUSA KÂZIM ÇATİÇ

(Musa Ćazim Čatić) 1878 yılında Modriç yakınlarındaki Ocak'ta dünyaya geldi, 1915 yılında Teşan'da öldü. Doğduğu yerde ilkokulu bitirdikten sonra babasının ölümü nedeniyle annesiyle birlikte taşındıkları Teşan'daki medresede okudu. Burada Arapça, Türkçe ve Farsça öğrendi. 1898 yılında Türkiye'ye kaçtı ve İstanbul'da girdiği Mekteb-i Sultani'de, Osman Cikiç ile Avdo Karabegoviç'i tanıdı. Ama çok geçmeden askerlik görevini yapmak için Bosna'ya dönmek zorunda kaldı. Tuzla ve Budapeşte'de üç yıl süren askerlik görevinin ardından yeniden İstanbul'a döndü ve bir ara Numune-i Terakki Medresesi'ne dinleyici-öğrenci olarak katıldı. O dönemde Tevfik Fikret ile zamanın diğer ünlü şairleriyle tanıştı , dostluk bağları kurdu. Tevfik Fikret'im, "*Rubâb-ı Şikeste*"de yer alan "Bir An Sükûnet" adlı şiirini Musa Kâzım Çatiç'e sunduğu ileri sürülür.

İstanbul'da uzun zaman kalmayıp yeniden yurduna döndü ve Zagreb'e yerleşti. Gerçekte, hayatında onca meslek değiştiren şairin, şairlikten başka hiçbir şey elinden gelmiyordu. Birinci Dünya Savaşı'na kadar Boşnaklar arasında en yetenekli ve en başarılı şairdi. Sadece şiir için yaşayan ve şiirlerinde sevgi ve ölüm, günah ve günah çıkartmak konularının ağırlaştığı Musa Kâzım Çatıç, doğu ve özel olarak kimi Türk şairlerinin büyük etkisi altında kalmıştır. Buna rağmen memleketine, memleketindeki havaya, geleneğe ve yaşadığı ortamın anlayış ile görüşlerine çok yakın kalmayı başarmıştır.

Türk edebiyatından, başta Tevfik Fikret olmak üzere (onun "*Rubâb-ı Şikeste*"sini tam olarak) Fuzuli, Nefi, Şeyh Galip, Ziya Paşa, Muallim Naci, Abdülhak Hamid, Rıza Tevfik, Cenap Şahabettin ve diğer şairlerin şiirlerini çevirmiştir.

İlk şiir kitabı 1915 yılında, *Toplu Eserleri* de 1988 yılında Saraybosna'da yayımlanmıştır.

BOSNA AKIYOR

Akıyor Bosna; nasıl da uysal
Kanat germiş, barış meleği
Çiçeklere gizem dolu öyküler
Anlatıyor hafiften esen meltem.

Akıyor Bosna, o dupduru suyu
Ateşli, bak, öpüyor kıyıyı,
Sana varan düşünceler örneği,
Yitirilerek uzaklarda bir yerde.

Akıyor Bosna, suda sandalla
Oynuyor şımarık dalgacıklar, taşkın;
Bana öyle geliyor ki, meleğim
Yüreğimle alay ediyor aşkın.

ÖLÜM

Eyne tek 'yun yudrik' yel-mevt
Hadis

Yalnızım odada -suskunluk içinde;
Önümde dimdik dilsiz bir hayalet,
İçimde dikilmiş o pırıldayan gözler,
Bebeklerde bir garip soğukluk.

Ağzı öyle alay eder duruyor
Mühürlü gökler bir hayli suskun
Hafiften pençesi sırta vuruyor
Titreşen gölgeler kimlere küskün.

Vücudum tir tir, sessiz ve soluksuz,
Bu korkunç sfenks önümde duruyor
Göğsümde soğukluk, gözler uykusuz

Dur, dinle, kımıldıyor soluk dudaklar:
– Bilinmeyeni çok, baki bir varlığım.
Beşikten mezara bir adımlık yol var!..

HATIRLIYOR MUSUN?

Hatırlıyor musun hani bıldır
Kalkmış sana gelmişken,
Bana verdiğin o karanfil
Elimdedir hâlâ bil.

Kokusu saçılırdı
Gül memeler örneği
Bunlar artık şiir gibi
Yüreğinde şairin.

Şimdi elde öyle solgun durur
O güzelim karanfil;
Yoksa canan yüreğinde
Aşkım solmuş mudur?

SESSİZ ESEN MELTEM OLSAM

Gül çiçeğin kokusundan
Gizli gizli çalarak,
Erken erken sabahları
Sessiz esen meltem olsam:

Sabah erken esip de ben
Çiçek çiçek saya saya...
Saçlarının kokusunu
Yayardım tüm dünyaya.

Söz ederdim hep senden,
Açardım konumuzu:
Dünya görsün, âlem bilsin
Esrar dolu Doğu'muzu!

(Türkçesi: Avni Engüllü)

TEVBE İ NASUH

Günahkâr bir şairin tövbesi

Tanrım, işte kapandım sana secdeye,
Eğiliyorum sonsuz iyiliğinin önünde,
Yakarışlar besteliyorum dizelerimde,
Yalvararak: "Oh, hüner ver güzellik için bana"
Tanrım, işte kapandım sana secdeye.

Bilirsin çiy gibi saftım ben,
Ve ilkbahar başlarının leylâkları gibi;
Fakat, tatlı dille örttüler kini kişiler,
Ağu verdiler sarhoş sürahide bana,
Çiy gibi saf idiysem de.

Ve o zaman saptım yolundan
Ve şaşırdım sessizlik ve karanlıktan,
Kara yalazlarına tutsak olmam için
Ah, sıktı aklımı şehvet, prangasında
Ve saptım yolundan.

İnanç ve umudumu yitirdim kalbimden,
Tutkumu karartti günah,
Çekilmez, huysuz bir sarhoş oldum,
Tüm ideali şarabın gülüşü olan...
Ah, yitirdim inanç ve umudumu!..

Tören yaptım Bakus'a, kutsalmış gibi,
Venüs'ün yaladım topuğunu,
Yaşamımı parça parça ettim
Dişlerimle dişleyerek hayvan gibi
Tören yaparak Bakus'a, kutsalmış gibi.

İzliyordu beni herkesin kini,
Kaçıyordu arkadaşlar gölgemden,
Ve gizliyordu benden tüm pak kadınları...
Vah, ben zavallıya güçtü,
Çünkü izliyordu beni insan kini.

Şimdi kaçıyorum senin korumana
Ve Kur'an'ına, ölümsüz sözlerine;
Tanrım, bağışla günahlarımı
Ve düzelt hasta ruhumu
İşte sığınıyorum korumana.

Tanrım parlat şimdi aklımı
Güç ve irade ver bana,
Yenebilmem için şeytanları ve herşeyi...
Bağışlayıcılığın ışık saçsın bana,
Tanrım, parlat şimdi aklımı!

Saç eski inancımın yalazını,
Geri ver tutkunluğumu, eski armağanları,
Buzdan taşa savurmaya kadehimi
Ve tırnakla yırtmaya Venüs'ün çekiciliğini,
Oh, saç bana eski inancımın yalazını.

Tanrım, işte kapandım sana secdeye,
Eğiliyorum sonsuz iyiliğinin önünde,
Yakarışlar besteliyorum dizelerimde,
Yalvararak: "Oh, hüner ver güzellik için bana!"
Tanrım, işte kapandım sana secdeye.

LADY GODİVA

Yuvarlak omuzlardan aşağı dökülmüş saçlarla
Beyaz at üstünde genç soylu
Dolaştı kentin sokaklarında
Güzel öyküleri gibi eskilerin.

Erkek ve kadınlar baktılar şaşkın
Şimdiye dek görülmeyen bu resme
Beyaz atının nalları altında gürültüsüyle
Tozlara karışmış kadınca utanması.

Yağdı lanetler yağmur gibi
Halksa bilmez ürün biçmeyi
Bilmez adağının kutsallığını halk

Duydular sonra: soylu kadının
Yasemin bedeninin çıplaklığıyla
Soyunduğunu çıplak çiftçiye.

RANDEVU

Bak, güvercinin ipek kanatları gibi
İndi mavi ve yumuşak gececik;
Oh, gel, gel sevgili Vesna'm,
Bekler sevgilin çiçekli parkta seni.

Sırada yalnızım, hiç kimse yok,
Üstümde atlastan yapraklar alnımı öper
Ve taze krizantem kokularıyla
Meltem alnımı soluklanıp okşar.

Ah! Gel bana büyülü ve mahmur,
Giydiklerin saydam ve beyaz olsun;
Dağıt saçlarını yuvarlak omuzlarına
Başakların altına dökülen olgun teller gibi.

Oh, gel sessizce, ilham perisi gibi,
Tombul ak ayacıkların çıplak olsun
Getir bana kırmızı dudaklarını
Ve büyülü göğüslerini -İzmir limonlarını

Hep susan günahkâr şaire
Özleminden ve cehennem şehvetinden mahmur
Tutuşmuş dudakla, yumulmuş kirpikle
Ağuyu ve cennet suyunu içmeye.

Oh, gel sevgili bedenin yanında
Yanayım mum gibi güçlü ateşinden
Ateşli soluktan titresin göğsüm
Yaprak gibi oynadığında yel kanadı.

Oh, gel sıkılır canım!
Leylâk göğsüne düştüğümde
Tüm günahları yükleneceğim
Yalnız yanımda ol bu gece Vesna.

GÖZLERİN

Yaşamım kapkara ve derin bir oda
Ak günlerin seyrek uğradığı-
Burda, kalp vazosunda, dilsiz ve sağır yalnızlığında
Kara çiçekler açar güçsüz ve özsusuz.

Yalnız, Nigâr, bazen sarhoş bakışın
– Güneşli iz gibi yüce gökten-
Girer göz penceresinden çok güçlü
Yaşam odasına ve çiçekler besler beni.

Parıltıyla dolar o zaman tüm odam,
Alır tüm çiçekler büyülü renkleri,
Amour'un gözyaşlarından birleştirdiği gökkuşağı.

Ve dağılır her yöne kokun-
Her güç var, Nigâr, mavi gözlerinde
Yaratıldığından beri olağanüstü mucize.

(Türkçesi: Necati Zekeriya)

ABDURRAHMAN HIVZI BYELOVATS

(Abdurahman Hivzi Bjelovac) 1886 yılında Mostar'da doğdu, 1975 yılında Zagreb'te öldü. İstanbul'da Galatasaray Lisesi'nde ve Grats'ta Maliye Bilimleri Akademisi'nde okudu. Memur, gazeteci, yayımcı, Saraybosna'da İslam Basımevi'nin müdürü, İkinci Dünya Savaşı öncesinde Krallık Yugoslavya'sının Ankara Büyükelçiliği'nde Basın ve Kültür Ataşesi olarak çalıştı.

Boşnakların Piyer Loti'si diye adlandırılan Byelovats, iki dünya savaşı arasında Bosna Hersek Müslümanları arasında çok tutulan bir yazardı. Hikâye ve romanlarında, çoğunlukla Müslüman ailesinden ve bu aile içinde kadının eşitlik için yürüttüğü savaşı konu edinir. Ama "*Rene Logotetides*" adlı romanı Türkiye'deki Türkler ve Rumlar ile Yunanistan'daki Yunan ve Türkler arasındaki ilişkileri içermektedir. Burada bir bölümünü yayınladığımız ve aslında Türkçe yazılmış olan "*Hazer*" romanında da yurdu dışındaki konulara yer vermektedir. Böylece yazar Boşnak romanının yerel ve tarihsel konulardan yavaş yavaş sıyrılmasını başlatmıştır.

"*Pod drugim Suncem*" (Başka Güneş Altında), "*Minka*", "*Melika*", *İşcahureni leptiri* (Kozalarından Çıkmış Kelebekler), "*Zidanje srečnog doma*" (Mutlu Evin Yapılması) yazarın daha önemli romanları arasında sayılır. Hikâye ve roman dışında monografiler de yazmıştır. Örneğin, "*Muhammed*" ve "*İstanbul*" adlı monografileri bu alanın en önemli örneklerindendir.

Bütün eserleri 1979 yılında Saraybosna'da yayımlanmış ve romanları başka dillere de çevrilmiştir.

hazer

İran'ın Ankara Büyükelçiliği salonunda perdeler aşağıya kadar indirilmişti. Boğucu sıcaklar basmıştı. Mayıs, çiçekleriyle yeşilliklerıyle insanı doğaya çekmesine rağmen, güneş her şeyi yakıp kavuruyordu. Odada bir serinlik hissediliyor, açık kapıdan Çankaya rüzgârı hafifçe esiyordu. Komşu kadının doğuya bakan penceresi açıktı. Ağır Şam işi perdelerin gölgesinde serili kilimin alacaları daha güzel daha uyumluydu. Sabah, İstanbul'dan getirilip vazolara konulan güller de odaya ayrı bir güzellik katıyordu. Her yerde İran, İsfahan güllerinin kokusu duyuluyordu.

Ortalık sakin ama güneşliydi. Mavi renkli bir üniforma giymiş lakey usule göre çay ikram etti. Bu, limonla bile içilemeyen İran çayıydı.

Hazer, Türk tekelinin her çeşidinden doldurulmuş sigara kutusunu bana uzattı. Sigaralar gelişigüzel karıştırılmıştı. Gölgede kalan Hazer'in yüzü, profili güzel doğu yüzüydü. Siyah saçları şöyle bir taranmıştı. İri çiçekli, geniş Çin ipeği entarisi herşeyini örtüyordu, omuzlarını, bileklerini, altın bileziğine kadar ellerini. Boynundaki pırlanta iğnesiyle göğüslerini örtmüştü. Telli pabuçları ve çıplak topukları göze batıyordu. Doğu göreneğince kalın duduklarına ruj sürülmemişti. Dişleri küçük ve beyazdı. Selvi boylu ve esmerdi. İran kadınlarının kısa boylu olmalarına karşılık Hazer uzun boyluydu. Çünkü annesi, kuzeyden Baltık gölü yakınlarındaki dağlık bir köydendi.

Yaşı yirmi yediydi ama daha yaşlı görünüyordu. Fakat küçük kızkardeşi Haşmet, ablasının yirmi yaşından daha yaşlı olmadığını ısrarla söylemişti. Evli değildi. Birçokları onunla evlenmek istemişti elbet. Hazer evliliğe karşı değildi. Ona göre evlilik, hiç de

çağdaş bir şey sayılmazdı. Çünkü kadınlar kişisel haklarına sahip olmalarına karşılık hâlâ erkekler tarafından eziliyorlardı.

Kadının annelik hakkı da tümüyle gerçekleştirilmiş değildi. Uzun zamandır evliliğin çelişkili konusunu oluşturan cinsel saflığı üstünde tartışıyorduk onunla.

Ruh saflığını büsbütün ortadan kaldırmışızdır. Zina konusunda da uzun uzun tartıştık. Örneğin, bir başkasının hanımına bakarsak zina işlemiş olur muyuz, yoksa işlememiş miyiz?

Hazer dedi ki;

– Uykuda bilincimize hakim değiliz. Uykuda bilinçsiz olarak sevişebilir, çok defa hayvanlar tarafından da sevilebiliriz. Uykuda yaşadığımız acı ya da tatlı duygularımız bilinçsizdir. Gerçek yaşamda da duygularımız buna benzer. Aşk ve coşkulu duygularımız da bazı anlarda düşlere benzemiyor mu? O anda bilincimizi kaybediyor, duygularımızla hareket ediyoruz. Bunlar içten gelen coşku ve duygulardır. Ancak bu düşten uyandığımızda kendimizi toparlayabiliriz...

Son görüşmemizde yine bu konu üzerinde tartışmıştık. İlkbahar yeni başlamıştı. Çankaya'nın tepelerinde gezinmiştik. Elmadağ tepelerinde hâlâ karlar vardı. Rüzgâr, Hazer'in saçlarını karıştırıyordu. Ankara'nın tepelerinden batıya bakıyordu. Çürümüş, yaşlı bir yaban armudunun kütüğünde oturmuştu. Ben de yanında oturuyor, rüzgâr uçurmasın diye şapkamı bir elimde tutuyordum. Hazer ansızın bana baktı ve sordu:

– Portakal kabuğunu sıkıp, su çıkaran, yakan ve mavimsi alevle nasıl yandığını seyreden hasta Lukresiya Benita ile ilgili düşüncenizi söyler misiniz bana? İran gülünün ağır kokusu gibi kokan Budist Acid yanında ne hissettiğini söyler misiniz? Belki şimdi de aynı kokuyu duyuyorsunuz?

Rüzgâr, Hazer'in saçlarıyla oynuyordu. Aldırmıyordu buna. Gözleri, eski Ankara kentinin yıkıntılarına dikilmişti. Sonra başını eğip önüne baktı. Bir anda ayakkabısının burnuyla önündeki toprakları kazımaya başladı. Sanki sorduğu sorularla eğleniyordu. Fakat sorularına yanıt vermezden önce bakışlarını doğrudan doğruya gözlerimin içine çevirip baktı ve:

– Görüyorsunuz, değil mi? Ne kadar küçük şeyler: Nar kabuğunun ezilmesiyle elde edilen mavimsi alev ve İran gülü kokusu. Biri yanıyor, diğeri de hayat boyunca güzel bir koku saçıyor... Bu konuda herhangi bir şey söylemenize gerek yok. Sizi anlıyorum.

Kadın, erkeğe çok az şey bırakır, fakat genellikle de her şeyini verir! Anlattıklarınızı hatırlıyorum: "Sevdiğim kadınla birlikte uzun bir yaşamadan sonra sadece, bir hatıra kaldı: Ay ışığı altında dağınık saçları ve açık renkte giysisi... " Ya da ikinci bir olay: Trende uğurladığınız o güzel kadın! Bu kadına herkes hayranmış. O anda kendisi gidiyormuş. Kuşette yerleşip, oturmuş ve siz vagonun gölgesi altında düş kurarken, bu kadının yüzünde yaşlılık çizgilerini görmüşsünüzdür... Ya da doğa bana bunca güzelliği hediye etmiş, ben de güzelliğimi insanlara hediye etmeliyim diyen kadın gibi örnekler. Bana daha başka şeyler anlatmıştınız: 300 lira biriktirmesi ve Filistin'e gitmesi için genelevlerde satılan güzel Jidovka'yı bir hatırlayın...

Dinliyordum. Çünkü o benden bir karşılık istemiyordu. Bunlardan kendisinin bir sonuç çıkaracağını biliyordum. Bunları dedikten başka bir şey konuşmadı. Birkaç dakika rüzgârda durdu, sonra da ben yanında değilmişim gibi ayağa kalkıp, ileriye doğru yürüdü. Yirmi adım kadar gittikten sonra seslendi:

– Afedersiniz, yanımda bulunduğunuzu unuttum!

Bugün, büyük pencerelerdeki perdeler aşağıya kadar indirilmişti. Salonda bir sıcaklık hissediliyordu. Havada bir ilkbahar neşesi vardı. Vazolardaki çiçekler kokuyordu. Hazer bardaktaki çayı içmek gerektiğini hatırladı. Çayı çoktan soğumuştu. Bakımlı nazik eliyle bardağa dokununca altın bileziği şıngırdadı.

Düşünceliydi, bakışı ciddi ve sertti. Gözleri sanki saydamdı. Ben, kutudan bir kibrit çıkardım. Çaktığımda alev belirince, Hazer o anda ürperdi, heyecanlandı, fakat eski onurlu tavrını takındı. Yine Hazer'e yakışıyordu bu. Başka bir kadında olsa kışkırtıcı, yapmacıklı birine benzemiş olurdu. Oysa, Hazer giysilerini çıkarıp çıplak kalsa bile, diğer kadınlara göre insanda farklı bir izlenim bırakırdı. Bu Hazer'in bir peri güzeli olmadığından değildi, aksine, Hazer'in ev giysileri altında belli olan bedeni çok güzeldi.

Ona Afrodit'le ilgili öyküyü anlatmak nereden aklıma geldi hiç bilmiyorum. Fakat anlattıklarımı cankulağıyla dinlediğini farketmiştim. Atina mahkemesindeki bir sahneyi anlatıyordum. Mahkemede avukat Hiperidis, heykeltraş Praksitelis'e Afrodit modelliği yapan güzel Tebanka Frina'yı savunuyordu. Yirmi yaşındaki yargıç, güzel Frina'yı sorguya çekmişti. Frina'nın avukatı tüm konuşma ustalığını kullandıysa da yargıçların kalplerini yumuşatamamıştı. Avukat bir an konuşmasına ara verince, Praksitelis'in

modeli Afrodit-Frina mahkeme salonunun ortasında durup beyaz giysisini üzerinden çıkarmıştı. Yargıçlar önünde çırılçıplak kalmıştı. Bedeninin güzelliği yargıçları büyülemişti sanki. Başlarını ileriye uzatmışlardı upuzun. Hiçbir söz söylemeden, kımıldamadan bu olağanüstü güzelliği seyretmişlerdi.

Bu sırada Hiperidis kısaca sormuştu:

– Bu, çirkin bir şey mi?

Yargıçlar birbirleriyle bakıştılar. Avukatı, Tebanka'yı giysilerine sararak örtüp dışarıya çıkarmıştı. Sonra yargıçlar kararlarını verdiler; Frina özgürdü.

Anlatmayı bırakıp Hazer'e baktım. Yüzünü hafif bir yalım kapladı, gözleri durgundu. Belirsiz bir yere bakıyordu. Ansızın kalkıp sağ elini çayının bulunduğu sehpaya uzattı. Yüzüme bakıyordu. Şimdiye kadar Türkçe konuşuyorduk.

– Bahçeye çıksak... diye hiçbir açıklama yapmadan Fransızca öneride bulundu.

Saray içinde önümde yürüyordu. Basamaklara vardığımızda adımlarını yavaşlattı. Yanına yaklaştım. Basamakları sayıyor gibi yere bakıyordu. Yan yana basamaklardan iniyorduk.

Saray içinde hoş bir serinlik vardı. Hazer kapıyı açıp bahçeye çıktı. Güneş gözlerimizi kamaştırdı. Önce Hazer konuştu:

– Banyoya giriyormuşuz gibi hoş bir hava var sanki.

Güneş pişiyor, kelebekler çiçekten çiçeğe konuyordu. Güller, yapraklar arasında gizleniyor, tazelik ve kokularını güneş çalacakmış gibi kendilerini korumaya çalışıyorlardı.

Hazer gülümseyerek:

– Yanıma yanaşsanız! Siz bugün bir genç kızla ilk kez görüşen acemi bir delikanlıyı andırıyorsunuz! Sırada oturacağız, dedi.

Suların kaynadığı havuz yanında bir sıra vardı. Orada oturduk. Çok sıcaktı. Terlemeye başladım.

– Ceketinizi çıkartın! Gömlekle kalabilirsiniz, dedi ve ceketimi çıkarmama yardım etti. Biraz daha yanıma gelin... Tam yanımda oturun... diye ekledi. Bedenini gizleyen ince giysisi tenine yapışmaya başlamıştı. Omuzları terlemişti. Kelebeklerin oyununu seyrediyor, düşüncelere dalmış susuyordu. Birden bana dönerek:

– Sadece bir gün yaşayan kelebek türü var. Bu kelebekler bizim bütün bir yaşam boyunca yaşadıklarımızı bir gün içinde yaşıyorlar... Zaten bunların yaşadıkları asıl yaşamdır, dedi.

Yüzüne bakıyordum.

Bu nasıl oluyor diye sormak mı istediniz, dedi ve anlatmaya devam etti:

Bir gün yaşayan kelebeklerin yaşamı üzerine bir şeyler okumuştum. Bu küçük böcek yumurtadan çıktığı an çoğalmak ister. Kanatları, sadece eşlerini daha çabuk bulmaları için yaratılmıştır. Sayısız bir günlük böcekler birbirlerini ararlar. Bunların aşk oyunları güneşte, suda başlayıp, yapraklar ve dallara kadar uzanır. Bir grupta erkek kelebekler oturur. Bunlara arada sırada herhangi bir dişi kelebek yanaşır. Bu sırada oyun başlar. Erkek kelebek, dişi kelebeği yakalayıp, onunla birlikte su üzerinde uçar, bundan sonra da ikisi de aşağıya inerler. Sevgililer ilk ve son defa birleşirler.

Bunlar aşkı ve ölümü aynı anda yaşar. Sonra da her ikisi, belki de ilk aşk coşkusunun tadını çıkaramadan ölürler!

Erkek kelebek su içinden çıkmadan önce ölür. Dişi kelebek suyun akışına kapılıp ölür... Onu da su içinden çıkan balık yutar.

Beyaz üzerinde iki yakut taşı gibi iki siyah noktası olan bir kelebek Hazer'in başı ucunda uçuşuyordu.

Düşüncelerinden alıkoymayayım diye usulca konuştum Hazer'e.

– Kelebeklerle ilgili anlattıklarınızla bana ne demek istediğinizi açıkça söyler misiniz?

– Doğanın ne kadar yüce olduğunu anlatmak istedim, dedi Hazer bana bakarak.

– Bu, dünyanın en güzel bir şeyi değil mi? Biz bu kelebekler karşısında ne kadar kirliyiz, diye ekledi sonra.

Açtığı konuya yeniden döndü: Beden saflığı, kadın ve erkeğin cinsel saflığı. Bu saflık nasıl korunmalı. Bir kez lekelendirilirse yeniden temizlenemez. Bense cinsel temizliği aşamalara böldüm. Evlilik içinde ve dışında cinsel saflık. Hazer, benim bu dediklerimi Sofizm olarak değerlendirdi.

Şu anda en açık, saçık bir düşünce aklıma geldi. Onun cinsel saflığıyla ilgili bir soru sormak istedim. Fakat yanıtından korktum. Güneş pişiriyordu. Ben hissetmiyordum bile. Önümüzdeki güller sanki bir anda soluyor, açıyor ve olağanüstü bir koku her yana yayılıyordu.

Elimi Hazer'in omzuna nasıl koyduğumu farketmedim. Sonra da;

– Hazer, Allah'ın çamurdan yarattığı yaratıkta tümüyle bir temizlik arayabilir miyiz hiç, diyerek konuşmamızı bitirmek istedim.

– Evet bataklıkta eğlenirken çamuru yoğurmuş, diyerek dalga geçmeyi sürdürdü benimle. Ve kimbilir ne kadar mikrop varmış çamur içinde!.. Sonra da melekleri bu pis yaratığa secde etmeye çağırmış... Ha... ha... Melekler arasında en akıllısı İblis, Allah'ın bu emrine uymamış... Öykünüze devam edin! Çok defalar bu biçim öyküler büyük çocuklar için de ilginç olur, dedim.

Bu sırada sesli sesli gülmesiyle ve bir solukta anlatmasıyla beni şaşırttı:

– İlk insanın yaratılışıyla, İblis'in başeğmesiyle, Âdem'in sol kaburgasından kadını yaratmasıyla ilgili söylencelere inanacak olursak, elma ağacının keşfi ne demek olurdu? Acaba Âdem ağacın meyvesini tatmazdan önce İblis tatmış mı? Neden İblis, Allah'ın çamurdan yarattığı bir yaratığa secde etmesiyle ilgili Allah'ın emrini yerine getirmemiş? İblis ışıktan yaratılmıştı!..

Günün sıcakları basmıştı. Etrafımızda her şey yanıyordu. Hazer öyküsünü bitirmişti. Ben Allah'ın çamurdan meydana getirdiği yaratığı düşünüyordum.

Hazer hiç sezdirmeden elimi omuzundan çekti.

– Eliniz, kızmış bir demir parçası gibi yakıyor... Sonra da hızlı hızlı ayağa kalktı.

– İçeri girmemizin zamanı... Babamla konuşmaya gitmezden önce bir iki lokma birşeyler yeseniz fena olmaz, dedi.

Sıcaklığından ayağımız altındaki kumların yanışını duyuyorduk. Sustuk ve içeri girdik.

(Türkçesi: Nakiye Miftar)

HAMZA HUMO

(Hamza Humo) 1895 yılında Mostar'da doğdu, 1970'te Saraybosna'da öldü. Edebiyatın yaratıldığı ve kitabın kutsal bir varlık olarak saygı gördüğü bir ailede yetişmiştir. İlk ve lise öğrenimini doğup büyüdüğü kentte bitirmiş, Saraybosna suikastı (1914) nedeniyle bir grup gençle Macaristan'a sürgün edilmiş ve daha sonra Avusturya-Macaristan ordusuna katılmıştır. Askerlik görevi bitince, 1923 yılına kadar Zagreb, Viyana ve Belgrad üniversitelerinde Güzel Sanatlar okudu. Uzun yıllar *"Gayret"* dergisini yayınladı.

Hamza Humo, hikâye, roman ve şiir yazan Bosna Hersek Müslümanlarının saygın ve verimli yazarlarından biridir. Genelde şairdir, çünkü yazdığı düzyazılarda da duygusallık ile şair yanı ağır basar. Safet Bey Başagiç ile Musa Kâzım Çatiç'in şiirde başlattıklarını sürdürmüş, hikâyede de eski Müslüman halk edebiyatının geleneğinden yararlanmıştır. *"Grozdan'ın Kikot"* (Grozdan'ın Kahkahası) adlı romanı Boşnak edebiyatında gerçek bir başyapıttır. Birkaç dile çevrilmiş, Almanya'da pek çok kez yayımlanmıştır.

ALACAKARANLIK

Alacakaranlık
Gölgeler sığınıyor odama
Sakin ve hafif köşelerde birbirleriyle
Sıcaktan mutlu yavaşça fısıldıyor
Büyük düşlerle gizlice giriyorlar içime,

Kımıldamadan oturuyor
Dinliyorum o fısıldayışı
Ve sonsuzlukta kayboluyorum.

Sobada bir canlılık
Sanki uzaktan akın ediyor kızıl tayfalar
Alevli dil, kanlı gözlerle sonsuzluğa akın ediyor
Rüzgâr gibi gelip geçiyor onca gürültü de
Alacakaranlık kaplıyor çevreyi
Yarı uykulu geçiyor saatler tembelce
Pandül durmuyor saat çalıyor
Karanlıkta kayboluyor vuruşlar da.

Ağ örüyor yüksek kara kulede örümcekler
İncecik telleriyle de beni sarıyor
Kara bir kapı çekiyor kendisine doğru beni
Bir yerden geliyor gene bir fısıltı
Çanlar ağır ağır çalıyor
Kara gölgeler peşimde
Ben ve alacakaranlık
Dünyada yapayalnız kaldık.

Onca gürültüde
Bardaktan boşanırcasına
Yağmur yağıyor
İçimde bir korku
Bağırıyorum
Yardıma çağırıyorum.

SÜRGÜN

Yapayalnız, yaşlı gözlerle
Kulübemin eşiğinde oturmuşum.
İniyor alacakaranlık vadilere
Hüzün dolu anılar içimde bir sarmal
Kulübemin saçakları altında
Kırlangıçlar durmadan cıvıldıyor.

Ey bu küçük kırlangıçları
Uzaktaki sılamda ne kadar çok
Seyrederim böyle alacakaranlıkta!
Evlerimizin alçak damları üzerinde
Cıvıldayıp ok gibi uçarlardı çoğu zaman
Suskunluk. Alacakaranlık bahçeyi kapladı şimdi
Kırlangıç senin o incecik kuyruğun tıpkı
Kara dumandan bir perçem gibi
Uzaklarda, çok yükseklerde kayboluyor.

SUDA BOĞULMUŞ

Su ve çıplak mağaralar üzerine
Korkarak konuyor upuzun gölgeler
Kimi sesler korkudan tir tir titriyor
Dua ediyor büyük bir içtenlikle de

Suların altında ağır bir çan çalıyor
Kara bir kapak altında düş gibi mor
Suda boğulmuş biri bizlere el sallıyor
Sinsi sinsi çarpıyor su durmadan
Çağırıyor
Biri karanlıkta derbentte duruyor
Sessiz kıs kıs gülüyor
Sırıtıyor
Bana el sallıyor
Korkan gölgeler suya inerken
Çanlar çalarken sular altında
Ben aydınlığa kaçıyorum
Gölgemden korkuyorum

MOSTAR'LA VEDALAŞMAK

Uykusuz geçen gece ve günlerin yoldaşları,
Bu sonbahar günleri, göğün son gülüşleridir.
Taşan Neretva acıklı bir türkü söylüyor
Sonbaharın son günleri, beyaz ekmek kabuğu!
Güzelim, ayvam benim, kız erken çatmış ayvam!

Sonbaharın son aydınlık günleri, altından gerdan
Kentimizin üzerinde gülüyor;
Dört yanda uçuyor martılar
Küskün müsün ey yoldaş
Nerdeyse kara günler gelecek.
Ben kara güllerin açtığı yaban ülkelere gidiyorum
Burada ekmek yok artık, umutlar gömüldü çoktan.

Altın günlerin yetiştiği, incir sabahlı
Kara selvi ağaçları Yunan mezarlığını anımsatan
Ey Mostar kenti
Nerde senin daima gülen gönlü yücelerin
Sende her şey, yokluğun kölesi mi oldu?
Issız dallardan sarkan senin açlık günlerin.

Bahçelerinde senin avuntu bilmez bir keder ki
Solan sessiz mahallelerinde acıklı ötüyor kumrular
Her zaman gibi yaz sonunda sevgililerinden ayrı
Her şeyi, hatta ince minareleri bile bırakıp
Düşecek gurbet yollarına delikanlıların.

Taşla örtülü damarlarda uğursuzca ötüyor kumrular.
Bahçelerin mutluluğu soluyor, çiçekler kavur kavur,
Çatışmış yüzleriyle nakış işliyor kadınlar
Sevgililerin adları ağızlarından düşmüyor
Ruhlarında yalan bir ıssızlık
Fısıldamalı gecelerdeki yaz kucaklaşmalarına elveda!
Uykulu örümcek gibi susamış ay sizi içmeye başlayınca
Doğu hikâyesi gibi kentimiz de göklere doğru çıkarken
Ah ve tutkular dolu beyaz hilyabanlar elveda!
Elveda! Nerdeyse tüyler ürperten soğuk bir korku düşecek.

Acılı günlerin müjdecisi - sonbahar yağmurları gelecek.
Kara bulutlar donmuş korkuda kuşku yaratacak,
Soğuk buzlar yaz düşlerinin sisini silecek.
Ah, ne kadar da zordur yoksulların yolları!
Sağlık için kadeh kaldırmalar bitti.
Hırsları ve tatlı bağları yakan
Yazın ateşi de yok oldu artık.
Güney yolunda küme küme kuşlar.
Elveda ey benim güzel kentim!
Sana bırakıyorum sende gördüğüm şeyleri
Bunlarla birlikte sevdiğim yüzleri.

AŞK ŞİİRİ

Eski şadırvanlar bahar altında büyülü sözler fısıldıyor
Ölgün ölü gölgeler gizlice kulak vermiş dinliyor
Sen uyuyorsun sevgilim
Baharsa üzerine ayaklarına çıplak göğsüne düşüyor.
Gecenin güney kısmı gergin sırlarla dolu seni örtmüş
Ay ışığı vücudunu içiyor.
Dudakların titriyor
Ve dua ediyor
Kaşların ise düşsever.
Sen bu ölgün uykulu gecede kendi başına yanıyorsun
– bu ölü gölge ve beyaz ay ışığı gecesi.
Genç çıplak görüntülere benzer minareler
Gülümsemeleriyle parıldıyor durgun renksiz
Ve ölü genç kadınlarda havaleler gibi
Aya doğru yükseliyor.
Çok kötü ve kaşları çatık çan ay ışığında susuyor.
Art arda gelen ölümler
Kara pencereden kolluyor
Donuk donuk gülümsüyor
Ve gecenin çığlıklarını dinliyor.

Kocaman kubbeler ve eski kapılar kara kara susuyor
Ve içlerinde kara görüntüleri gizliyor
Sonsuz gizler gölgelerde boğuluyor
Sonra da korkunç şeyler düşlüyor.

Tutulmuş selviler kara mezarlardan gibi koyu gölgelerden bitiyor
Kederli ve donuk donuk devlerin savaşımı için nöbet tutuyor
Hüzün içinde tutkularının yandığı yatağını seyrediyor.
Bahar üzerine ayaklarına çıplak göğsüne düşüyor
Ay ışığı vücudunu içiyor
Dudakların tir tir titriyor
Ve dua ediyor
Kaşların ise düşsever yine.

Ben boşuna bekliyorum
Eski şadırvanlar fısıldıyor
Eski kentin sırları üzerime geliyor
Ve kimi kara kapılar beni kendilerine çekiyor.

BEKÇİ

Akşam mavileşiyor.
Yeniden doğuyor ışıklar
Büyük, kırmızı ay da sanki kanlı bekçi
Kentin üzerinde uyanık nöbet tutuyor.

Mor mor bayırlar ve sanki dünyalar
Kentimiz üzerinde göğe yükseliyor.

Ay da, ulu Tanrı gibi
Bunların üzerinde adım atıyor.
Ey Tanrım!
Kentimizdeki insanlar ne kadar küçük,
Düşünceleri de ne kadar minnacık
Her şey evlerinden daha küçük!

Yukarıda, yüksekte, yücelerde
Güzeller güzeli olarak;
Yıldızlar baş sallıyor gülerek
Ben sahilde uzanmış
Derin düşünceye dalmış,
Bir söylence gibi uzaklarda,
Belki de bahçelerde düşler kuran,
Çocukluğumu düşünüyorum.
Çoktandır gidip yok olan
Annem, sevgililerim, aklımda.

Ay yükseklerde susuvermiş
Işıklar da yeniden doğmuyor artık
Gece oldu.
Salt uykulu sazlar susuyor kıyıda.

Bense saatlerce durup
Düş kuruyor ve susuyorum.
Her yer sakin.

FISILTI

Alacakaranlık
Sakin bahçelerde gizli bir harem susuyor.
Konakta iki kadın yapayalnız oturuyor
Ve aralarında da gizlice konuşuyor
Akşam önsezileri
Düşüncelerinde dolu dizgine giderken
kadınlardan biri yavaşça fısıldadı:
– Ah sevgilim, başka ne yapabilirdim?
Öyle korkarak ve acıklı fısıldadı ki
Sanki duvarın kulak vermesinden korkuyordu.
Önsezi titreyişinin bu korkunç fısıltısı
Her iki yüreği sarstı.

(Türkçesi: Fahri Kaya)

HASAN KİKİÇ

1905 yılında Gradaç'ta doğdu, 1942 yılında Mırkonyiç-Grad ile Skender-Vakuf arasındaki dağlarda, Çetnikler tarafından öldürüldü. İlk ve orta öğrenimini Bosna'nın çeşitli yerlerinde gördü. Ülkesinin birçok yerlerinde de öğretmen olarak çalıştı.

İki dünya savaşı arasında Boşnak edebiyatında yeni tema ile konuların yer almasında büyük rolü vardır. Lirik sözlerle sıradan insanların portrelerini çizmiş ve böylece toplumsal edebiyatın öncülüğünü yapmıştır. Hasan Kikiç, Boşnak halkının bütün özelliklerini çok iyi tanıyan, yaşadığı dünyayı, gelenek ile folklorunu, insanlarını, bunların korku ile zevklerine tutkun bir yazardır. Hayatının kısa sürmesinden dolayı yazmak istediklerinin büyük bir kısmını yazamamıştır. Az yazmasına rağmen Boşnak edebiyatının düzyazısında kendine özgü bir yere sahiptir.

culaga'nın bayram öyküsü

Kokinalara Bayram gelmişti. Aslında Bayram her köye gelir. Bayram her zaman geniş çar caddelerinde yürür, kasaba kasaba gezerek havanlardan çalgı çalar, sokaklarda şarkı söyler, ovalar üzerinden rüzgâr misali eser. Köylülerin yeni donları, yeni pantolon, yeni fes, yeni kırmızı kuşakları göze çarpar. Bayram hem gelir.hem güler, Bayram şarkı söyler, Bayram'ın karnı toktur. İnsanlar neşeli, börek ve revani, kızarık et kokusu her yeri kaplar. Bayram ev ev, köy köy, kasaba kasaba gezer. Böylece Kokinalara, Aupin, Braçina, Keza ve Dezelere de uğradı. Bayram herkesin evine gelmişti. Bütün sokakları geçerek çorak topraklarda durup etrafa bakınır ve kıkır kıkır güler. Bayram azgın delikanlıya benzer, o genç, neşeli, tok, sarhoş, boyun eğmeyenlerdendir... O şarkıyı, zengin sofrayı, etli-yağlı sofrayı, yeni pantolonu, içkiyi, törenleri sever. Bayram kederli olmak istemez. Bayram fakir olmaktan, karnı aç ve susuz olmaktan nefret eder. O diyar diyar gezerek ülkeleri, kasabaları, köyleri ziyaret eder. Ve böylece ev ev gezerken kapıları açar, içeriye bir göz atar. İkinci bir kapıyı da açınca gözlerini sofraya diker: Sofrada neler var acaba? Koyun eti var mı? Kızarık et var mı? Börek yerinde mi? Revani de eksik olmasın ha! Şerbet dolusu tencere orada mı? Her şey yerinde ise Bayram karnını okşaya okşaya içeri girer. Neşeli neşeli gülümsemekten kalın kızıl dili belli olur. Ve bütün ev halkı neşelidir, bütün çocuklar güler. Evlerine Bayram gelmiş ya. Hatun, güneş ısıtsın seni, şurada otur ha şu... şü... şurada, benim yanımda! diyen evsahibi kadını zaptederek, sümüklü burnunu oynatır, bükülmüş bıyıklarını titretir, gözleri ise sarhoşluktan ha kapanmış ha kapanacak, tok ve uykulu uykulu mırıldanır, daha

sonra evsahibi başını sallayarak, tam başı üzerindeki kapının ve pencerenin açılmasını emreder. İçinden geğirmek geliyordu, koyun eti karnındaki bütün delik ve boşlukları tıkamıştı. Tüm bu sıkışıklık ve şişkinlikten pantolon dikişleri sökülmüş, kıllı ve kabarmış karnı dışarı fırlayacak gibiydi. Hatun, güneş ısıtmasın seni, şurada otur ha... şu... şu... şurada...

Bundan sonra da Bayram ev ev gezip kapıyı açar, içeriye bir göz atar ve gözleri sofraya dikilir: Ne var? Yok, hiçbir şey yok! Bayram kapıyı ardına kadar açar, arkasını çevirip dışarıya tozlar.

Culaga Kokina, hiç kımıldamadan oturuyordu kütük gibi duruyordu. Aniden silkindi. Hacıbeylerin konağı önünde havandan patlama sesi duyuldu. Sarhoşun biri inliyor, bu inilti, sis ve karlardan çıkar gibiydi. Hendekten korkunç bir şey uluyordu. Boş fıçıya tekmelerin atışı gibi bir yerlerde boğucu tüfek sesi uğulduyordu. Culaga fırınlara bakarken onları gözsüz kalan iki göz çukuruna benzetiyordu. İki artı üç beş, yedi artı üç on beş eder. Meğerse Culaga Mihiç Kokina'nın fırınında on beş ocak varmış. Culaga ocakları sayarken artık hiçbir şey düşünmüyordu. Bundan önce ise Culaga Kokina düşünmüyor değildi. Ocakları daha beş defa saydı ve o an, bir yerlerde bir şeyini kaybettiğini zannetti ve bu yüzden içindeki bir yerinde kendisini rahatsız eden soğuk bir duyguyu hissetti (soranlara bu duygunun neresinde olduğunu anlatamazdı). Başını yana çevirip aniden herhangi bir harekette bulunmak istedi. Kalkmak veya rahleye ayağını sürtmek, yumruklarını gözlerine bastırmak veya gerilmek ya da parmaklarındaki eklemlerini kırmak istedi -ama aniden bir şey hatırladı. Başını öne eğdi ve avuçlarıyla boynunu sardı; ve Bayram böylece ev ev gezdi... Culaga istemediyse de uyuklamaya başladı. Uzun kirpiklerinin ağları önünde bir bant misali şu hatıralar canlandı:

Yumuşak, pamuk kumaşı gibi yumuşacık, ince ve şelaleler gibi, Ocak ayının serin havası her tarafı okşuyordu. Bütün bölge karlara gömülmüş. Hacıbeylerin konağı ışıl ışıl parlıyordu, uzaktaki dağ tepesinde bir kış akşamıydı, doğrusu Bayram öncesi akşamdı. Yoğun yağan lapa lapa karlar üzerinde gezerken Culaga Mihiç'in ayakları altındaki karlar gıcırdıyordu. Kulağının yumuşak memesi ateşten yanıyordu. Culaga adımlarını neşeli neşeli atıyor, kalbi heyecandan titriyordu. Yarın Bayram günü, oysa bu gece evleniyordu. Şu anda Hacıbeylerin inek bakıcısı Nafo'yu almaya gidiyordu. Nafo, hiç kimse görmeden onunla beraber kaçacaktır. Onu evden

yaşlı Umiş sıyıracaktır... Culaga Mihiç, gezmiyor, o yüzüyor gibiydi, içindeki heyecandan rahat nefes alamıyor, önündeki her şey ufuklara ulaşıyor ve genişliyordu. Ses çıkarmamaya ve ayağının kaymamasına gayret gösteriyordu. Nafo, kır atım benim, tan ağarıncaya kadar seni boğacağım, Nafo, ballı tatlım benim, Kokinalara kadar seni ısıracağım. Culaga Kokina gezmiyor, yüzüyordu, bütün çevre pamuk gibi yumuşak kardan dokulu kumaşa bürünmüş, her yer cansız gibiydi. İçinden geniş manzara fırlıyor ve karlı gece feryat ediyordu. Bazı yerde sesi boğulmuş, bazı yerde ise düşen yıldıza benzer parlak ve neşeli geçiyordu... Artık Culaga Mihiç'in çocukları olmuş ve idareyi düşünen bir babaydı. Hacıbeylerin beş dönüm toprağını "hissedar" olarak sürüyordu. Çocuklar büyümüş, Bayramlar Culaga Kokina'nın evine geliyor, Nafo ise börek, kurabiye ve revani pişiriyordu. Bayram azgın ve neşeliydi, Culaga Mihiç Kokina uyukluyor, yarı sarhoş sallanıyor ve tok olduğu için geğiriyordu. Ve zamanlar, zaman misali geçiyor, Bayramlar ise her yıl on gün önce geliyordu. Culaga'nın oğulları büyümüş, evlenmiş, Culaga'dan ayrılmışlardı. Culaga yaşlı, Nafo da yaşlıydı. Culaga'nın oğlu Avdan, Hacıbeylerin toprağını sürmüyor, ama Culaga Mihiç de artık toprak süremiyordu. Bayramlar ise hâlâ köy ve kasabaları geziyor, kasaba ve çevrelerde karlı geceler boyunca esiyor ve yüzüyor ve ev ev geziyor, kapıyı açıyor, içeri bakıyor, sofraya göz atıp...

Oda kapısının kilit sesi çınladı. Culaga irkildi. Kalbi, ta boynundaki damardan atmaya başladı.

– Sen mi odayı soğuttun? Bu çılgınlığın ne be yaşlı? Hangi belanın...

– Kaybol be şirret kadın, kaybol dedim sana uykuya dalmıştım... Sense Hacıbeylerin köpeği gibi üzerime geliyorsun!

Culaga yine içindeki bir yerinde onu rahatsız eden soğuk bir duyguyu hissetti. Hemen ayağa kalktı, acele acele üç adım ileriye attı, kapısında aniden durduktan sonra yine rahleye geri döndü.

Dışarıda şelaleler gibi kar yağıyor ve bütün çevredeki delik ve kuyuları doldurmak için inat ediyor gibiydi. Ve bu yağışla beraber Culaga'nın avlusunda Ocak ayının bu gecesi sessizce uzanıyordu. Culaga da bununla beraber iç dünyasında gittikçe yoğunlaşan nahoş ve buzlu bir buharın tütüşünü hissediyordu. Aniden üşümeye ve korkmaya başladı. İç dünyasından, daha geç yukarıdan, her tarafından gelir gibi bu his yakasına yapışmış gibiydi...

– Hacıbeylerde idim... Tam zamanında bize bağırsakları gönderecekler, iki hayvan kesmişler, yarın da üç tane keseceklermiş...

Ocak yanmaya başladı, açık kapıdan mor ve sarı karışımı bir ışık girdi, odadaki gölgeler uzuyor ve karmaşıyordu.

– Bu yıl da bizi hiç kimse akşam yemeğine çağırmadı, diye konuşuyordu kadınların dünyasını gezen Nafo.

– İnsan hiç olmazsa bir defa doyasıya yiyip içebilsin...

Culaga aniden irkildi, aniden adımlarını kapıya doğru attı, aniden kapıyı açıp, aniden ardından kapadı.

... kim çağıracaktı ki - diye kendine konuştu Nafo.

Tencerede su kaynayınca Nafo, tuzluğu parmakları arasına alıp suyu tuzladı ve buz tuzlu suya unu döktü ve hamurunu tuttu. Az sonra kapıyı açıp:

– Hadi yaşlı bey gel – diyerek kapıyı kapadı.

Adamdı. Kadın bir daha kapıyı açtı.

– Hadi, çıldırası adam, kaçamak soğuyacak artık! Ve yine kapıyı kapadı.

Adam bu kez de ortalıkta yoktu.

Merak eden Nafo ev önüne çıktı. Avdan'ın samanlığında bir şey gıcırdadıktan sonra büyük bir şeyin düştüğü işitildi. Kadın samanlığa doğru yürüdü. Aniden inlemeye başladı.

Karlar üzerinde koştu. Karanlığa aldırış etmedi. Avdanovlara uğradı. Odanın kapısını açtı. Odada karanlık ve gölgeler vardı. Gölgeler hortlaklar gibi dolanıyordu.

Nafo donakalmıştı. Ve acı acı inleyerek:

– Yaşlımız asılmış, dedi.

Gölgeler yine hortlaklar gibi dolandı.

Bayram ev ev geziyor, kapıyı açıyor, içeriye bakıyor, ikinci bir kapıyı açıyor ve sofraya bir göz atıp: Neler var? Koyun eti var mı? Kızarık et var mı? Börek var mı? Ya revani? Şerbet dolusu tencere var mı? Eğer varsa Bayram içeri giriyor ve neşelidir ve azgındır, gülünce, kalın kızıl dili belli oluyor ve bütün ev neşelidir ve bütün çocuklar gülüyor. Bayram eve gelmişti. Hatun, güneş ısıtsın seni, kadını zapteder ve sümüklü burnunu oynatır, bükülmüş bıyıklarını titretir, gözleri ise sarhoşluktan ha kapanmış ha kapanacak, tok ve uykuludur, başını oynatıyor, içinden geğirmek geliyor, yağlar Kokina'nın büyücek karnında çalkalanıyorken, gazlardan karın şişiyor, gazlar tütüyor, gazlar bağırsaklardan geçiyor, hatta küçük beyine kadar uzuyorlar.

Bundan sonra da Bayram ev ev geziyor: kapıyı açıyor, içeriye bakıyor, ikinci kapıyı açıyor, sofraya bir göz atıyor - Neler var? Sadece kara topraktan tencere? Sadece kaçamak? Çamurdan kerpiç gibi sert? Ah, evet, bu Culaga Kokina Mihiç'in eviydi.

Culaga'yı, asıldığı direğin altında gömmüştüler. İki oyulmuş göz. Küstahça bakan iki göz, almumlu gibi iki göz akı ve kalın kara bir dil garaz gibi Culaga Mihiç'in kül rengi ağarmış sakalına yaslanmıştı.

(Türkçesi: Gülten Nobırda)

ALİYA NAMETAK

(Alija Nametak) 1906 yılında Mostar'da doğdu. 1987'de Saraybosna'da öldü. İlkokulu ve liseyi doğduğu kentte bitirdi. 1925 ile 1928 yıllarında Zagreb Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nden mezun oldu. İkinci Dünya Savaşı'na kadar Saraybosna ile bazı yörelerde öğretmenlik ve çeşitli dergilerde yazıişleri yönetmenliği yaptı. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra geçimini, Saraybosna'da kütüphaneci olarak sağlıyordu.

Boşnak edebiyatında, herşeyden çok yaşadığı ortamdaki insanlar ile onların psikolojisini yansıtan hikâyeleriyle önemli bir yere sahiptir. Ele aldığı konularda Bosna'daki Müslüman asilzade ailelerinin çökmesi ve eski Krallık Yugoslavya'sında başta toprak kanunu olmak üzere, birçok yasalarla Müslüman ailelerine karşı olan haksızlıklar ağır basar. Gerçekte Aliya Nametak, Boşnakların yaşamını yansıtan biraz romantik olsa da, ustaca işlenmiş hikâyeleriyle Boşnak edebiyatında ilgi çeken bir yazardır.

İlk hikâyeler kitabı *"Bajram Zrtva"* (Kurban Bayram) 1931 yılında yayımlanmış; daha sonra *"Dobri Boşnaçi"* (İyi Boşnaklar), *"Za obraz"* (Yüz İçin), *"Ramazanske price"* (Ramazan Hikâyeleri) ve *"Tuturuza i şeh Meco"* (Tuturuza ile Şeyh Metso" adlı hikâye kitapları izlemiştir.

Derlediği halk hikâyelerini ve türkülerini birkaç ayrı kitapta toplamıştır.

insana ne kadar gerek?

Aliya Hubaniç ve ben taşlı bir yoldan Rotimlye'den Buna'ya gidiyoruz. O, eşeğine iki çuval buğday yüklemiş, değirmene götürüyor. Geceyi değirmende geçirecek, sabahın erken saatlerinde de Rotimlye'ye geri dönecek. Yolculuk oraya kadar iki saat sürüyor, iki de geri, etti dört saat. Yaptığı bu iş karşılığında da topu topu 15 dinar para alacak. Bu kazançtan da memnun. İş olduğu takdirde, bu yolculuğu her gün yapmaya bile razı. Çok memnun olduğu her halinden belli. Tıpkı masallardaki fakir gibi. Bu fakir, hasta ve mutsuz olan Çar'a hayatından memnun olduğunu söyler. Çar da, iyileşmek için fakirin gömleğini ister. Fakat zavallı fakir, giyecek gömleğinin bile olmadığını söyler Çar'a. Bu Ali'nin de giyecek gömleği yok. Çünkü, sırtındaki paramparça bez parçasına gömlek demek mümkün değil. Bunun altında kıllı göğsü, geniş omuzları ve güçlü pazuları dikkati çekiyor. Bez donu, beline sardığı kemeri ve başına taktığı takkesi de perişan bir durumda. Çarıkları bile öyle.

Güneş batmak üzere ve seyrek bitkili kayalıklarda güneş ışınları olağanüstü bir renk cümbüşü meydana getiriyor. Hava sıcak ve sakin. Havanın berraklığıyla, bizim yürüdüğümüz yoldan, daha doğrusu Kavan'dan ta uzaklardaki Çabulye, Prenya ve Veleji gözüküyor. Bıldırcınları büyük sürüler halinde Huma'dan Kavan'a doğru uçuyorlar. Ender rastlanan ağaçlarla çalıların kuru yaprakları uzun süredir yağmamış yağmuru hasretle bekliyorlar. Bazen çok kısa süreli yağmuru, susamış toprak çarçabuk içiyor ve yine çok kısa süre için de olsa, toprakta herşey yeniden canlanmış oluyor. Bu, sonbahardaki halimize benziyor. Elimize geçen az bir

parayı harcayınca, bütün kış, bir sonraki sonbaharın düşüyle geçiyor. Tabii, yaz mevsimi bize sırt çevirmezse.

Benim adaşım çok memnun. Fakat o da bazen şikâyet etmeye eğilimli gibidir. Şikâyetinin hemen ardından tövbe etmeyi de eksik etmiyor. Biz yolda hem yürüyor, hem söyleşiyoruz yan yana. Orta yaşlı biri o. Belki kırk yaşlarında. Ben köye ilk gittiğimde henüz bebektim ve o beni kucağında taşıyordu. Daha sonra savaş zamanı hariç, Rotimlye'ye her gittiğimizde Mostar'a geliyor, eşyalarımızı hazırlıyor ve bizden önce, kiracılarla beraber Buna'ya gidiyordu. Yaz aylarında köye gittiğimizde de daima yakınımızda durur, her an hizmet etmeye hazır olurdu: Rotima'dan su getiriyor, Kotaçniça'da bizim için odun kesiyordu. Şimdi de bizim buğdayımızı değirmene götürüyor. Ben de bir başıma yolculuk yapmamak için onunla beraber erkenden yola çıktım. Buna'ya kadar beraber gideceğiz, ondan sonra ben trenle Saraybosna'ya gideceğim.

Ve böylece biz havadan sudan konuşuyoruz. Genelde ekinler üstüne kendisinden bilgi alıyorum, çünkü köyde pek fazla kalamadım, hemen geri dönmem gerekiyordu.

Anlattığına göre, bu yıl ekinler çok iyiymiş. Beş yük buğdayı, hatta mısırı bile varmış. Biraz üzümü ve biraz tütünü de. Fakat kimbilir tütüne ne fiyat biçecekler, bilmiyor ve kaygılanıyor. Bir önceki yılın ürün bereketinden söz açtı. Üzümü Nevesinye'ye götürmüş. Arpa karşılığı (kilosuna kilo alarak) değiştirmiş ve evine iki yük arpa getirmiş. Yüz kilo tütün karşılığında da bin iki yüz dinar kazanmış. Bu paranın bir bölümü, bir sonraki yılın vergisi olarak alakoymuş, geriye kalan paralarla bir yük arpa ve ufak tefek giyecekler almış. Sözün kısası, onun bütün ekini, on üç yük mısır. Bu mısırdan birazını Hocaya'ya verecek, inek yavruladığı zaman da biraz un yapacak. Geri kalanla karısı ve dört çocuğunu bütün yıl geçindirmeye çalışacak. On tane keçisi varmış, bunun için pideye sürecek biraz yağı da olurmuş.

– Hiç olmazsa ayda yüz dinar param olmalı ki, biraz daha iyi giyinelim ve biraz da süt müt olsun, diyor. Bugünkü gibi size ya da başka birine Rotimlye'ye yük taşıyınca, öğlen ya da akşam yemeği ikram ediyorsunuz. İşte o zaman yaşadığımı anlıyorum. Fakat, Allah'a çok şükür, yine de iyiyiz. Senin maaşın ne kadar diye soruyor bana sonra.

Ben yalan söylemesini bilmem. Övünmeyi ya da yakınmayı da sevmiyorum.

– Bin yedi yüz dinar...

– Mutlaka bir ayda bu kadar para alıyorsundur.

– Evet.

– Ama kardeşim o ne kadar çok para öyle!

Ve hesabını yapıyor: O, bütün yıl emeğinin karşılığı olarak, benim maaşım kadar olsun para almıyor.

Ve bana bakıyor. Bakıp bakıp hayret ediyor. Çok para kazanmama rağmen, neden bende bu kadar çok kırlaşmış saç var? Hem de ne kadar çok param var. Halkın demesi gibi "Ne bolluk, ne de yokluk umurumda."

– Peki, ya ev kirasını ne kadar veriyorsun? diye soruyor yine bana.

– Beş yüz dinar.

– Allah Allah, diye şaşırıyor. Bu beş yüz dinar, onun gözünde, hayatında bir arada hiç görmediği bin yedi yüz dinardan daha çok.

– Bizde, o paraya temelden bir ev yapmak mümkün. Kendin taş kırıyor, birkaç demet çavdar samanı dövüyor, birkaç ağaç ve çalı çırpı kesiyorsun, işte, al sana ev. Yalnız duvarı örmesi için ustaya el hakkını ödüyorsun ve bir kapı ile birkaç pencere satın alıyorsun, hepsi o kadar. Fakat, neylersin, şehirde her şey yalnız para karşılığında alınabiliyor.

– Evet Ali, her şey para karşılığında. Tuzdan bibere kadar her şey!

İkimiz de bu konu üzerinde düşünüyoruz. Şehrin asfalt yollarında hiçbir bereket yok, yetişmez. Ne ürün, ne ekin. İnsan yürümekten yoruluyor. Bazen de bir sarhoşun izlerine de rastlarsın. Asfaltta ne mısır, ne ot, ne de ağaç biter. İneklerle keçiler otlatılmaz, sadece hızlı adımlarla olup geçen insanlar var hep. Asfalttan duru kaynak suları fışkırmaz; tersine, her damlası para karşılığında satın alınan ve katı beton kabuğu altındaki borulardan akan sular var. Evet, şehir böyle işte.

– Evet, sevgili adaşım. Hiç kimse tam olarak mutlu değildir. Belki sen hepsinden daha mutlusun. Verimsiz toprağını, çalışarak verimli hale getirmiş, bu topraktan biraz üzüm ve birkaç kazan incir de yetiştirmişsin. Sana saygı gösteren çocukların var. Vefalı hanımın da var. Gençken, köydeki bütün "atıcı"ları geride bırakıyordun. Kimse senden fazla uzağa atlayamıyordu. İnan bana, senin "Allah onlara her şeyi vermiş, kuş sütünü bile eksik etmemiş" de-

diğin o insanlardan daha mutlusun sen. "Tek gerçek insan sensin, çünkü sen, insanları besliyorsun." Sen bir defa "Yeter artık, bu böyle devam edemez" diyecek olursan ve şehire mısır, peynir, yağ, tütün ve diğer ürünlerini götürmekten vazgeçersen, inan şehir birden perişan olur, yok olur, yıkılır. Çünkü asfalt yollarda ne ekin biter ne bir şey. Sana herkesten az gerek, bunun için de herkesten daha mutlusun.

O beni dinliyor ve bana hak veriyor. Fakat yüksek binalarla, hapishanelerle jandarmalarla, bekçilerle, vergi memurlarıyla, silahlı askerlerle dolu o koskoca şehri, kendisinin yani köylünün milletinin nasıl ayakta tuttuğuna bir türlü akıl erdiremediği de belli. O sadece vergi ödemesi için çağrıldığı, ya da keçisi komşunun bağına bahçesine izinsiz girip de hapse atıldığı ya da tütünü götürüp de büyük patronların kendi keyiflerine göre fiyat biçtikleri zaman şehre gidiyor ve şehri görüyor. Şehri yalnızca bu özellikleriyle tanıyor ve ürküyor. Bu konudaki görüşü şu: "Köyde sabahtan akşama kadar çalışıp didiniyorum, bir hayvan gibi sağa sola çırpınıp duruyorum. Hatta hayvan benden daha şanslı. Çünkü ben hayvanıma acıyorum, ama bana kimse acımıyor. Bütün bunlara karşılık yine de yarı çıplak bir haldeyim. Şehirde ise, erken kalkma zorunluğu yok. Çalışanlar da, hep oturarak işlerini görüyor. İnsanlar, rengarenk elbiselerle çiçek gibi süsleniyor. Her şeyden önemlisi, herkesin karnı tok. Bütün bu durumlara karşılık, ben nasıl şehirliden daha güçlü olabilirim? O şehirli ki, bana yardım etmesini istemesem yardımıma koşmaz, ama keçim komşunun malına izinsiz girdiği ya da kaçak tütün içtiğim zaman, hemen beni tutup hapse atma yetkisine sahip."

Dinlenmek için yol kenarında biraz durduk. Eğer o, benim düşündüklerimi duyabilse şunları öğrenmiş olacaktı: "Uzun süre yaşayacasın Ali. Ve yaşadığın sürece hep daha güzel bir hayatı kuracak, düşleyeceksin. Ama hiçbir zaman o hayata kavuşamadan yine benden daha mutlu yaşayacaksın. İnsan daha ne kadar fazla bir şey özlerse, o ölçüde mutsuz olur ve durmadan çok az bir şeye sahip olduğunu sanır. Senin istediğin şeyler, çok az zaten. Fazla bir şey gerekmez de sana. Çünkü sen "zengin"sin, hayatından memnunsun. Senin özlediklerin çok küçük, fakat güvencin büyük. Öldüğünde, belki de çocukların mezarına taş bile dikmeyecekler. Ama sen herkesin gönlünde yaşayacaksın: Bu armut ağacını Aliya Hubaniç dikmişti, bu bağı o ekti, onun gibi kimse uzağa taş atamı-

yordu... diye ardından övgüler yağdıracaklar. Ben öldüğümde de belki çocuklarım başvuçuma mezar taşı dikip "Burada falan oğlu filan yatıyor. Allah mekânını cennet eylesin. Ruhuna fatiha" diye yazacaklar üstüne. Karşıdaki yüksek evin sahibi öldüğünde de belki onun anısına siyah mermerden bir anıt-mezar yapacaklar ve yaptığı hizmetler altın harflerle taşı süsleyecekler. Onu her zaman başka erkeklerle aldatan hanımın duyduğu "derin" üzüntüsünden ya da terbiyesiyle hiç ilgilenmediği çocuğundan, övgüyle söz edilecek.

En yüksek tabakadan insanlar ölünce, bir sürü anma törenleri düzenlenecek, yeri doldurulamayan birinin öldüğü lafları kullanılacak bol bol, hatta sokaklara onun adı verilecek. Çocukları, başkalarından topladıkları gönüllü yardımlarla, birçok şehir ve kasabalarda, babalarının adına heykeller bile dikecekler.

Ben böyle düşünüp duruyor ve şu karara varıyorum: Mutlu olmanın belli bir ölçüsü, belli bir derecesi yok gerçekte.

– Ne düşünüyorsun Ali, mutlu olması için insana ne, ne kadar gerek?

– İki metre toprak! Sere serpe serildiği zaman bu kadarı ona yeter de artar bile!

(Türkçesi: Nizam Reşit)

SALİH ALİÇ

(Salih Alić) 1906 yılında Byelina'da doğdu. 1981'de Zagreb'te öldü. O dönemin ilkokulu ile lise ayarı olan medreseyi doğduğu kentte bitirdi. Bütün yaşamı memur ve gazeteci olarak çalışmakla geçti. İlk yazılarını Saraybosna'daki *"Yeni Bahar"* gazetesinde yayımladı. Boşnak edebiyatında daha çok şair olarak bilinir, ama zaman zaman hikâye ve diğer türde ürünler de vermiştir. Kimi eleştirmenlere göre; şiirlerinde, Musa Kâzım Çatiç'in etkisi sezilir.

Renk, ezgi ve aydınlık dolu şiirlerini ilk kez 1941 yılında *"Lirski Akvareli"* (Lirik Akvareler) adlı şiir kitabında topladı. Daha sonra yazdığı şiirler *"Lirski Dnevnik"* (Lirik Günce) ve *"Poezija"* (Şiir) adlı kitaplarda toplanmıştır.

HER ŞEY

Suda resim
Gök

Toprağın derisinde
Aydınlık

Damda hayat
Kanatlar

Şapkada Gezegen
Güneş

Her şey ve Her şeyde ben:
Kozmos

ÇAĞRI

Ey bilinmeyen kişi,
bu yeryüzünün doktoru,
Güneşin kapısını çal.

Buzla kaplanmış,
toprağın yatağında,
bir sonbahar ölüyor.

Azgın ata binmiş
insafsız süvari
hızla yaklaşıyor.

Kuzey
sonbaharın penceresini kırmış.

ADIMLAR

Kocamış parmaklarımla
ışıkları eziyorum.

Çok yorgun bakışlarımla
görünmeyeni kırbaçlıyorum.

Rüzgârın ölgün gülüşlerinde
karın yüreğini hissediyorum.

Buzlanmış yaya geçitlerini
her adımla kırıyorum.

Sonbahar keskin bıçaklarla
vücudumu delip geçiyor.

Beş yıllıklı uzun
paltomu giydim.

GECEYARISI GÖLGESİNDE

Altınla süslenmiş
mavimtırak sırça gibi,
parıldıyor mosmor gök
geceyarısı düşüyle

Yıldız kümesi altında
kuşlar kanat çırpıyor,
damların üstünde rüzgâr
kendince türkü söylüyor;

Gebe toprağın bağrı
ah çekip inliyor
onlarca yüzyıl altında
kemikleri çatırdıyor;

Burada -toprak üzerine,
derelere ve tepelere,
ay ışığıyla yazıyorum
hayatımın öyküsünü!..

GÜLLER

Ah, ne de güzel, beyaz, ince güller,
bir araya gelmiş güvercin başları gibi.

Aralarında koşup-oynuyor deli rüzgâr,
renkleri al pembe, yıldızlar gibi masum.

Sallanıyor üstlerinde eylül güneşi
Gövermiş sabah ve el sallamak işi.

Yanlarında hayatıma hayat katan güneşle
aklımda mutluluk gömleğini dokuyorum elle.

– Ey, bembeyaz güller -ince, al güller,
sizde yaşlılığımı görmekte işte gözler!..

(Türkçesi: Fahri Kaya)

MEHMET (MEŞA) SELİMOVİÇ

(Mehmed Selimović) 1910 yılında Tuzla'da doğdu. 1982'de Belgrad'da öldü. Liseyi Tuzla'da, üniversiteyi de Belgrad'da bitirdi. İkinci Dünya Savaşı'na kadar Tuzla Lisesi'nde öğretmen olarak çalıştı. Savaş yıllarında, ülkesinde Nazi istilacılarına karşı yürütülen savaşa katıldı. Savaştan sonra Saraybosna'da, öğretim, kültür ve bilim kurullarında yönetici olarak çalıştı. Bosna ve Hersek Bilim ve Sanat Akademisi'nin üyesi oldu. Yazdığı kitaplar, özellikle *"Derviş ve Ölüm"* romanı birçok ödül kazandı.

Eleştirmenler, *"Derviş ve Ölüm"* romanının yayımlanmasına kadar (1966), Mehmet Selimoviç'e büyük bir önem vermemiş; onun yaratıcılığını, hâlâ bütünlenmemiş, hâlâ erginliğine varmamış bir edebiyat olarak nitelendiriyordu. Gerçekte başta yayımladığı ilk hikâye ile romanları dönemin öteki yazarlarının yapıtları gibi, Halk Kurtuluş Savaşı'na adanmış ve bir coşkuyla yazılmış yapıtlardı. Ama *"Derviş i smrt"* (Derviş ve Ölüm) romanı yayımlanınca Mehmet Selimoviç, Nobel ödüllü Ivo Andriç ile kıyaslanır, hatta kimi edebiyat eleştirmenleri *"Derviş ve Ölüm"*ün, Andriç'in *"Uğursuz Avlu"* ile *"Drina Köprüsü"*nden daha da ağır bastığını belirtir. Birçoklarına göre, bu roman Boşnak edebiyatında ilk gerçek "modern roman" olarak nitelenmektedir. Edebiyatta sahip olduğu bu büyük aşamayı Mehmet Selimoviç, birkaç yıl sonra yayınladığı *"Tvrcava"* (Kale) adlı romanıyla pekiştirmiştir.

Yazdıkları, dünyada birçok dile çevrilmiştir; özellikle *"Derviş ve Ölüm"* ile *"Kale"* romanları. Bu iki roman Türkiye'de de yayımlanmıştır.

"derviş ve ölüm"den

2.

Tanrı, yapılan bütün kötülükler için ceza verseydi, yeryüzünde bir tek canlı yaratık kalmazdı.

Bütün karmaşıklıklar iki ay üç gün önce başladı. Zamanı hesaplamalıyım, beni ilgilendiren biricik şey zamandır, çünkü bu, benim zamanımdır. Galiba hıdrellez gecesiydi. Kardeşim, on günden beri kalede hapis yatıyordu.

O günün akşamı hava kararmadan önce içim acı dolu, büyük bir huzursuzluk içinde sokak sokak dolaşıyordum. Oysa görünüşüm sakindi. İnsan buna alışıyor. Heyecanımı belli etmeyecek şekilde adımlarımı atıyordum. Görünmeyen düşünce karanlıklarında istediğim gibi olma serbestisini bana veren vücudum, bu gizleme işini kendi kendine ayarlıyordu. Elimde olsa, karanlığın bana yalnızken rastlaması için bu sessiz akşam üstünde kentin dışına çıkardım; ama işim beni başka bir yöne, insanların arasına götürüyordu. Tekkenin koruyucusu olan ihtiyar Caniç, hafız Muhammet'i yanına çağırmış. Hafız Muhammet rahatsız olduğu için, bu davete, onun yerine ben gidiyordum. İhtiyar Caniç, aylardan beri hasta yatıyordu, belki de helalleşmek için çağırmıştı hafız Muhammet'i. Bu ihtiyar, kardeşimin tutuklanma emrini yazan kadı Aynî efendinin kayınbabasıydı. Bunu bildiğim için bir şeyler umarak, onu ziyaret etme teklifini memnuniyetle kabul ettim.

Avlu ve evin içinde yol gösterirlerken her vakitki gibi, beni ilgilendirmeyen şeyleri görmeme alışkanlığıyla ilerliyordum. –Kendime daha yakın oluyorum böyle davranınca.– Uzun koridorda

yalnız başıma kalıp bana ait haberin gerekli yere ulaşmasını beklerken, mutlak sessizliği dinliyordum. Bu büyük binanın içinde kimse yaşamıyor, koridor ve odalarında kimse yürümüyordu sanki. Buralarda bir yerde, ölmek üzere olan ihtiyarın boğularak yaşama ıstırabında, halıların üzerinde ölen adımların yumuşaklığında, fısıldaşarak yapılan sessiz konuşmalarda, pencere ve kapıların eski ağaçlarının hafif çıtırdısı duyuluyordu. Evi ipekli gölgelerle yavaş yavaş sarmaya başlayan gecenin, pencere camlarındaki son gün ışığı parıltılarıyla nasıl titreştiğine bakarken, ihtiyarı ve bu son görüşmemizde ona ne söyleyeceğimi düşünüyordum. Hastalarla ilk kez konuşmuyorum, ölmek üzere olan bir hastayı büyük yolculuğa ilk kez hazırlamıyorum. Tecrübe ile şundan emin oldum ki, –eğer bunun için de herhangi bir tecrübenin gereği varsa– bu durumda olan herkes, belli etmese bile, kendisini bekleyen akıbet karşısında, kapıyı çalmakta olan bilinmeyenin önünde, durmak üzere olan yüreğinde korku duyar.

Teselli ederek onlara şöyle diyordum:

Ölüm, kaçınılmaz bir şeydir. Bize yetişeceğini bildiğimiz tek şey ölümdür. Bunda ne istisna, ne de şaşırtıcı bir şey olabilir. Bütün yollar bizi ona götürür. Bütün yaptıklarımız, ondan uzaklaşmak diye bir şey yoktur. Yine de o gelince, şaşırırız. Bu hayat bir saat, ya da bir gün süren kısa bir geçişse, onu bir saat, ya da bir gün daha uzatmak için ne diye çırpınmalı. Ebediyet, aldatıcı dünyevi hayattan daha güzeldir.

Diyorum:

Can çekişme acıları arasında ayaklarınız birbirine dolanınca, niçin korkudan yürekleriniz titriyor? Evden eve taşınmaktır ölüm. Ona, yok olmak değil, ikinci doğuş da denebilir. Civciv tamamen gelişince yumurtanın kabuğu nasıl çatlıyorsa, ruh ve vücut da vakti gelince birbirlerinden aynı şekilde ayrılırlar. İnsanın en yüksek seviyeye ulaşması demek olan öteki dünyaya geçiş kaçınılmazlığında, ölüm bir ihtiyaçtır.*

Diyordum:

Ölüm, ruhun değil, maddenin yok olması demektir.*

Diyordum:

Durum değişikliğidir ölüm. Ruh, tek başına yaşamaya başlar. Vücuttan ayrılmadan önce ruh, elle dokunduğu, gözle gördüğü, kulakla duyduğu halde, meselelerin özünü kendi kendine bilirdi.*

Diyordum:
Öldüğüm gün, taşınırken tabutum,
Acı duyacağımı sanma bu dünyanın ardından.
Ağlıyarak: yazık oldu, diye konuşma.
Kayıp dediğim, sütün kesilmesidir.
Yok olmayacağım mezara konduğum vakit.
Yok oluyorlar mı batınca güneş ve ay?
Ölüm sandığın şey, aslında doğuştur.
Zindan gibi görünür mezar, oysa ruh özgürlüğe kavuşur.
Hangi tohum büyümez ekilince toprağa?
İnsan tohumundan şüphen mi var yoksa?*

Diyordum:

Şükret sen Davut'un evi. Ve de ki: hakikat geldi. Vakit geldi. Çünkü herkes belirli bir süre içinde kendi yönünde dönüp duruyor. Annenizin karnında yaratıyor Tanrı sizi, sonra da üç kat daha görünmez bir karanlıkta bir şekilden ötekine sokuyor. Üzülmeyin, size vadedilen cennete sevinin. Ah esirlerim benim, sizin için korku yok bugün, üzülmeyeceksiniz de. Ah durulmuş ruhum benim, memnunlukla dön sahibine, çünkü o da memnundur senden. Esirlerin arasına katıl, cennetine gir.**

Böyle diyordum hep.

Beni bekleyen ihtiyara, bunu söylemenin gerektiğinden emin değilim şimdi. İhtiyarı düşündüğümden değil, içimden geliyordu bu güvensizlik. İlk kez ölüm, inandığım ve başkalarını inandırdığım şekilde basit görünmedi bana.

Korkunç bir rüya gördüm. Ben, meydan gibi bir yerde, içinde kardeşimin ölüsü bulunan mor bir çuha ile örtülü tabutun ayak ucunda duruyormuşum. Etrafımı insanlar çevirmiş. Ne kimseyi tanıyor, ne görebiliyor, yalnız çemberi kapatıp, beni, ölünün yanındaki sıkıcı sessizliğin içinde tek başına bıraktıklarını biliyormuşum. Bu arada benim de yüreğim titriyor, o sağır sessizlik beni de korkutuyormuş. Rüyada da bilmediğim, gizli kalan nedenler bana acı veriyormuş. Kardeşimin ölüsünü gördükçe dehşete kapılarak: bu nasıl olur? diye soruyor, ama sorularım cevapsız kalıyormuş. Kalk, kalk, diye konuşuyormuşum. O ise, bilinmeyen açıklarda

* Sırasıyla, İslam düşünür ve şairleri Ragıp İsfıhanî, İbn-i Sina, İmam Gazali, Mevlana Celâlettin Rumi.

** Kur'an'dan.

boğulup suyun altında kalanlar gibi, yokoluş bulutları arasında, yeşilimsi bir karanlığın içinde gizleniyormuş.

Ölmek üzere olan bu hastaya: Söz dinle ve Tanrı'nın yolundan şaşma, diye nasıl öğüt veririm şimdi? Akıl erdiremediğim gizli yollar beni de ürpertiyor.

Kıyamet gününe, ebedi hayata inanmıyor değilim; ama ölmenin korkunç bir şey olduğuna, bu saydamsız karanlığın önündeki korkuya da inanmaya başladım.

Odalardan birine buyur ettikleri vakit, henüz hiçbir karara varmamıştım. Bir genç kızdı yol gösteren. Bu genç kızın yüzünü görüp herhangi bir şey düşünmemek için, önüme bakarak yürüdüm. Sana yalan söyleyeceğim ihtiyar, ama, şaşkınlık içinde düşündüklerimi değil de, senin duymak istediklerini söyleyeceğim için Tanrı beni bağışlasın.

İhtiyar bu odada değildi. Gözlerimi kaldırmadan bu odada ne temizlemek, ne havalandırmak, ne de tütsülemekle yok edilebilen, yatalak hastalardan yayılan o ağır kokunun bulunmadığını hissettim.

Ölüm kokmayan yatalak bakışlarımla aradığım vakit, minderin üzerinde, insana, yaşamayı en iyi şekilde hatırlatan güzel bir kadın gördüm.

Bu söylediğim acayip görünebilir ama, gerçekten böyleydi. Rahatsızlık duydum. Karanlık düşüncelerin etkisi altında olduğum halde hasta ihtiyarla görüşmeye hazırlanmışken, karşımda ihtiyarın kızını buldum. Kendisini daha önce hiç görmemiştim, ama o olduğunu biliyordum. Bütün kadınlarla, özellikle de bu güzellikte ve yaştaki kadınlarla iyi konuşmasını beceremem. Bana öyle geliyor ki, otuz yaşlarında vardı. Genç kızlar hayal kurar ve sözlere inanırlar. İhtiyar kadınlar ölümden korkar ve cennet için söylenenleri heyecanla dinlerler. Böyleleri ise, yitirdiklerinin de, kazandıklarının da değerini bilirler. Meseleleri kendilerine göre yorumlarlar. Bu yorumlar acayip olabilir, ama ahmakça değildir. Öne eğikken bile serbest olan olgun gözleri kirpiklerinin ardından uygunsuz bir şekilde bakar. En uygunsuz olanı, onların, gösterdiklerinden daha çok şey bildiklerini, acayip terazileriyle bizi tarttıklarını bilmemizdir. Gizlendiği vakit bile parıldayan tecessüsleri dokunulmazlıklarının himayesindedir. Oysa biz, onların karşısında savunmasızız... Kınından çıkarmadıkları halde elleri daima

kabzasında duran bir kılıç gibi, kullanmak ihtiyacını duymadıkları güçlerine güvenerek, bizi, köleleri olabilecek, ya da hiç sebebi yokken faydasız üstünlükleriyle gururlanan küçülmüş yaratıklar olarak görürler. Bu saçma güven duyguları o kadar inandırıcıdır ki, onları hor gördüğümüz vakit bile etkileri altında kalırız. Doğabilecek bazı imkânlara, şeytanca bazı güçlere olan ümit ve inancına rağmen insan, onların karşısında korkuya kapılmaktan kendini alamaz.

Bu kadın, kendinden değil, soydan gelen özel bir güce sahipti. İnançlı tutumuna, hükmedici davranışlarına bir yumuşaklık, bir tatlılık veren, ne olduğunu bir türlü kestiremediğim bir şey vardı onda. Bu, eski bir alışkanlıktan mı, yaşmağı aralanınca görünen sürme ile gölgelenmiş gözlerinin yumuşak parıltısından mı, yaşmağını tutan kuğu boynu gibi kıvrılmış ince elinden mi, yoksa tahrik edici, büyülü güzelliğinden mi geliyordu?

İçimdeki köylü: İblisin kızı, diye düşünüyor, derviş ise beddua ediyordu. İkisi de şaşkınlık içindeydi.

Kararmaya başlayan odada yalnız kadının yaşmağı ile elinin beyazlığı görülebiliyordu. Odanın birer ucunda oturuyorduk; yetersiz bir uzaklıkla sıkıcı bir bekleyiş vardı aramızda.

Alacakaranlığın içinden:

– Ben, hafız Muhammet'i çağırdım, dedi kadın.

Memnun değildi, ya da bana öyle görünüyordu.

– Kendisi rahatsız olduğu için benim gelmemi rica etti, dedim.

– Aynı şey, siz de evimizin dostu sayılırsınız.

– Evet, dedim. Oysa daha güzel, şiir gibi şeyler söylemek isterdim. Örneğin: Bize layık olmadığımız ilgiyi gösteren saygıdeğer babanıza minnettarız. Ailenizin, yüreğimizde özel bir yeri vardır, diyebilirdim. Ama olmadı.

Odaya, ellerinde mumlarla kızlar girdi.

Bekliyordum.

Yan taraftaki bir taburenin üstüne konan mumlar aramızı aydınlatıyordu. Bana, daha yakın ve tehlikeli görünüyordu şimdi kadın. Neler hazırladığını bilmiyordum. Babası için çağırdıklarını sanıyordum. Kardeşimin kurtulmasını sağlayacak bir mucize, gizli bir imkân, ya da mutlu bir rastlantı ile karşılaşacağımı ummasam bile, yine gelirdim buraya. Bu işler belli olmaz, ihtiyarla ölüm ve cennet üzerine konuşurken, kardeşim için merhametine sığındığımı belirten bir sözü laf arasına sıkıştırdım mı, bakarsınız adamca-

ğız, hakkında hiçbir şey bilmediğimiz o büyük yolculuğundan önce bir sevap işlemek ister ve bize yardım ediverir. Bizler ancak, ölümün yaklaştığını sezip, günah ve sevap yazan omuzlarımızdaki melekleri hatırlayınca, hesapları düzeltmeye başlarız. Öldükten sonra bile dipdiri kalan gönül yüceliğine ulaşmayı kim istemez. Aynî efendiye gelince, o, bir zavallıyı hapiste tutmak uğruna zengin kayınbabasını darıltmayı göze alamaz; yeter ki Ali ağa, fedakarlık göstermeden, gayret sarfetmeden, sadece bir insanın serbest bırakılmasıyla kendisine cennet yolunda bir basamak sağlanacağına kanaat getirmiş olsun. Asla bu kadar kolay kazanamayacağı bir sevabı geri çevireceğini hiç sanmam.

Ama, kendisi hakkında hiçbir şey bilmediğim Ali ağanın kızı olan bu kadının, benimle ne hakkında konuşabileceğini, kendisine ne şekilde faydalı olabileceğimi bir türlü kestiremiyordum.

Silahlarını arkalarında saklayan iki savaşçı, gizli amaçları olan iki rakip gibi karşılıklı oturuyorduk. Ne yapmak, nelere sahip olmak istediğini öğrenmek için bekliyordum. Az önceki gibi kuvvetli olmasa bile, ümidimi henüz yitirmemiştim. Bu kadın daha çok genç ve güzel. O'nun için yalnız bu dünya vardır. İşlediğimiz günah ve sevapları yazan melekleri düşüneceğini sanmıyorum.

Kararsızlığı uzun sürmedi. Söyleyeceklerini fazla düşünmedi. Duraksamadan, sağa sola bakmadan savaşa koşan gerçek bir savaşçı gibiydi. Sıkılgan olup olmadığını bilmiyorum ama, benimle konuşurken hiç sıkılmıyordu. Başlangıçta, zurna sesini andıran, kasten alçaltılmış sesini dikkatle izliyor, örgüye, inci dizisine benzeyen, kelime ve cümle kuruluşları çarşı dilinden tamamen farklı olan, yıllanmış eski odaların kokusunu taşıyan konuşmasını dinliyordum.

– Bunu söylemek benim için kolay değil, zaten başkasına söyleyemem, dedi. Ama siz dervişsiniz. Birçok şey duymuş ve görmüş, elinizden geldiğince insanlara yardım etmişsinizdir. Her ailede hoşa gitmeyen şeyler olabileceğini bilirsiniz. Kardeşim Hasan'ı tanırsınız, değil mi?

– Evet!

– Sizinle, O'nun hakkında görüşmek istiyorum.

Söyleyeceklerinin iyi şeyler olmadığını bildiğinden, önce bana olan güvenini belirtmek, ünvanımı anmakla gönlümü almaya çalıştı; sonra da kötü şeylerin yalnız kendilerine değil, herkese ait olduğunu hatırlatmak için bütün aileleri araya katarak konuşmasına

başladı. Kötülüğü çoğunluğa yükleyince ayıbın daha az olacağını ve onun hakkında rahatlıkla konuşabileceğini sanıyordu.

Bu faydasız güzel girişi, hepimizin az çok bildiği ailelerindeki uyuz koyunun hikâyesiyle utanç verici bir şekilde hıyanete uğrayan büyük ümitleri hakkındaki yakınmalar izledi. Bu yolunu şaşırmış koyun, ailesinin üzülmesine, insanların önünde utanç, Tanrı'nın önünde korku duymasına sebep olan, uyuzluğundan hiç de şikâyetçi görünmüyordu. Bazı kimseler, arada bir samimiyetle yardım umarak –ki yardım edeceğimize söz verir, ama verdiğimiz sözü pek az yerine getirebilirdik– bize başvururlardı. Ama bu kadın gibilerinin bize başvurmaları daha çok insanların önünde ellerinden gelen her şeyi yaptıklarına dair bize tanıklık ettirmek, din adamlarını bile seferber ettiklerini göstermek, kötülüğün önlenememesindeki suçsuzluklarını kabul ettirmek içindir.

Çok önceleri bize anlatılan, ezbere bildiğim bu tavır hikâyeyi kadının ağzından duyunca, görevime uygun bir tavır takınarak, yapmacık bir dikkatle dinlemeye başladım. Hiç sebebi yokken, bende şaşkınlık uyandıracak, günlük olaylara benzemeyen, olağan dışı bir şey bekliyordum. Oysa ne olabilirdi ki? Kadın söylemesi gerekeni söyleyecek; kardeşinden yakınarak onunla konuşmam, onu inandırmam için bana rica edecek, ben de, bu sözde acıklı olayı dinledikten sonra, Tanrı'nın yardımıyla elimden gelen yardımı yapacağıma söz vereceğim. Yine de değişen hiçbir şey olmayacak. O, görevini yapmış olmanın rahatlığı içinde, bu yaptıklarını çevresindekilere duyuracak; ben, gülünç olmamaya çalışarak Hasan'la görüşeceğim; Hasan ise ailesinin öfkelenmesinden zevk duyarak, canı istediği gibi yaşamaya devam edecek. Bütün bunlardan ne ben, ne hapisteki kardeşim, ne de herhangi bir kimsenin kaybı ya da kazancı olmayacak. Kadın, gerçek ihtiyacı olmadan, çıkar, ya da başarı sağlamayı düşünmeden, ılık bir toplumsal sorumluluk duygusunun etkisi altında, söylediklerini başkalarına duyurmak için konuşuyordu. Amacı, kardeşi yüzünden aile şereflerinin lekelenmemesini sağlamak, suçluluğu uzaklaştırmaktı. Bana, sadece aracılık görevi düşüyordu. Bu durumda benden aldığı çok azdı. Buna karşılık, kardeşimin serbest bırakılması için merhametine sığınmayı düşünemezdim bile. Sonra, babasına başkaldıran yalnız Hasan değildi ki. O, sadece bir örnekti. O'nun gibi niceleri vardı. Herhalde babalarının yanındaki düzenli yaşayış sıkıyordu onları. Hasan'ın davranışlarında fazla utanılacak bir şey de yoktu. O'nun

bu davranışları, bütün diğerlerinde olduğu gibi, iradelerinin içtepilerine yenilmesinden ileri geliyordu.

Hikâyenin başını duyar duymaz sonunu toparladım. Sözlerini izlemeye lüzum görmediğim kadını, bu kez, dikkat ve ilgiyle seyretmeye başladım. Herhalde o, konuşmasıyla dikkatimi çektiğini düşünüyordu. İkimiz de kibar görünüyorduk.

Kadının, ince tülbentin altında görünen yüzünün güzelliği ile sıcak coşkunluğunu belli eden iri gözlerinin sakin parıltısı beni şaşırttı. Ama bu, ne söyleyeceğini beklerken, tedirginlik, güvensizlik içinde ona çevirdiğim, ondan çok, kendimle ilgili şeyleri belirten ilk kaçamak bakıştı. Ancak, içimden bağlılık duygusunu atıp gerçekten dinliyormuş gibi göründüğüme kanaat getirdikten sonra sıkıntıdan kurtularak, onu salim kafayla görmeye başladım.

Ender olarak tatmin ettiğimiz, hatta karşılaştığımız vakit bilinen sebepler yüzünden varlıklarını bile duymadığımız, dünyamızın o kadar uzağındaki bu acayip yaratıkları daha iyi görmek isteğinden doğan basit bir tecessüs değildi bu. Aramızdaki ilişkiyi bozmadığım, isteklerine, zenginliğine değer veren bir derviş olarak kaldığım halde, karşısında, onu gizlice seyreden bir insan durumundaydım. O, beni ne görüyor, ne de hakkımda bir şey biliyordu. Ben onu hem rahat rahat seyrediyor, hem de ne düşündüğünü biliyordum; bunun için ondan biraz üstündüm. Her vakit arzu edildiği halde, pek seyrek elde edilebilen bir üstünlüktü bu. Böyle derli toplu olarak sakin sakin oturduğum yerden onu seyrederken kötü bir şey yapmadığıma inandığım gibi, kafamda, sonradan utanarak hatırlanacak bir düşüncenin de doğmayacağını biliyordum.

İlk ayırt ettiğim elleri oldu. Birbirinden ayrı durarak belirli bir zorlama ile yaşmağı tutarken fazla hareket imkânı olmayan bu eller, güçlükle görülen, anlatımsız şeylerdi. Ama yaşmağı bırakıp da birbirine kavuşunca bir bütün olarak canlanıveriyorlardı. Birdenbire hücuma geçmeyen, canlı hareket etmeyen bu ellerin sessiz uysallıklarında yavaş yavaş dolaşmalarında, durmadan ilgimi çeken büyük bir güç, olağanüstü bir anlam vardı. Her an önemli bir şey yapacaklarmış gibi görünerek gergin bir bekleyiş, devamlı bir heyecan yaratıyorlardı. Bu eller, ya sessiz bir arzuyla boğuluyormuş gibi birbirine kenetli olarak sahibinin kucağında uslu uslu duruyor, ya da aşırı enerjiden ileri gelen ve huzursuzluk ürpertisini andıran devamlı dalgalanma içindeki durgunluklarında yollarını şa-

şırmamak, anlamsız bir şey yapmamak için birbirini koruyorlardı. Derken söz birliği etmiş gibi acelesiz ayrılıyor, birbirini arayarak bir an havada süzülüyor, sonra âşık kuşlar gibi nazik bir şekilde atlas dizlerin üzerine düşüyor ve tekrar birleşmiş suskunlukları içinde mutlulukla sarmaş dolaş oluyorlardı. Ellerden biri ağır ağır gerilen ihtiraslı parmaklarıyla altındaki atlas ve atlasın altındaki deriyi okşarken, öteki onun üstüne yapışmış, yuvarlak mermer dizin üzerindeki kumaşın hışırtısını dinleyerek sessizce yatıyordu. Bazen bir el, kırmızımtırak parıltılı siyah saçların altında utanarak gizlenen kulağın ucundaki küpeye dokunmak, havada bir an kalıp konuşulanlara kulak kabartmak üzere tek başına yürüyüşe çıkıyor, sonra da, bu küçük ihmal yüzünden incinerek susan ötekinin yanına çabucak dönüyordu. Uzun bir müddet bu böyle devam etti.

Başlıbaşına yaşayışlarının anlamlılığına şaşarak onları izliyordum. Kendilerine özgü hayat çizgileri, istekleri, aşkları, kıskançlıkları, ihtirasları, cinsel içtepileri olan küçük iki yaratık gibiydiler. Bütün ötekileri andıran bu küçük hayat belirtileri hakkındaki delice düşünceler beni kâh heyecanlandırıyor, kâh korkutuyordu. Bu, içimde uyandırmak istemediğim değişik bir hayatın nabız atışı, hızlı ve tehlikesiz bir düşüncenin etkisiydi.

Onlara, güzel oldukları için de bakıyordum. İpekli gömleğinin nakış işlemeli yenlerinde başlayan bu ellerin, nazik bir şekilde yuvarlak ve inanılmayacak derecede ince bilekleriyle saydam eklemleri vardı. En güzeli de çok canlı bir şekilde açılıp kapanan, düzgün kozalakların içine dökülmüş gibi parlak derili olan ince parmaklarıydı.

İlk olarak dikkatimi çeken bu iki küçük yaratık, bu iki mürekkep balığı, bu iki çiçekti; ama ne başlangıçta daha çok onlara bakarken, ne de sonra, bilinmeyen bir dünyayı keşfediyormuş gibi kendisini gözetlerken gördüğüm yalnız elleri değildi. Bu kadındaki her şey ayırt edilemeyecek şekilde birbiriyle uyumluydu. Sürme çekilmiş gözlerinin bakışları, ince tülbentin altında güçlükle görülebilen el hareketlerinin birleşmesine; başını hafifçe oynatması, altın iğneyle tutturulmuş zülüfünün titremesi ve gümüş terlik içindeki ayaklarının bilinçsiz olarak kıpırdanmasına; yüz çizgilerinin anlamlı hareketleri, içinden, kanından gelen aydınlığın yankılanmasıyla yüzünün daha sıcak, daha tatlı olması, ıslak dişlerinin parıltısı, etli, tembel dudaklarının dikkati çekmesine sebep oluyordu, başlıbaşına göze çarpan yalnız vücuduydu.

Bu kadın, bende hiçbir arzu uyandırmadı. Böyle bir şey olsa bile, utandığım, yaş ve mevkiimi, karşılaşacağım tehlikeyi düşündüğüm, hastalıktan da kötü olabilecek huzursuzluktan korktuğum için kendi kendime hükmetme alışkanlığımla daha başlangıçta bu duyguyu boğardım. Ama sessiz akan bir ırmak, akşamüstü gökyüzünü, yarı gecede ayı, çiçek açmış bir ağacı, sabahları çocukluğumun gönlünü seyrediyormuşum gibi, derin bir zevk, büyük bir memnuniyetle ona baktığımı kendimden gizleyemedim. Bu bakışlarda ne sahip olma isteği, ne tamamen duygulanma imkânı, ne de kalkıp, oradan uzaklaşma gücü vardı. Canlı ellerinin birbiriyle kovalamaca oynayarak nasıl eğlendiklerini seyretmek, onun konuşmasını dinlemek hoş bir şeydi. Hatta, konuşmasa bile olurdu, onun oradaki varlığı bana yetiyordu.

Bir an geldi ki, bu mutlu seyredişin de benim için tehlikeli olmaya başladığını anladım. Üstünlüğüm, gizliliğim kalmamıştı artık. İçimde, istenmeyen bir şey canlandı. Bu, ihtiras değil, belki de ondan daha kötü olan, hatıraydı. Hayatımın biricik kadınını hatırlamıştım. Aradan geçen bunca yılın altından nasıl sıyrılıp meydana çıktığını bilmiyordum. Bu kadın gibi güzel değildir, üstelik onunla bir benzerliği de yoktur. Nasıl oldu da biri, ötekini çağırdı? Yokluğunu bildiğim halde yirmi yıldır hem unuttuğum, hem hatırladığım, istemediğim, ona ihtiyaç duymadığım anlarda pelin gibi acı olarak karşıma çıkan bu uzaktaki kadın şimdi beni daha çok ilgilendiriyordu. Ama anlamadığım bir şey vardı. İçimden gideli bunca yıl olduğu halde onun tekrar canlanmasına sebep olan acaba düşlerdeki günahkar yüzlü bu kadın mıydı? Yoksa o, bana kardeşimi unutturmak, bütün bu olup bitenlerden sonra bir daha elde edememek üzere kaçırdığım imkânlardan ötürü beni ayıplamak için mi tekrar diriliyordu?

Bakışlarımı önüme çevirdim. İnsan hiçbir vakit emin olduğunu ve geçmiş olan bir şeyin öldüğünü düşünmemelidir. İşte, ona en az ihtiyacım olan bu sırada yine düşüncelerime karıştı. Gerçi, o şimdi önemli değil, ama onun hatırası her şeyin, hatta bana acı veren bu durumun başka türlü olabileceğini sezinleyen o gizli düşüncenin bile yerini alıyor. Gölge git, benden uzaklaş. Hiçbir şey başka türlü olamazdı. Ne olursa olsun yine, acı veren başka bir şey bulunurdu. Başka türlü olmakla insanın hayatı daha iyiye yönelmez.

Kadın:

– Dinliyor musunuz? diye sorunca, kendime geldim.
Hatıraların içinde kaybolduğumu farketti mi yoksa?
– Dinliyorum, devam edin, dedim.

Gerçekten de dinliyordum. Sıradan bir hikâye anlatmadığına şaşarak dinliyor ve duyuyordum. Gerçi, anlattıkları öyle ahım şahım şeyler değildi, ama yine de dinlemeye, hatta, bakmaktan çok dinlemeye değerdi. Ümidim birdenbire başını kaldırdı.

Kadın bana, İstanbul'da öğrenimini tamamladıktan sonra hem ailelerinin asaletine, hem kendi bilgisine uygun bir mevkie erişen kardeşinin acaip kaderini anlattı. Söylenenler biraz şişirmeydi. Çünkü, kardeşinin İstanbul'daki mevkii öyle öğünülecek kadar yüksek bir mevki değildi. Kadıncağız kârla zararı kendine göre denkleştiriyordu. Kardeşiyle hepsi övünüyormuş, hele babasının keyfine diyecek yokmuş. Derken beklenmedik bir şey olmuş, oğlan tamamen değişmiş. Bunun gerçek sebebini kimse bilmiyor, hatta Hasan'ın kendisi bile söyleyemiyormuş. Şimdi herkes üzüntü ile soruyormuş: hocalarının bile takdir ettiği Hasan'daki o bilgi nereye gitti? Nasıl oldu da bunca yıl iz bırakmadan ortadan kayboldu? Bütün bu kötülükler nereden geldi diye. Hasan kimseye sormadan işini gücünü bırakıp, buraya gelmiş. Basit insanlarla arkadaşlıklar kurup, içki içerek malını mülkünü israf etmeye başlamış. Arkadaşlarıyla birlikte kentte akıl almadık şeyler yapıyor, çengilere –bunu söylerken kadının sesi kısıldı– ve ağza alınamayacak kötü yerlere gidiyormuş. Bütün bunlar yetmiyormuş gibi, şimdi de kiracılığa başlamış. Bir yanaşma, bir uşak gibi başka tüccarlara ait hayvanları, gavur bölgeleri olan Sırbistan'dan alıp, Dalmaçya'ya, Avusturya'ya götürüyormuş. Bozulmuş, kendini mahvetmiş, elindekini har vurup harman savurmuş, annesinden kalan arazinin bile yarısını satmış. Bütün bu olup bitenlerden çılgına dönen babasının Hasan'a yalvarması, onu tehdit etmesi hiçbir fayda sağlamamış. Adamcağız, oğlundan ötürü yataklara düşmüş. Hasan'ı bu kötü yoldan kimse geri çeviremezmiş. Babası, Hasan'ın adını bile duymak istemiyormuş; Kendisinin de ağlayarak gözlerini akıtması boşunaymış. Bu sırada kadın, baklayı ağzından çıkardı. Babası, kentin ileri gelen kişileri önünde hazırlayacağı bir vasiyetname ile oğlunu mirastan mahrum bırakmaya, onu resmen evlatlıktan reddetmeye karar vermişmiş.

Kadın, böyle bir şey olmadan, durum daha da kötüleşmeden, Hasan'ın gönüllü olarak mirastan vazgeçmesi için kendisiyle ko-

nuşmamı rica ediyordu. Böyle yaparsa, hem o babasının bedduasını almaktan kurtulur, hem de aile şerefleri beş paralık olmazmış. Bu söylediklerinden kocası Aynî efendinin haberi yokmuş. Zaten o, baba ile oğul arasına girmek istemezmiş. Kadın, kötülüğü önlemek istediği için kendiliğinden yapıyormuş bunları. Hasan'ın tekkeye gelip gittiğini duymuş, hiç olmazsa arada bir akıllı ve iyi insanlarla konuştuğuna memnun olmuş. Hafız Muhammet'le benim ona, çok yardımımız dokunabilirmiş.

Bana bu şekilde açıldığı için kadına minnettardım. Gerçi, çekinmemekle bana fazla değer vermediğini gösteriyordu; ama zararı yok, bu sırada söz konusu olan daha önemli meseleler vardı.

Hafız Muhammet'in şüpheli hastalığından Allah razı olsun, hiç aklıma gelmeyen bir imkân yarattı bana. Kadının babasının bile bana yardım etmek için daha kuvvetli bir sebebi olamazdı. Aynî efendinin herşeyden haberi olduğunu, karısının memnuniyetle söylediği bu sözleri bile O'nun uydurduğunu anlıyordu. Önemli sebepler olmadan tek varisin, verasetinin elinden alınmasının kolay olmayacağını bilirdi o. Kendilerine güvenleri olsaydı ne aile şerefini düşünür, ne de bizi yardıma çağırırlardı. Yüzümün fazla neşeli görünmemesine dikkat edip, başlangıçta borçlu kaldığım ilgiyle kadına bakarak şöyle düşünüyordum: İşte, ikimiz de kardeşlerimizden ötürü güç durumdayız. Sen, kendininkini yok etmek istiyorsun; ben de, benimkini kurtarmak istiyorum. İkimiz de bunu herşeyden çok istiyoruz; Şu farkla ki, benim isteğim dürüst, seninki ise kirli bir istek. Varsın böyle olsun, bu beni ilgilendirmez. Hakkınızda hiçbir şey bilmiyorum, ama kendisinde olmadığı için, gücünüz ve zenginliğinize saygı duyan kocanız olacak o kansız Kadı'nın üzerinde nasıl bir üstünlük sağladığınızı görür gibi oluyorum. O'nun utanç verici bir gecesi ile senin kararlı bir isteğin kardeşimin kaderini değiştirebilir. İkimiz de böyle az bir yatırımla bu kadar çok şey kazanmış oluruz.

Nerde ise açık olarak şunları söyleyecektim; Peki artık gizlememize lüzum yok. Sana Hasan'ını vereceğim, sen de bana kardeşimi ver. Kardeşim umurunda değil senin, bense kardeşin için her fedakarlığı yapabilirim.

Ama söylemedim. Açık konuşmam onu kırabilirdi. Başkasının açık konuşmasını sevmez onlar.

Hasan'ın tekkeye uğradığını, hafız Muhammet ile benim ortak dostumuz hafız Muhammet'in gerçekten dostuydu, ama be-

nim değil olduğunu, söyledikten sonra, kardeşi ve aile şerefleriyle ilgili üzüntüsünün beni etkilediğini, bunun için ricasını kabul edip Hasan'la dediği şekilde konuşacağımı kadına bildirdim. Ayrıca, onların zarar görmesinin, bizim de zarar görmemiz demek olduğunu, aramızda olan o en güzel şeye leke kondurmamak için yardım etmeye, ünlü kimselerin mutsuzluklarının yarattığı o kötü niyetli sırıtışları önlemeye mecbur olduğumuzu, bunu biraz da tekkemizin koruyucusuna olan minnet borcumuzdan ötürü yapacağımızı hoşlanmayacağını bildiğim halde kasten babasının adını anarak söyledim. Ve yalnız amcamız değil, düşüncenizin de yerinde bir düşünce olduğunu sanıyorum. Çünkü başka her türlü davranış güvensiz olurdu, dedim. Ama tek varisin önemli bir sebep olmadan verasetinin elinden alınmasının zor olacağını da sözlerime eklemeyi ihmal etmedim.

– Önemli sebepler var, dedi kadın.

– Mahkemeden söz ediyorum; dedim. Hasan hayvan ticareti yapıyor, bu bir gerçek, ama dürüst olmayan bir iş değil ki bu yaptığı. Üstelik varlığının yarısını satmadı, eski karısına verdi. Onun verasetinin elinden alınması için önemli değil, hiçbir sebep yok bence.

Emindim, ondan daha emindim. Kendi kendimle olan tutumumu değiştirdim. Başlangıçta o, güzel yüzlü bir patron karısı; ben ise mütevazı bir derviş, ebedi bir köylüydüm. Ama şimdi aynı seviyede iş konuşan iki insanız. Burada ondan daha güçlüyüm ben. Söylediklerini tasvip ettiğim sırada tutumumu makul bularak bana güleryüz gösterdiği halde, benden, hoşuma gitmeyen şeyler duyunca kaşları çatılmaya, bakışları sertleşmeye başladı. Benim karşı koymam aptallık, inatçılık gibi görünüyordu ona.

– Babam onu muhakkak mirasından mahrum edecek, dedi kadın tehdit ederek.

Ne babasının oğlunu mirasından mahrum edip etmeyeceği, ne de kadının öfkesi benim umurumdaydı. Benim amacım, onun kendine olan güvenini kırıp, istediğime ulaşmaktı.

– Babanız, Hasan'ı mirasından mahrum edebilir, dedim sükunetle. Ama babanız ihtiyar ve uzun zamandan beri hasta olan bir insandır. Hasan, babasının iradesinin zayıf olduğu, akıl dengesinin tam olmadığı bir sırada baskı altında bu kararı verdiğini iddia ederek vasiyetnamenin iptali için dava açabilir.

– Kimmiş baskı yapan?

– Ben davadan söz ediyorum. Baskı yapanın kimliği önemli değil. Arada Aynî efendi var, dava burada görülmez. Böyle olunca da davanın Hasan'ın lehinde sonuçlanacağından korkuyorum.

Sessizce bana bakıyordu. Daha çok önce, mumlar getirilip de çirkin hikâyesine başladığı sırada başındaki yaşmağı çıkarmıştı. Dolunayı andıran güzel yüzünün uçlarındaki gözbebeklerinden mumların titrek, huzursuz alevleri aksediyordu. Bu titremenin, onun titremesi olmadığını bildiğim halde, onunmuş gibi kabul ediyordum. Zalimliğim üzerimdeydi. Huzurunu kaçırdığımı biliyordum. Tasarısını hazırlarken karşılaşacağı bazı güçlükleri muhakkak biliyordu, ama benim bu kadar güçlük çıkaracağımı hiç ummamıştır.

Yüzümde şaka ettiğime dair bir belirti, inancımda bir tereddüt, bir akıl erdirememe ihtimali görmeye çalışıyormuş gibi, gözlerini dikmiş bana bakıyordu. Öyle sanıyorum ki, kızgınlığının gittikçe artması, bana karşı koymak için ağırbaşlı bir mazeret bulamadığındandı. Taşmak üzere olan bir pınar gibiydi. Ama taşmasına fırsat vermeden, istediklerini kabul ederek:

– Her şeyi davasız halledebilmek için Hasan'ı ikna etmemiz gerekecek , dedim.

Hırçınlığının devam edeceğini, babasının düşüncesini değiştirebilecek dava ihtimaline karşı tepki göstereceğini, bu arada da benim teklif edeceğim konuyu görüşebileceğimizi sanıyordum.

Oysa kadın, karşı koymaktan hemen vazgeçti. Acele ediyordu. İnanmadığını belli edercesine:

– Acaba razı olur mu dersiniz? diye sordu.

– Onu kızdırmayacak, kırmayacak, iyi düşünülmüş, akıllıca sebepler bulmalıyız. İş inada binerse, onunla başa çıkılamayacağını bilirsiniz.

– İyi, akıllıca sebepler bulabileceğinizi umarım.

Bu sözlerde ince bir alayla sabırsızlık vardı. Her şeyin kolayca halledileceğini sanıyordu kadın.

Ben de aynı şekilde düşünüyordum.

– Deneyeceğim, dedim.

Sesimdeki inançsızlığı, kararsızlığı, kuşkuyu sezip sezmediğini bilmiyordum. Ama ben, sahiden heyecanımı yitirmiştim.

– Razı olacağına inanmıyorsunuz, değil mi?

– Bilmiyorum.

Biraz daha dayanabilseydim, kardeşime olan sevgim, ahlak

anlayışımdan biraz daha üstün gelseydi, her şey daha iyi bir şekilde sonuçlanırdı. Ya da daha kötü olurdu. Ama, belki kardeşimi kurtarırdım...

Görülebileceği gibi, isteğimden kolay bir şekilde vazgeçmedim. Bir an içinde bana yapılan teklifi hem kabul etmek, hem geri çevirmek için sayısız sebepler buluyordum. Çoğunlukla her biri, hem öteki için bulduğum sebep aynı oluyordu. Kadın, karşımda durmuş bana bakarken, nefes alacak kadar kısa bir zaman içinde içimde fırtınalar kopuyordu. Kendimin ve kardeşimin hayatı hakkında karar verirken şöyle düşünüyordum: Kadına, dini hafiften alan kardeşini vereceğim. Hasan, nasıl olsa benim dostça öğütlerimi dinler. Onlar, bensiz de işlerini görebilirler, ama ben, her şeyin daha iyi görünmesini sağlayabilirim. Emek ve ihanetimin karşılığında onlara ödettiğim şey fazla sayılmaz. Utanacak, kendi kendime sitem edecek ne var bunda? Kardeşimi kurtarıyorum.

Yalnız, inandırıcı bir şekilde daha yüksek sesle bağırmam, beni ikaz eden öteki sesi bastırmam gerekiyordu. Kardeşimin ne yaptığını, ne kadar suçlu olduğunu bilmiyordum. Aslında, güç bir durumun olabileceğine inanmıyordum. Kardeşim, büyük bir kötülük yapamayacak kadar genç ve dürüsttü. Herhalde yakında serbest bırakılırdı. Ama ya bırakmazlarsa? Hatta bırakmayacaklarından emin olsam bile, hayatında bana bir kötü söz dahi söylememiş olan bir insana, böyle bir kalleşlik etmeye razı olabilir miydim? Maddi imkân konusu değil bu; ben ne zenginim, ne de başkasının zenginliğine fazla değer veririm. Burada söz konusu olan adaletsizlik, çirkin bir davranış, dürüst olmayan bir tutum, başkasının hakkına tecavüz etmektir. Hasan, her şeye boş veren, hafifmeşrep, acayip bir insandır. Ona değer vermiyorum. Ama olduğundan daha kötü bile olsa, bu saygısız kadının tertip edeceği eşkıya soygununa yardım etmem için yeterli bir sebep değil ki bu. Böyle bir şey yapacak olsam, vicdanıma karşı kendimi nasıl mazur gösterebilirim?

Bunca yıl başkalarına niçin öğüt verdim? Bütün olup bitenlerden sonra, kendime ne söyleyebilirim? Yaptığım çirkin işi öz kardeşim bile bana daima hatırlatır. Adım bir kere kötüye çıktı mı, artık ömrü billah onu değiştiremem. Dürüstlük inancımdan başka neyim var benim? Onu da yitirdikten sonra bir yıkıntıya dönerim ben.

Gerçekten böyle düşünüyordum. Kardeşimi kurtarmak ve kü-

çük bir ihanette bulunmak gibi, aynı olmayan iki şey arasında bocalayışım, bazı kimselere belki acayip görünebilir. Ama, bütün davranışlarını vicdanının katı ölçüleriyle tartmaya alışmış, ölümden çok, günah işlemekten korkan bir insan için bu öyle acayip bir şey sayılmaz.

Bundan başka, Hasan'a: Kardeşimin kurtulması için mirastan vazgeçebilir misin? diye sorsam, hemen vazgeçeceğini yüzde yüz biliyordum.

Hasan'la görüşmeden önce, kadına bir şey söyleyemezdim.

Bocaladığımı sezmiş olacak ki, acele ederek:

Bu yapacağınız iyiliği hiçbir vakit unutmayacağım. Ailemizin, onun bunun ağzına düşmesini istemiyorum.

Büyük Tanrım, iyiliğimin karşılığını ne ile ödeyecek ki bu kadın.

Kalk Ahmet Nurettin, kalk ve buradan uzaklaş.

Tekrar görüşmek için bir açık kapı bırakarak:

– Ben size haber getiririm, dedim.

– Ne vakit?

– Hasan gelir gelmez.

– Bir iki gün sonra Hasan gelir.

– O halde ben de bir iki gün sonra haber getiririm.

O güzel eli, yüzünü örtmek için kalkmadı. Ortaklaşa bir entrikanın içine dalmıştık.

Çirkin bir şey olmuştu aramızda, tepeden tırnağa temiz kaldığımdan emin değildim.

(Türkçesi: Mahmut Kıratlı)

SKENDER KULENOVİÇ

(Skender Kulenović) 1910 yılında Bosanski Petrovaç'ta doğdu, 1978'de Belgrad'ta öldü. İlkokulu, doğduğu kentte, liseyi Travnik'te bitirdi. 1930'da Zagreb'te Hukuk Fakültesi'ne girdi, yanı sıra çeşitli gazete ve dergilere de yazı yazmaya başladı. 1937 yılında Hasan Kikiç ve Safet Krupiç ile birlikte yine Zagreb'te *"Putokaz"* (Kılavuz) adlı Müslüman dergisini çıkardı. 1941 yılında, Nazilere karşı savaşta partizan birliklerine katıldı. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Saraybosna Halk Tiyatrosu'nun yönetmeni ve çeşitli edebiyat dergilerinin başyazarı oldu. Bir ara siyasal nedenlerle bütün görevlerden alındı ve bir gazetede memur olarak çalışmak zorunda kaldı.

Boşnak edebiyatında, Nazilere karşı yürütülen savaşla ilgili yazdığı destanlarıyla ün kazandı. Bu destanlarıyla Rus şairleri Aleksandar Blok ile Vladimir Mayakovski'ye yaklaşır. 1968 yılında yayımladığı *"Soneti"* (Soneler) ile Skender Kulenoviç, şiirde yeni aşamalara varmıştır. Şiir dışında hikâye ve denemeleri de vardır. Şiirleri, özellikle destanları, birçok dünya dillerine çevrilmiştir.

Yapıtları, 1971 yılında *"Seçilmiş Eserler"* adı altında beş kitapta toplanmıştır.

PERDAHÇI BENEDIKTUS DE SPİNOZA

"Düşen taş bilinçli olsaydı
Dilediğince düştüğünü sanırdı."
Gök bardağından içtiğimiz sütü
Bağlarımızın şarabı sanırdı.

Sütü ben de böyle içtim ama bir gece.
Perdahçı dükkânımın tozlu uzayından
Tornasında perdahladığım elmas dedi bana:
"Sen de benim gibisin uzay körü, baksana!"

Toprak altındayken karaydım ve tanıksız.
Şimdi güneş altında ışırım iki göze
Ben sandığım sadece karanlığa, gündüze.

İyi düşün kazıcı, alnın altında
Elmas düşünü kurarken, apaçık
Avcuna atlar, doğurgan doğa, balık.

MEKTUPLAR

Evin posta kutusu ve aynı, hep aynı ikircimlik
Çıkarıp anahtarı, derim: Açma, daha iyidir!
Susku kutusu ol, yanıt verme hiç mektuplara
İçeride bulunmayan mektuplar pek sevimlidir.

Açma deyip açarım, bana bakar o an
Büyük bir boşluk, kızgın solu ve sağı.
Bir köşede de dostlardan ve kadından,
Hiç gelmeyecek mektupları okur örümcek ağı.

Neden sonra kapanır kutu - el değmez döner anahtar.
Ancak ada bakar gözler - o gözler ki pek soluk.
Yokluğumu anlayınca kendime geldiğimi anlar.

Her sabah böyle bunu benden tekrarlar.
Boşluk yazar acısını yalnız bir yüreğin
Ne biçimim var ne gölgem. Şimdi bir hiçim.

(Türkçesi: İskender Muzbeg)

TARİH (II)

– Mostar'daki eski köprüye-

Savaş, yüz başlı satrap ya da ejderhası depremin
yerle bir etti her şeyi, gökyüzü inim inim şimdi.
Sen sakin ve ulu, boş verip karanlığına öfkenin,
umuda yönelttin insanları, gürül gürül nehri.

Alıp esin dünyasına yaratmak istiyor seni
tutkun ressamın biri; yarısına gelmişken işin
nehre atmak geçti içinden elindeki paleti,
önünde duran ayakları topladı üzgün üzgün-

İskelet ve katrandan ibaretti gördüğü her şey!
Gökyüzünü uçtan uca geçmeye kalkınca yeni ay
sıçramak isterdi güzelim beyaz sıçrayışınla.

İskeleleri söktüklerinde, ben ki mimarınım,
yumdum gözlerimi, uğursuz düşüncelerden kaçtım.
Nemlendi cansız bakan gözlerim sesini duyunca.

VAZOLAR

Kaynaşmış iki vazo Tutan-Kamon'un hazinesinde
yıldız parıldamasından farksız saydam kaymaktaşından.
Taşa dönüşüverdi sevgi yol çıkmaza girdiğinde
zar zor okunur bir hiyeroglif oldu geriye kalan.

Nasıl sökmeli bu yazıyı yüreklerde müthiş korku,
bakışlarda yalan, dillerde kof sözler olduktan sonra!
Ne mutlu uyum içinde tutkuyu tadan kaplanlara
bahar yeliyle vecde gelen uysal çuha çiçeğine!

Vücutlarımız gerçektir ama aslında biz yalanız
ve mezar kesilmededir her çiçeğe vazolarımız.
Korkunç giz açığa vurduğun, ey kaymaktaşı ustası!

Kansız, taş taşa kaynaşmak mı olacaktı kaderimiz,
iyiden iyiye seni perişan eden becerinle
ve böyle mi bakışacaktık mezarın boş gözleriyle?

(Türkçesi: Suat Engüllü)

ŞÜKRİYA PANCO

(Šukrija Pandžo) 1910 yılında Ulog'da doğdu. İlk öğreniminin ardından liseyi de Mostar'da bitirdi. Birkaç yıl Bosna'nın çeşitli köylerinde öğretmen olarak çalıştı. 1940 yılında Belgrad Yüksek Pedagoji okulundan mezun olunca Saraybosna ile Yayçe liselerinde dil ve edebiyat öğretmenliği yaptı. 1948 yılından sonra da emekliliğine kadar gazeteci olarak çalıştı.

Şiirden başka hikâyeler de yazdı. Yazdıklarının büyük bölümü çocuklara adandığından Şükriya Panco, Boşnak edebiyatında çocuk yazarı olarak da önemli bir yere sahiptir.

Şiirleri, *"Pjesme"* (Şiirler) ve *"Blize su postale zvijezde"* (Yıldızlar Daha Yakın Oldu) adlı kitaplarında toplanmıştır.

VAZGEÇİŞ

Daha ilk adımda kara bir damga ve önsezi.
Bana kaza diliyle söylemeyin öyleyse!
Yoldan sapıp
su çevresinde gece baltasını batırmak için ırmağa gideceğim
– ben, taş kesilmiş ormanların odun kesicisi.

Ardımdaki dar döküntülerini kuşlar toplar da
yolu şaşırırsam,
karanlığı bekler ve
yıldızların iziyle hayatın sabahına dönerim.
Bilirim.
Dönüşte yalnız olmayayım diye
kendimi kendi elimden tutup getireceğim.

Akıllı söz-beklemeyin benden hemen,
günleri – boş günleri daha yeni uğurladım
sabah güneşi konuğum olsun diye
avuçlarımla yıkadım mavi camlarını göğün.
Güçlü adımı: bekleyin benden-
düş merdivenlerini çıkarken
hem yolu şaşırır, hem yanılgıya düşerim çünkü:
ağlamayışım
bazan üzüntülü gülüşüm
iyi olacaktır, inanın.

YİTİRİLEN OYUN

Mavi işaretler uykuda diz çökmüş sınırda yorgunluk,
yaşam yaşam değil, varlık varlık değil, bilgelik taslıyor ozanlar.
Derinliğine inemiyorum, kuru yaprak kile kokuyor,
oynayacaksak, gelin çocuk gibi oynayalım.

İşte: kuş ve çiçek, taş ve kamıştan değnek.
yaşam-boşyaşam, kuru yapraklarla oynamayı deniyorum ben de,
ama, ölü, uyuşmuş, soğuk bir şeye dokununca,
korkuyor, daha bir sıkılıyorum.

Uzaklar yanıyor: mavi çağırmak, kuş gibi yuva kurmanda
tedirginlik
bense gök için kanat takmayı bilmiyorum kendime;
sonra koşup - yeşil sabahın soluğuyla özenle fısıldıyorum:
– Ah, çok eskidir albatrosun öyküsü!

Ve yollarda yeniden yana bir şey yok. Yabancı yolları sevmem
benimkilerse otlarda bitti.
İlaçlı ve kutsaldır, bu bitkileri yerlerinden edemem,
Seviyor-sevmiyor, diye tek tek taç yapraklarını fısıltıyla
koparıyorum papatyanın,
ama oynayacaksak, gelin çocuk gibi oynayalım.

(Türkçesi: Zeynel Beksaç)

YILDIZLAR DAHA YAKIN OLDU

Parmakların her birinde birden çok yaz var,
taşlar üzerindeki yosunlarda zaman gizlenmiş,
adımlar su birikintileri gibi yollara yayılmış.
Buradan el sallaya sallaya
insanın geçtiği görülmemiş.

Bu insan izleriyle ilgili bir yanılgı olacak,
biri sadece nereye ve ne kadar diye fısıldadı;
başka biri bulut altında yorgun durdu,
akşamın alacakaranlığından sarhoş–
yıldız ve yol işaretlerine özlem duydu.

Yeniden saymaya başladı: güneş ile otların arasında
geçti kocaman bir yaz;
ikinci yaz da, cırcırböceği, misk kokulu geceler
ve mavimtırak ay ışığı altında ot biçerek;
üçüncü yaz, mor sevecenli günlerin anısını aramakla;
dördüncü ve beşinci yaz da,
hiçbir an, hiçbir şey olmamış gibi,
vaktinden önce başını kanatları altına alarak
kuru yapraklar gibi dallar altında uykuda geçti.

Bu insan izleriyle ilgili bir yanılgı olacak,
yağmur ayak izlerini silmiş, yıldızlar daha yakın.
Hiçbir şey ölümlü, hiçbir şey ebedi değil–
diyor yosunlar, taş ise salt susuyor;
parmaklarımızla sayıyoruz; bunlar artık yaz değil,
bunlar dakikalar.

TEPEMDEKİ EL

Oğluma seslenince,
sesimde babamı duyuyorum.
Ardımda, gölgeme,
biri var mı diye
korka korka bakıyorum.

Kimseler yok.
Sadece güneş kımız gömleğiyle
iniyor bayıra doğru.

O an, dalda bir yaprağım,
sonbaharda gibi
huzursuz, kuru.

Geçen gölgelerden ürküyorum,
hışırdıyor, titriyor ve beni rüzgâra
vermesin diye, yalvarıyorum dala.
Topraktan korkuyorum,
güneş ve otlarla örtülüp
yol üzerinde yatmak kolay değil.

Tepemde babamın eli var gibime geliyor,
çocukluğumda olduğu gibi yumuşak, sıcak:
bundan kır saçlarım heyecanlanıyor,
gün batımından önce
dağlarda tüyler gibi heyecanlanıyor.

O an elim kendiliğinden
öz oğlumun başını
okşamaya başlıyor.

Neden ağlıyorsun, baba–
diye soruyor oğlum.

(Türkçesi: Fahri Kaya)

KÂMİL SİYARİÇ

(Ćamil Sijarić) 1913 yılında, Byelo Polye yakınındaki Şipovitsa köyünde doğdu, 1989'da Saraybosna'da öldü. Üsküp'teki Büyük Medrese'yi bitirdikten sonra Belgrad Hukuk Fakültesi'nden mezun oldu. Saraybosna, Mostar, Bosanska Gradişka ve Banyaluka'da hukukçu olarak çalıştı. İkinci Dünya Savaşı'nın ardından Saraybosna'ya taşınarak burada çeşitli gazete ve dergilerde gazetecilik yaptı.

Kâmil Siyariç, Boşnak edebiyatında hikâyeci ve romancı olarak önemli bir yere sahiptir. "*Ram-Bulja*" adlı ilk hikâyeler kitabını 1953 yılında yayınladı. Üç yıl sonra çıkan "*Bihorci*" (Bihorlular) romanında, zamanında Sancakta'daki dağların eteğinde bulunan bir Müslüman köyünün Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra, Türkiye'ye göç etmek ya da köylerinde kalmak arasındaki ikilemlerini usta bir dille anlatmaktadır. Bu romanıyla Kâmil Siyariç, edebiyat eleştirmenlerinde olduğu gibi edebiyatseverlerde de büyük ilgi uyandırdı.

Ardından yazdığı ve yayınladığı kitaplarında, kentlerden ve kültür-eğitim merkezlerinden uzak kalan bu bölgelerdeki insanların yaşamını kederli bir biçimde anlatmıştır. İnsan, trajik bir varlık olarak yazılarında baş yeri alır. Romanları da Osmanlı yönetiminin bu topraklardaki çöküşünü ve bununla ilgili ilginç olayları ele almaktadır.

Yazarın "*Bihorlular*"dan başka yazdığı romanları arasında en önemlileri şunlardır: "*Mojkovacka bitka*" (Moykovaç Savaşı), "*Konak*" (Konak), "*Carska Vojska*" (Çar Ordusu), "*Raşka Zemjla Rascija*" (Raşka Ülkesi Rastiya).

hüseyin oğlu hasan

Hüseyin oğlu Hasan'ı hiç tanımıyordum.

Bir gün arkadaşlarla birlikte "Kolobara" hanına girdik; onu gösterdiler bana; güzel sözlerden hoşlandığını, saygı gösterilince mutlu olduğunu söylediler; sonra da çarşıya bakan pencerenin önündeki bir sekiye oturttular beni.

Oturduğum yerden hem çarşıda alışveriş yapan insanları, hem de Hüseyin oğlu Hasan'ı istediğim kadar seyredebilecektim ve böylece de herkese, Sarayova'daki "Kolobara" hanında Hüseyin oğlu Hasan'ı gördüğümü anlatabilecektim ayrıca.

Ne var ki, bana dediklerinin uyarınca selamlayamadım onu: "İşte şu gördüğün adam Hasan'dır," diye bana gösterdikleri adamı, yüzümü ona dönerek ve biraz da eğilerek selamladığımı şimdi anımsıyorum: fakat onun hoşlanacağı cinsten güzel ve gönül alıcı birkaç söz söyledim mi, yoksa söylemedim mi şimdi yine pek anımsayamıyorum. Sekiye doğru yöneldim ve oturdum; kendisine şöyle doğru dürüst bir selam bile veremediğim için Hasan'ı seyretmek istemedim pek. Ayrıca ilk kez o gün gördüğüm Hasan'a da, başkalarına nasıl selam veriyorsam öyle selam verdim; ama, o selam verirkenki eğilişim ve ona yarım ağızla birkaç söz söyleyişim arkadaşlarımın yüzünden olmuştu, onlar istemişlerdi öyle davranmamı ve ben de istedikleri gibi yapmaya çalışmıştım. İşte böyle bir üsteleme sonucu Hasan'a karşı hiç de sıcak davranamamış, yapmacık, içten gelmeyen, neredeyse münasebetsizce selamlamıştım onu. Bütün davranışlarımı arkadaşlarımın istekleri doğrultusunda yapmıştım; hepsi de ısmarlamaydı, ona karşı bir yakınlık duymuyordum, çünkü hiç tanımıyordum onu. O da beni tanımıyordu, hatta selamıma karşılık bile vermeyebilirdi. Arkadaşlarım istemiş-

ti; böyle yap, şöyle yap... hoşlanır, demişlerdi, ben de kurulmuş gibi söylenilenlerin hepsini yapmaya çalışmıştım. Arkadaşların dediklerini yaptım yapmasına ama, böyle hiç tanımadığım birine olağanüstü bir saygı göstermek bana ters gelmişti. Buraya ağız tadıyla bir çay içmeye ve hanın çarşıya bakan pencerelerinden dışarısını seyretmeye gelmiştim. Bunları da söyledim arkadaşlarıma; onlar: "doğru" dediler; "zaten hepimiz buraya çay içmeye geliyoruz, fakat şansına Hasan da burada, Hüseyin oğlu Hasan! Konuştuklarını dinleme mutluluğuna eremesen bile, onu seyredebilme mutluluğuna kavuştun" dediler. Evet böyle dediler: ona doyana dek bakabilirmişim.

Hasan'dan neler duyacaktım, bilmiyordum; arkadaşlarıma da sormadım bunu; hanın penceresinden çarşıyı seyrederek çayımı yudumlamaya başladım.

Arkadaşlarım beni hana boşuna getirdiklerini düşünmeye başladılar; çünkü çarşıyı seyretmek bana, Hasan'ı seyretmekten, onun konuştuklarını dinlemekten daha ilginç geliyordu ya da böyle bir havam vardı üzerimde. Üstelik hana gelen öteki müşterilere de pek benzemiyordum. Hasan'ı görmek, hele bir de konuşmalarını duymak olağanüstü bir şeydi, böyle demişlerdi; onu görmemi, anlattıklarını duymamı istemişlerdi, ama, ben çarşıyı seyrediyordum ve bu yüzden de arkadaşlarımın üzüldüklerinin farkındaydım.

Çayımı içip bitirdim, boşalan bardağı tabağına koydum ve oturduğum han kahvesinin dört bir yanına bakmaya başladım. Birkaç tüccar vardı; koyun ve karaca postlarıyla döşenmiş sekilerde sessizce oturuyorlardı. Yabancı sayılırlardı. Handa gecelemişler, şimdi de oturmuş çaylarını içiyorlardı. Belli belirsiz bakıyordum onlara. Sonra bakışlarımı kapı ağzına dek uzanan sekide, taa Hasan'ın oturduğu yere dek kaydırdım. Şaştım kaldım; Hüseyin oğlu Hasan gibi bilge bir adama, çarşının en akıllı adamına neden kapı ağzındaki bir yeri uygun bulmuşlardı? Neden onun orada oturmasına izin vermişlerdi? Anlayamamıştım. Çarşının en akıllı adamı odur sözü bayağı heyecanlandırmıştı beni. Kapı ağzında oturan bu adamın çarşının en akıllı kişisi olduğuna pek inanamıyordum. Kendisine bakıp durmam da akıllı olduğuna inandığımdan filan değildi, arkadaşlarım bakıyor diye ben de bakıyordum ona. Sonra, Hüseyin oğlu Hasan'ın kendisine bakılınca hoşlanan biri olduğunu söylemişlerdi bana. Bu söz aklıma gelince artık dayanamadım

ve: "Durmadan bu adama niçin böyle bakıp duruyoruz?" diye sordum arkadaşlarıma. İçlerinden biri: "İstemezsen bakma, kimse zorlamıyor seni," diyerek sorumu yanıtladı; sonra da şunları ekledi: "Hasan'ı seyretmek gerçekten pek öyle ilginç bir seyir değil; ha Hasan'ı seyretmişsin, ha başkasını, ama onun anlattıklarını başkasının ağzından öldün billah duyamazsın, öyle bir anlatır ki, hayran kalırsın."

"Peki," dedim bunun üzerine de; "onun anlattıklarından bir şeyler öğreniliyor mu bari? Eğer onu dinlersem ne geçer elime?"

Bu sorum arkadaşlarımı şaşırttı. Bana yakın oturanlardan biri kulağıma eğildi ve alçak bir sesle fakat anlaşılır bir biçimde, üstelik de bana bir çocukmuşum gibi davranarak: "Bak", dedi; "biri akşam yemeğine davet etmiş Hasan'ı. Tabii, sırf Hasan'ı değil, arkadaşlarını da çağırmış. Zenginlerden biriymiş davet sahibi. Konuklarını gayet iyi ağırlamak istiyormuş, bu yüzden de kadınlarına en güzel yemeklerle süslü eksiksiz bir sofra hazırlamalarını buyurmuş. Kadınlar girmişler mutfağa ve başlamışlar bildikleri en güzel yemekleri hazırlamaya. Derken, tuzlusuyla, tatlısıyla, içkisiyle yemeklerin envai çeşidi gelmeye başlamış sofraya, sofra böylece en güzel yiyecek içeceklerle donatılırken Hasan da başlamış anlatmaya. Anlattıkları öylesine ilginç, öylesine güzel ve öylesine çekici öykülermiş ki herkes nefesini tutmuş, bir söz olsun kaçırmadan dinlemeye başlamışlar. Hasan'ın anlattığı öykülerle birlikte başka diyarlara, başka ülkelere, başka zamanlara gitmişler; nerede bulunduklarını, hangi zamanda olduklarını unutmuşlar; ne kendilerini görürlermiş; ne de başkasını, hatta Hasan'ı bile görmez olmuşlar; ama, Hasan'ın sesi hep kulaklarındaymış. O ses, çok eski zamanlarda yaşamış, her şeyi gözüyle görmüş ve öğrenmiş birinin sesi gibiymiş. Ben diyeyim iki-üç yüzyıl, sen de daha fazla, işte o kadar yıl önce yaşamış insanların kimler olduğunu, ne işlerle uğraştıklarını, onların en gizli işlerini bile bilen birinin sesi gibi geliyormuş onlara Hasan'ın sesi. O davet gecesi neler olmuş biliyor musun? Yemekleri hazırlayan kadınlar, Hasan'ın anlattıklarından biraz olsun yararlanabilmek için sofraya yemek getirdikten sonra odadan çıkmayıp orada kalmaya başlamışlar. İlki, ikincisi, üçüncüsü derken hepsi de odada kalmış ve can kulağıyla dinlemeye başlamışlar Hasan'ı. Artık kadınlar da Hasan'ın anlattığı şeylerin ardından diyar diyar gezmeye başlamışlar. Derken horozlar ötmeye, sabah olmaya başlamış, kadınlar da kendilerine gelmişler, kendile-

rine gelmeleriyle birlikte, akıllarına, geçen akşam hazırlamaya başladıkları yemekler de gelmiş. Ne var ki, bütün bir gece, sabaha dek ocaktaki bütün yemekler yanıp gitmiş, ve ahlardan, oflardan başka yapacak şeyleri kalmamış zavallıcıkların.

İşte böyle olaylardan sonra işleri olanlar Hasan'ın anlattıklarını dinlememeye çalışırlar; neden dersen, Hasan'ı dinlerken işlerini güçlerini unutuyorlar da ondan. Handa kalanların içinden Hasan'ı dinlemiş olanlar geceleri uyuyamaz olmuşlar, ertesi gün kendilerine gelince başka bir zamanda buluyorlarmış kendilerini, çok eski zamanlarda. Bırak başkalarını, kendilerini bile tanıyamaz olurlarmış. Onların tanıdıkları hep eski zamanların insanları olurmuş ve o günü, o çok eski zamanlarda ve o tanıdıklarıyla geçirirlermiş. Bu adamları görenler ya sarhoşlara, ya salaklara, ya da akıllı görünmek isteyenlere benzetirlermiş, anlıyor musun? Hasan'ın anlattığı şeyler eğer acıklı ise, dinleyicilerden kimileri o kadar çok üzülür, o kadar çok üzülürlermiş ki böylesine kötü bir dünyaya geldiklerine bin pişman olurlarmış. Hüseyin oğlu Hasan'ı sana daha çok anlatamam, en iyisi bu akşam hana yine gel ve onun anlattıklarını kendi kulaklarınla dinle," dedi kulağıma eğilen arkadaşım. Aynen bunları söylemişti ve bir çocuğu bilgilendirir gibi davranmıştı bana. Kulağıma fısıldadığı şeyler bitince, kendisine bir şey sormamamı, sonra da sorduğum şeyi yanıtlamayı filan boş verip ayrıldı yanımdan. Gerçekten de ona soracağım bazı şeyler vardı; fakat soramadım işte, sözü biter bitmez yanımdan ayrılıverince kalakaldım. Birer çay daha içtik, bir süre sustuktan sonra: "Bu Hasan," dedim; "gerçek şeyler mi anlatıyor, yoksa kendisi mi uyduruyor anlattıklarını?"

Arkadaşım bana doğru döndü, elinde tuttuğu boş çay bardağıyla yüzüme baktı ve: "Hasan'ın anlattıkları gerçek mi, değil mi bunu bizler bilemeyiz. Eğer biri bunu Hasan'a soracak olursa, onu gücendirmiş olur ve Hasan da anında keser sözünü. Hasan anlattığı öyküyü yarıda kesince de herkes kızar o soruyu sorana ve hemen soru sahibinin çay parasını öderler ve onu kapı dışarı ederler. Sen de iyi ki bana sordun, bir de kendisine sorsaydın çok kötü olurdu; inan bana, çok kötü olurdu. Ayrıca, sen sen ol, bundan sonra sakın böyle soruları kafandan filan geçirmeye kalkma; ama, madem ki bana sordun, ben de dilimin döndüğünce yanıtlamaya çalışacağım seni. Şimdi bu Hasan'ın anlattığı öykülerdeki gerçek, gerçeğe benzemez gibi gelirse de insana, gerçek olmayanlar, düz-

meceler, uydurulanlar hep gerçekmiş gibi olur. Hasan'ı dinleyen de kendini belli bir yerde, belli bir durumda bulamaz... dinleyicisini sanki beşikteymiş gibi tatlı tatlı sallar Hasan. Güldürmek isterse, güldürür; ağlatmak isterse, ağlatır. Ağır başlı, hikmet dolu öykülere başladığı an, sakalları göbeklerine dek inen ak sakallı kocaları görüyormuş gibi olur insan ve bu ak sakallı bilge kocaların yanında hiçbir şeyden haberi olmayan biri gibi sanırsın kendini." Böyle dedi arkadaşım, bunları anlattı bana ve sanki Hasan olağanüstü bir varlık, insan üstü güçleri olan biri gibi görünmeye başladı bana da. Sekinin sonunda, tam kapı ağzında bir yerde tek başına oturan Hasan'a bakıyordum durmadan. Ömrü boyunca hayatını kazanmak için bir iş tutamamış gibi bir hali vardı. Hanlarda oturup, kendini dinleyen insanlara öyküler anlatmaktan başka bir işi ve amacı yokmuş gibi bir izlenim bırakıyordu. Orta yaşlıydı; esmer uzun yüzlü, yakışıklı biriydi. Başında beyaz yünden örülmüş bir takke vardı, takkesinin tepesinde ise gonca gibi bir püskül sarkıyordu ve doğada ne kadar renk varsa hepsi püsküle örülmüş gibiydi. Uzun kirpiklerinin ardındaki kapkara ıslak ve iri gözleri yumulup açılınca kolay rastlanılmaz bir hüzünle parıldayıp duruyordu. Yakası tavşan kürküyle kaplı kaftanı sonbahar korularının olanca rengiyle; yapraklarla, böğürtlenlerle bezenmişti ve kendisi de sanki o korudaki ürkek bir yaratığı andırıyordu.

Çarşıdaki insanlardan hiçbirine benzemiyordu, özel bir görünüşü vardı. Tüccarlar, zanaatçılar, hocalar sıradan görünüyor, o bambaşka duruyordu. Kimseden bir istediği yoktu, ona hiç kimse gerekli değildi ve bu yüzden de çevresine karşı ilgisizdi, özellikle ilgisizdi.

Dünyanın her yanında bulunan bu büyük hanın benzeri öteki hanlarda da görülen ve başkalarına yük olmaktan, başkalarını usandırmaktan çekinen, bu yüzden de hep kapı ağzına yakın bir yerlerde oturan avarelerden biriydi bu Hasan da. Böylelerinin genellikle evi barkı olmazdı; olsa bile hanları, evlerinden daha üstün tutarlardı. Çünkü hanlar kışın sıcak, yazın serin olurdu. Üstelik insana yalnızlığını da unuttururdu buralar. Kapı ağzına yakın yerlerinden handaki öteki müşterileri seyrederler, onların konuştuklarına kulak kabartırlar ve böylece de mutlu olurlar. Bunlar fakir fukara takımından insanlar da değildir. Kimseden bir şey istemezler, başkalarının çayına "bana da bir tane ısmarlasanıza" der gibi bakmazlar. Tersine, eğer o gün üstlerinde paraları varsa, handa bulu-

nan herkesin çay parasını öderler. Böyleleri başka türlü insandır... Hanların bir parçası gibi olurlarsa da ne etliye karışırlar, ne de sütlüye...

Hüseyin oğlu Hasan'ı gözlerimi ondan bir an bile ayırmadan seyrederken kafamda dolanan düşünceler şu yukarıda anlattığım düşüncelerdi.

Hasan'ın babası olan Hüseyin efendiyle ilgili kimi bilgiler de edindim: Hüseyin efendinin dedesi Lim nehri boyunda yer alan Akova'dan imiş. Karışıklık ve alt-üstlüklerle dolu bir zamanda Akova'dan göç etmişler. Soyadları bu yüzden "Akovalı" imiş. Hüseyin efendinin dedesi, Akova'dan göç ederken bütün oğullarıyla birlikte kardeşlerini de getirmiş; Akovalı bu göçmen aile dört elle işe sarılmış. Tuttukları işin cinsine, işin namuslu olup olmadığına pek bakmadan ne iş olursa yapmışlar, böylelikle de hepsi iyi servetler edinmiş. Ancak içlerinden bir tek Hüseyin efendinin; yani Hasan'ın babası olan Hüseyin efendinin eline bir şey geçmemiş. Çünkü, Hüseyin efendi kendini nankör bir işe, hiç para getirmeyen bir işe, yani kitaba, okumaya vermiş. Böylece de karısı ve iki oğluyla yoksulluk içinde geçip gitmişler. Hüseyin efendinin iki oğlundan biri işte bu bizim Hasan imiş, öteki oğlunun adı da yine Hasan imiş ama, bu ikinci Hasan, Hüseyin efendinin öz oğlu değil evlatlığı imiş. Fakat Hüseyin efendi öz oğlu Hasan ile, evlatlığı Hasan'ı aynı sıcaklıkla sevmiş, aralarında bir ayrım gözetmemiş. Oğullar da birbirlerini öz kardeş bellemişler ve babaları Hüseyin efendinin bir baltaya sap olamamasından gelen yoksulluk ve parasızlık içinde yakınmadan gül gibi geçinip gitmişler... O zamanlar bizim Hasan, başkaları karıştırmasın diye kendini Hüseyin oğlu Hasan diye tanıtırmış ve böylece kardeşinin adının da Hasan oluşu pek bir karışıklık yaratmazmış... Hüseyin oğlu Hasan, babasıyla birlikte mahalleleri gezer, babasının anlattıklarını dinlermiş. Babasının anlattıkları şeyler kitaplardan okuyup öğrendiği şeylermiş; ama, bazan kendi kafasından uydurduklarını da anlatırmış. Böylece babasını bu işinde yalnız bırakmayan Hüseyin oğlu Hasan, babasından yeterinden çok öykü öğrenmiş. Ayrıca, babası gibi öykü düzmesini, giderek kitaplardan okuduğu öykülere kendi düzdüklerini eklemeyi, olmayan öyküleri varolan öykülere döndürmeyi; asıl önemlisi, kendi kafasına göre yeni ve özel bir anlatım biçimi uydurmayı öğrenmiş...

Hasan'ın anlattığı öyküler babasının anlattığı öykülerden da-

ha canlı ve daha akıcıymış. Anlatışı ise pek daha kıvrak, zamana, yere ve dinleyicilerin havasına çok uygun düşermiş ve bu özelliklerinden ötürü Hasan, babasının ölümünden sonra hemen ünlenmiş, ünü her yana yayılmış. Hasan işinde öyle ustalaşmış, öyle ustalaşmış ki, bütün incelikleriyle zanaatını eyler olmuş. Örneğin, neşeli insanlara acıklı öyküler, kederli insanlara neşeli öyküler anlattığı hiç olmamış. Kim ne durumda ise, o durumuna uygun öykü duymuş Hasan'ın ağzından.

Oturduğu ve yaşadığı mahallede Hasan'ı kendilerini neşelendirdiği için mahalle halkı yedirip içirirmiş. Hasan'ın mahallesinde yapacağı pek bir iş kalmayınca; yani, anlattıkları tamam olunca, yavaş yavaş hanların bulunduğu çarşıya inmeye başlamış. İlkin çarşıdaki küçük hanları mekân tutmuş, sonra da çarşının en büyük hanına, bu "Kolobara" hanına gelip gitmeye başlamış. "Kolobara" hanında konaklayan müşteriler, öteki hanlarda konaklayan müşterilere pek benzemezler, daha bir seçkin kişiler olur "Kolobara"nın müşterisi. Üstelik "Kolobara" hanının sahibi Arif Tabak kendine özgü bir adamdır, öteki han sahiplerine hiç benzemez. İşte bu Arif Tabak, Hasan'ın yemesini içmesini de üstüne aldığı gibi, sekinin sonundaki kapı ağzına yakın olan o yeri Hasan'ın oturması için özel olarak ayırmış. Bundan sonra Hasan da artık her sabah erkenden hana gelmeye ve kendisine ayrılan o yere oturmaya başlamış. Handa konaklayan müşterilerin han kahvehanesini doldurmalarından başlayıp akşam olup da el ayak çekilmeye başlayıncaya dek orada oturur, sonra da çıkar gidermiş.

Hasan'ın yaşam öyküsünü ben bir akşam, o da bir rastlantı sonucu öğrendim. O akşam ne yapacağımı, nereye gideceğimi bilmiyordum; bu bilmezliğim içinde kalkıp "Kolobara" hanına gittim ve Hasan'ın öyküsünü de işte o akşam öğrendim.

Kendisi her zamanki yerinde oturuyor, başının tam üstüne gelen yere çakılı çivide asılı duran bir lamba yanıyordu. Beyaz yün örgü takkesinin tepesinden sarkan rengarenk püskülü yabansı görünümlere bürünüyordu. Bana bir çocuk yüzü gibi gelen esmer ve uzun yüzü gölgeliydi. Çevresindeki insanlar onu soluksuz dinliyorlardı. Dinleyenlerden kimileri bağdaş kurup oturmuş, kimileri diz üstü çökmüş, kimileri de kerevetlere şöylece ilişmişlerdi. Ben de uygun bir yer bulamadığım için rastgele bir yere ilişiverdim. Anlattığı şeylerin tamamını duyamıyordum. Çok kalabalık vardı, ancak parça parça şeylerdi duyabildiklerim. Önümdekilerden anla-

tılanları yinelemelerini istiyordum, fakat öylesine kulak kesilmişlerdi ki, beni duymuyorlardı bile. Benimle ilgilenirlerse, sanki Hasan'ın dağıttığı armağanlardan birçoğunu yitirecek gibiydiler.

Daha sonraki akşamlar iyi bir yer kapabilmek için erkenden damlamaya başladım hana. Fakat en iyi yeri hiçbir zaman tutamadım. Çünkü benden daha önce davranıp erken gelenler vardı. Bu yüzden her zaman bir sekinin ucuna eğretice ilişmeye ya da diz üstü çökmeye zorunlu kalıyordum. Böyle anlarda Hasan'ı daha iyi duyuyor ve daha iyi görebiliyordum, neredeyse yanımdaymış gibi oluyordu, öylesine yakındı; ama çok da uzaktı. O uzaklıktan gözümüzle göremediğimiz, gerçekte olmayan bir dünyayı ve bu olmayan dünyada yaşayan insanların başlarından geçenleri, kazandıkları ve yitirdikleri şeyleri, savaşlarını, evlenmelerini, ölümlerini... dinliyordum. Anlattıklarından hangisi gerçekti, hangisi düzmeceydi belli değildi. Her şey iç içeydi ve Hasan kendi olağanüstü düş gücüyle dinleyenleri bir güzel sarıp sarmalıyordu.

Anlattıklarının belli bir sırası yoktu. O anda aklına geleni, yine kendisinin o anda kolayca düzüverdiği öyküleri arka arkaya sıralıyordu. Öyküleri düzmeye başladığı anlarda daha yavaştı, duralıyordu, çayını içip bitirinceye dek susuyordu; eğer çay içme süresi öykü düzmesine yetmezse dinleyenleri bekletip sıkmamak için hazır öykülerinden birini anlatmaya başlıyordu.

Bu hazır öykülerinde hep eski Sarayova'yı anlatıyordu. O bir zamanların Sarayova'sını; insanlarını, mahallelerini, evlerini anlatıyordu. O evlerin çok başka evler olduğunu söylüyor, evlerin yönlerini, nasıl kurulduklarını bile anlatıyordu. Evlerin pencerelerinin bahçelere, arka yüzlerinin de sokaklara baktığını ve o evlerin sırtlarını döndükleri sokaklarda olup bitenleri, o sokakların çocuklarını, her şeyi... her şeyi anlatıyordu. Analar babalar çocuklarına, sokaktan gelip geçen insanlara dikkat etmelerini onları sakın ıslatmamalarını söylerlermiş. Eğer çocuklar sokaktan geçen birini ıslatacak olurlarsa ıslananın ibriklerden dökülen sularla paklanması sağlandıktan sonra bu haltı karıştıran çocuk da bir güzel dayağı yermiş.

Eski Sarayova'nın görüntüsünü değiştirmeyi çok seviyordu; kendi yarattığı yeni resimlerle gösteriyordu Sarayova'yı. Bazan Sarayova kentini kundaklıyor, yakıp kül ediyor ya da sel baskınlarına uğratıyor; bu da yetmezse, salgın hastalıklarla perişan ediyordu. Bazan hırsızlara talan ettirdiği de oluyordu... Sarayova'yı ya-

kıp kül ettiği anlarda gözlerini yumuyor ve sanki dumandan göz gözü göremez gibi bir hal alıyordu. Dumandan ve alevden insan insanı göremiyordu, ev evi göremiyordu. Böyle bir hava yaratıyordu işte. Sonra Sarayova'yı yeniden, fakat bu kez eskisinden daha güzel yaratıyordu. Bu yeni ve güzel Sarayova'nın uzun bir ömür sürmesini istemezmiş gibi, hiçbir şey yapmasa bile şehri çamurlara buluyor ve iğrenç bir duruma sokuyordu ki seyri mümkün olmuyordu. Sonra temizliyordu, badanalıyordu, yeşil çimenler ve meyva bahçeleriyle beziyordu. Fakat bu bağlık-bahçelik ve pırıl pırıl görünümlü Sarayova'yı yine rahat bırakmıyor, masmavi lekesiz bir gökten şimşekler yağdırıyordu üstüne. Minarelerin birçoğunu yıkıyordu. Sarayova'nın başına gelen bu felaketlerin işlerine hile karıştıran tüccarların yüzünden şehre yağdığını açıkça söylemiyordu, ama, bunların hep en yüksek noktalara vurduğunu söyleyerek, felaketlere neden olanları kapalı da olsa sergilemeye çalışıyordu. Suçluları mutlaka hapse tıkıyor, hile yapan tüccarların kulaklarını çiviyle deliyor, onları herkes görüp ibret alsın diye çarşının ortasında direğe çaktırıyordu. Daha ağır suçu olanı da gece yarısı şehrin kulesinde boğuyordu. İşlediği ağır suç nedeniyle boğulan her kişinin uğradığı sonu ilan için bir pare top atılıyordu. Suçlulardan bazılarını Orta Asya'ya, taa Karakazan'a sürgün ediyordu ki, bu sürgünlerden hiç kimse bir daha geri dönmüyordu. Suçlulara acımıyordu, ama, felaketlerine de sevinmiyordu. Ve hep böyle sanki orada bulunmuş da görmüş gibi anlatıyordu.

Anlattıklarının hepsi de her insanın doğumundan beri alnında yazılı olan fakat kimsenin okuyamadığı, bilinmeyen ve beklenmeyen sonlarla dolu alınyazılarına yaslanan öykülerdi. Hasan'a göre, insanlara yapılan en büyük haksızlık, insanın ömrü boyunca alnında böyle bir yazı taşıması ve taşıdığı bu yazının da ne olduğunu bilmemesiydi. İnsanların geleceğinin, bilinmez bir kâtibin yazacağı bir yazıya tutsak olmasıydı. Böyle her şey başından belli olunca insan da kendi işlerine istediği yönü veremiyor ve bütün olup bitenler yazılmış yazının isteği doğrultusunda gelişiyor ve sonlanıyordu. İşte bundan dolayı da Hüseyin oğlu Hasan suçlu olanı asla suçlamazdı, ayrıca yapılan iyiliklere de hayran kalmazdı. Çünkü iyilik de, kötülük de insanın kendinden kaynaklanmıyordu. Bütün olup bitenler, alınyazıları öyle istediği için öyle oluyordu. Her şeyi belirleyen bu alınyazısını da hiç kimse okuyamıyordu; bir düzeltmeye ya da ek olarak yeni bir maddenin yazılma-

sına gidilemiyordu, felaketler yazılıysa silinemiyordu. Bu duruma çok kızıyordu Hasan. Sakin ve tekdüze anlatıyordu; alınyazılarının insanlara giydirdiği son, Hasan'ın böyle sakince anlatması nedeniyle hep iyiye çıkıyordu. Hasan'a göre iyi bir insan olmak; zamanı gelince evlenmek, bir dükkân ya da bir iş tutmak ve çarşıda herkes gibi yaşayıp gitmekti. Bu işleri kuralınca yapan o iyi insanlar Milatska nehrinin kıyısına gidip nehrin akışını seyretsinler, ağaçların ilkyazla birlikte yeşermelerine, sonbaharla birlikte yapraklarını dökmelerine baksınlardı. Bunların dışında yapılacak olan her iş fazla ve gereksizdi. Ve işte insanların başlarını ağrıtan şeyler de hep bu gerekmediği halde yapılan işlerden kaynaklanıyordu.

Kendime kaç kez söz verdim, bir daha Hasan'ı dinlemeye gitmeyeceğim dedim; fakat yapamadım, gitmesem bile sanki yanıbaşımdaymış gibi duymaya başladım Hasan'ı. Sonunda kendi kendime sormaya başladım: Beni Hasan'a bu kadar bağlayan şey neydi? Yoksa onun anlattığı öykülere mi gereksinmem vardı? Öykülerinden elde ettiklerim nelerdi? Elde ettiklerimden bana ne kalıyordu? Bir şeyler kalıyorsa bu kalan şeylerin bana bir yararı var mıydı?.. Bunları Hasan'a sorsaydım eğer, onun sorularıma vereceği yanıtı biliyordum: "Ben", diyecekti; "öykülerimi başkalarına anlatmanın dışında, başkalarına öykülerimi dinletmenin dışında, kısaca, birbirimize bir şeyler anlatmanın dışında bir şey yapmıyorum ki". Kesin olmasa bile üç aşağı beş yukarı bunları söyleyeceğini biliyordum.

Öldükten sonra pişman olacağımızı varsayarsak, yaşarken söyleyemediklerimiz birer pişmanlık olurdu. Hasan benden mezarlığa gitmemi ve oradaki sessizliğin nasıl bir sessizlik olduğunu anlamaya çalışmamı istiyordu. İşte bu yüzden insanın hiç zaman yitirmemesi gerekiyordu ona göre. Anlatılanların bizi eğitmesi için gerçek olup olmadıkları hiç önemli değildi ya da bizi eğlendirmek, oyalamak için uydurulmuş düzmece şeyler olup olmadıkları da bir önem taşımazdı. En önemlisi, bir olayı anlatırken ve dinlerken iki kez yaşamış olmamızdı. Hasan sorularımı yanıtlasaydı eğer, ilk verdiği yanıtlarının ardına bunları da eklerdi.

Geç kalan sonbahar yağmurlar çamurlarla birlikte geldi. Ben de Sarayova'dan ayrıldım, Hasan'ın birçok öyküsü de benimle birlikte ayrıldı Sarayova'dan.

O yoktu artık. Bende yalnızca onun bir hayali vardı. Açmamış bir goncaya benzeyen rengarenk püskülünün süslediği takkesiyle

birlikte sekinin kapıya yakın kısmında kendine ayrılan o yerde oturuşunun hayali kaldı bende.

O yeri onsuz düşünemiyordum. Yüzünü de; gonca gibi bir püsküle süslü takkesiz ve başının hemen üstündeki bir çivide asılı duran lambasız düşünemiyordum. İnsanlar hana girecekler ve sekinin önünden geçerek yanına oturacaklardı. O da, kapı ağzındaki yerinden önüne bakacak ve kimseye engel olmadan hep oturacaktı. "Bir tane de bana ısmarlar mısınız?" dercesine kimsenin çayına gözlerini dikmeyecekti. Tüccarlara, esnafa, hacılara, hocalara benzemeyecekti. Bu hana uzak bir zamandan nasıl düştüğü anlaşılamayan bir adam gibi öylece oturacaktı.

Sarayova'dan üç yıl ayrı kaldım. Başka yerlerde, başka insanlarla geçirdim bu üç uzun yılı. Bu üç uzun yıl her şeyi unutturdu bana. Hüseyin oğlu Hasan'ı da. Ne var ki, belleğimde en çok iz bırakan yine de o idi. Anlattığı öykülerden dolayı değildi bu; hep aynı yerde oturması onun yazgısı gibi geliyordu bana, kapı ağzına yakın bir yerde oturması derin izler bırakmıştı bende.

Zaman geçiyordu, zaman geçtikçe Hasan da siliniyordu. Gördüğüm birçok insandan biri olacaktı Hasan da, anısı eskidikçe zorla anımsanan insanlardan biri olacaktı.

Hasan'dan duyduğum öykülerden bazılarını dostlarımı hayran bırakmak için anlatmaya kalkışmıştım; fakat anlatamadığım gibi kimseyi de hayran bırakamamıştım. Bu yüzden beceremediğim bu işten çabuk vazgeçtim ve işte o zaman anladım ki, anlatmayı becerebilmek için kapı ağzındaki son yere onun gibi oturmak ve böyle bir yerden anlatmaya başlamak, takkemde onunki gibi bir püskül taşımak, o takkeli başımı lambanın tam altında bulundurmak, daha da önemlisi Hüseyin oğlu Hasan olmak gerekti.

Hasan'ın öykülerini anlatmak konusundaki yetersizliğim onu unutmam için geçerli bir neden oldu ve giderek onun gibi anlatamadığım için kendimi değil, onu suçlu bulmaya başladım. Üç yıl çabuk geçmedi. Fakat yine de tez geçti sayılır.

Üç yıl sonra döndüğümde Sarayova'daki her şey eskisi gibi duruyordu. "Kolobara" hanı, çarşı... kısaca her şey yerli yerindeydi. Ne var ki, ben, eskisi gibi değildim. Değişmiştim. Çarşının kalabalığı artık çekici gelmiyordu bana. "Kolobara" hanına gitmiyordum. Arada bir Milatska nehrinin kıyısındaki ağaçlıkta geziniyordum. Yine arada bir Trebeviç'in eteklerinde uzanan çayırlarda dolanıyordum. Oradan Alifak mezarlığına geçiyordum. İkindi olunca

mezarlıkta oluyordum çokluk. Mezar taşlarına sırtımı veriyordum. Hoşuma gidiyordu burası. Mezar taşları arasında uzanıp giden otlar çok gür ve çok yoğundular ve alabildiğine bir suskunluk egemendi her yere. Sanki mezarlıkta değildim, öyle bir duygu vardı içimde. Belki de akşam üstü burada olmak iyi değildi: çünkü akşam üstü burası ne mezarlığa benziyordu, ne de başka bir yere. Hem mezarlıktı, hem de değildi. Belki de yakındaki mahallenin buralara dek uzayıp gelmesinden ileri geliyordu bu durum. Burayı mahalleden ayıran tek şey, mahallenin canlı ve gürültülü kalabalığına karşılık buranın kalabalığının sessiz, yorgun ve üstelik cansız olmasıydı. Burada kimseye seslenemez, burada yatanlardan hiçbirini çağıramazdınız, otların arasında gezinen kertenkelelerin çıkardığı sesten başka ses duyamazdınız ayrıca. Buradakiler sanki gece uyunan uykudan daha derin uykulara dalmış gibiydiler, böyle bir sessizlikti burada duyulan. Dört bir yana uzanmışlardı. Kimilerinin taşları da düşmüştü, uzun süre ayakta durmaktan yorulup yıkılmışlardı yere.

Taşlardaki yazıları okuyordum. Adları, ölüm yıllarını, duaları, "Allah onun ruhunu meleklerin kanatlarında taşıtsın, ve ağaçlarında sesleri doyumsuz kuşların öttüğü, çevresi çiçeklerle bezeli şıkır şıkır soğuk suların aktığı cennet bahçelerine ulaştırsın" diye yazılmıştı bir taşa. Birden irkildim. Başka bir taşın üstünde çok iyi bildiğim bir adı okumuştum: Hüseyin oğlu Hasan yazıyordu... Yerimde çakıldım kaldım. "Kolobara" hanında kapı ağzına yakın bir yerde oturan ve hiç kimseye bir zararı dokunmayan Hasan'dan sonra o yer artık boş kalmıştı demek... Mezarlıkta da durumu aynıydı, her zaman olduğu gibi yine en son yer onundu. Mezarlığın tam kıyısında, ağaçlara yakın bir yerde yatıyordu ve kimseye bir zararı dokunsun istemiyordu.

Hasan'ın mezar taşı küçücüktü, üzerindeki yazı da çok kısaydı, bir duanın birkaç sözü yazılmıştı. Ve duanın o birkaç sözünden sonra şunlar geliyordu: "Hüseyin oğlu Hasan ömrü boyunca insanlara öyküler anlattı. Öğüt dolu öyküleriyle onları eğitti, neşe dolu öyküleriyle şenlendirdi. Ruhu şâd olsun..."

Hasan'ın öyküleri şimdi artık bu taşın altındaydı. Mezarı, mezarlığın tam kıyısında, ağaçlara yakın bir yerdeydi. Hüseyin oğlu Hasan burada da yine en sona düşmüştü.

(Türkçesi: Ferdane Elmazoviç Altanay)

ENVER ÇOLAKOVİÇ

(Enver Čolaković) 1913 yılında Budapeşte'de doğdu, 1976'da Zagreb'te öldü. İlk, orta ve matematik ile fizik alanındaki yüksek öğrenimini Saraybosna ile Budapeşte'de tamamladı. 1939 yılından ölümüne kadar Saraybosna ile Zagreb'te yaşadı.

Boşnak edebiyatında *"Legenda o Ali-pasi"* (Ali Paşa Efsanesi) adlı romanıyla ün kazandı. Kimi eleştirmenlere göre, bu roman gerçekte Boşnakların tarihidir. Bosna'daki çarşı, mahalle ve buralarda yaşayan insanları ve onların iç dünyasını onun kadar başarılı anlatan bir yazarın olmadığı öne sürülür.

Roman dışında tiyatro oyunları da yazmıştı. Boşnak Edebiyatından yaptığı birçok çevirileri de vardır.

ali paşa efsanesi

Aliya, karlara bürünmüş toprak üstüne gecenin yaydığı alacakaranlıkta dedesinin evine vardı. O gün, ilk kez yatağından kalkan ve Aliya'nın devamlı sokak kapısını anahtarla kapamadığını öğrenen ihtiyarı anlamak kolay değildi. Aliya kapıya vurunca dede yavaş yavaş yerinden kalktı, sendeleyerek yürüdü. Zorlanarak kapıyı açtı sonra yorgun bitkin, yatağına dönerek uzandı.

Aliya'yı soğuk halvete aldıktan sonra:

– Daha erken gelmeliydin, şimdiye kadar nerelerde kaldın Aliya? diye sordu.

– Gelemedim dedeciğim. İşler başımdan aşkındı.

– İşler başından aşkındı ha? Demek öyle diyorsun? Hasta dedenin kançanağı gözlerinde nankörlüğü belirten sert bakışı parladı.

– Dün akşam kapıyı yine açık bırakmışsın?

– Sizi kapayacak gibi değilim, dede.

– İki anahtar var.

– İki anahtarın olduğunu bilmiyordum.

– Kapı hep mi açıktı?

– Evet. Ama korkacak bir şey yok. Üstelik evin açık olduğunu kim bilebilir?

– Neyse. Çarşıda ne var ne yok? Bugün kendimi daha iyi hissediyorum. Ateşim düştü... İşlerim çok, diyorsun... Anlat bakalım, anlat!..

– Ocağa bir bakayım. Mumu yaktıktan sonra anlatırım.

– Allah sana uzun ömürler versin! Çarşıda yağ bulunuyor mu? Yunga kaça gidiyor?

– Vallahi bol bol var. Beş buçuğa satılıyor.

– Beş buçuğa mı? Eh! Köylüler hırsızdır! Onlardan dörde satın alınabilir! Ya pastırma, pastırma var mı? Çarşıda bulunuyor mu?

– Bulunuyor dede, bulunuyor ama fiyatı epey yüksek.

– Ehh... Tamam... Aliya oğlum, yaklaş yanıma. Önce süpürgeyi bırak. Ya peynir? Pazarda peynir var mı?

– Var Hasan dede, var. Çarşıda her şey var.

– İnsanlar satın alıyor mu?

– Alıyor, kış için hazırlanıyor.

– Bakkal Mehage, hırsızın teki, herhalde en çok o satın alıyordur. Sonra üç misli daha pahalıya satacak tabii.

– O, öyle biri değil dedeciğim.

Öksürük, ihtiyarın dudaklarında dolanan yeni sorular sormasını önledi. Aliya, dedesine yardım etmek için su verdi.

– Eh, Aliya çok çalıştın diyorsun.

– Eh...

– Ya dayılar, hani o, haçlılar var ya, kiliselerine gereken ıvır zıvır şeyleri satın almak için çarşıya indiler mi?

– Onları da gördüm dede.

– Ehh... Allah... Allah... A, şunu diyecektim... Onlardan kimi görürsen, hele hele Fra Peter'i görürsen, onu tanıyorsun değil mi? İşte ona... Hasta olduğumu söyle, bizde mal var de. Ona daha ucuza vereceğimizi bildir.

– Peki dede, söylerim. Buraya da gönderirim.

– Ne dedin aptal! Evime bir gayrimüslimi mi göndereceksin yani?

– Öyleyse nereye göndereyim? diye Aliya şaşırarak sordu dedesine.

– Tabii! Vallahi haklısın oğul! dedi dede. Derin derin soluk alarak konuştu. Başka nereye göndereceksin ki?.. Hiçbir yere! Alışveriş olmadı mı, kazanç da yok. Kış geliyor, benim gibi biçare çorba parası kazanacak durumda bile değil... Ehh, ben zavallının biriyim.

– Satacağın neler var? Ben sana yardımcı olabilirim, dede!..

– Haklısın oğlum, sen de bu işi görebilirsin... Fakat ben demek istiyorum ki... Ama yapma... İstemiyorum... Sen bu işi başaramazsın... Ben yakında iyileşir, ayağa kalkarım...

– Eh, dede!.. Allah yardımcın olsun!.. Kazancılar çarşısından Ömer Ağa sana selam söyledi. Akşam yemeğini ısmarladı, gönderecek.

– Teşekkür ederim. Beni hatırlamış, ölmek üzere iken beni hatırlamış. Peki, daha neler dedi?

– Hiiç... Sadece gelip seni ziyaret edeceğini söyledi.

– Bana, buraya mı gelecek?.. Acaba neden gelmek istiyor?

– Seni ziyaret etmek için dede.

– Ben evlenmeyi bekleyen kız değilim ki. Benimle ilgili daha neler sordu?

Korku ve kuşku ihtiyarın bütün yüzünü kaplamıştı.

– Başka bir şey sormadı. Sadece nasıl, yemek yiyebiliyor mu diye sordu.

– Aha!.. Hele bak!... Kuşun nerede gizlendiği belli... Niyetini anladım, asıl düşmanımı keşfettim... Ömer Ağa, ha? Yazıklar olsun!

– Öyle deme dede. Canın sağ olsun! Ömer Ağa hiç senin düşmanın olur mu?

– Ne? Üstelik soruyorsun bir de. O herif köpektir hem köpek hem de eşkıya... Firavun... Zehirsaçan... Beni öldürmek, zehirlemek, malıma el koymak istiyor...

– Daha neler, öyle konuşma dede.

Derken, Ömer Ağa'nın hizmetçisi Zayko kapıyı çaldı.

Aliya da Hasan dedenin homurdanmasına karşı çıkıp akşam yemeğini aldı. Yarı karanlık içinde bulunan odaya yemeği getirip saç üstüne yerleştirince, havayı börek, zerde ve kadayıf kokuları kapladı. Hastanın yüzündeki açlığı ve nankörlüğü ifade eden kırıklarını farkeden Aliya, eski büyük siniyi döşek yanına yerleştirmekte acele etti. Her şeyi hazırlayınca dedeyi yemeğe buyur etti.

– Hayır! Ben zehir yemek istemiyorum! Döşekten kalkmama yardımcı ol, yalnız kalkamıyorum. Off, sırtımda sancılar var. Bu, o zehirli kokulardan olmasın?

– Allah aşkına dede, öyle konuşma! Hadi, ye bakalım! Yemezsen darılırım.

Dede kurnaz gözleriyle Aliya'yı tepeden tırnağa süzdü. Gizli niyetin getirdiği zaferle birkaç kez öksürdükten sonra yüksek sesle adeta bağırdı.

– Sen kendin ye! Hadi bakalım... Ye de zehirlen!

– Teşekkür ederim. Bol bol yemek var. İki kişi için bile çok. Zaten acıktım, diyen Aliya büyük bir iştahla yağları süzülen böreği yemeğe başladı. Dede kendi kendine yürüttüğü bir savaş içindeydi. Nankörlük açlık ve zehirlenme korkusu içinde geçen bir sa-

vaştı bu. Aliya'nın iştahla yediğini görünce cesaretlendi o da yemeğe başladı.

Söz etmeden akşam yemeğini tamamladılar. Yemek ihtiyara azıcık kuvvet verdi, sonra da zorla ayağa kalktı, ellerini yıkadı.

– Kalan yemeği yarına bırak aslanım benim. Yemek kaplarını kapı önünde bekleyen çocuğa ver, üşümesin gayri.

– Peki!

Aliya boş kapları sokağa çıkardı, sonra kesesinden birkaç kuruş da oğlana bahşiş verdi.

– Na, al bakalım. Bunu sana zahmetin için Hasan dede verdi.

– Aliya! diye odaya dönen oğlanı çağırdı dede. Bir anlat bakalım. Ömer Ağa, bana neden yemek gönderdi? Neden? Ben onu, öteki çarşı esnafını olduğu gibi hiç sevmedim. Ama buna rağmen aklına gelmiş beni hatırlamış. Tuhaf... Bu işte bir tuhaflık var. Sakın sen falan bir şey... Ohh, talihsiz oğlum!... Ohh, hırsızın teki... Herhalde bir şeyler anlatmışsın ki... Bodrumda neler gizlediğimi söylemişsindir. Öyle mi? Seni gidi köpek seni. Gel... Gel de şu güzel gözlerini oyayım senin, talihsiz seni... Gel de boğayım seni. Parçalayayım... Öldüreyim... Yılan... Alçak... Eşkıya... Korkak...

İhtiyar böyle diyerek bir çocuğu bile yenmesine yetmeyen gücüyle şaşkınlığa uğrayan Aliya'nın üzerine çullandı.

Aliya'nın yüzü gururuna yapılan saldırıdan olacak kızardı. Yine de ihtiyara acıdı. Güçlü ellerine alarak usulca döşeğe koydu, sonra söz etmeden belindeki keskin hamal bıçağını çıkardı. Dede harcadığı sözlerden olacak öksürmeye başladı. Konuşacak durumda değildi. Gözlerinde korku ve güçsüzlüğün belirtileri apaçık görülüyordu.

Aliya ayaktaydı. Soluksuz kalan dede ise havadaki boş el hareketleriyle elinde bıçağı parlayan hamala karşı gelmek istiyordu. Fakat mucizeye bak!.. Aliya, dedenin sağ elini aldı, bıçağı avcuna koyduktan sonra yanına uzandı ve dedenin damarlarındaki kanı donduran korkunç ve ciddi bir sesle:

– İşte bıçağım Hasan dede! Madem ki öyle düşünüyorsun, öldür beni! Dünyada çok sevdiğim ölü annemin adına yemin ederim ki... Böyle bir yeminin ne kadar kutsal olduğunu biliyor musun? Mezarda yatan annem ve Allah adına yemin ederim ki... kimse, hiç kimse ağzımdan senin malınla ilgili tek söz duymadı! Sana bile hayır getirmeyen uğursuz zenginliğini kimse bilmiyor! Seninle beraber çürür inşallah!.. Kimse duymadı, kimse, anlıyor musun? Ve

benden de kimse duymayacak! Talihsiz ve zavallı bir kişisin sen. Mutsuzluk getiren zenginliğini kim ister senin? Zenginliğin mezarın olan bodrumda... Niye ağlıyorsun?.. Benden utanıyorsun, değil mi? Utanmalısın! Bir daha yanına gelmeyeceğim beni bu an öldürürsen, helal olsun! Hadi, ne bekliyorsun?.. Öldür beni!.. Vur... niye titriyorsun?

Aliya heyecanlanıyor, giderek öfkeleniyordu. Dede hayatında belki ilk kez vicdan azabı çekerek güçlükle konuştu:

– Affet beni aslan oğlum!.. Sen bana helal et!... Biliyorsun, insan korkuyor.. Ben ölümün eşiğindeyim... Bu durumda insan korkuyor ve kıskanç oluyor... Kıskanıyor Aliya, kalanları kıskanıyor. Ehh... İyi yürekli oğlum Aliya... Korkuyorum, ağrılarım da gittikçe artıyor... Korku, hastalığımdan, sırtımdaki ağrılardan, kemiklerim ile ciğerlerimdeki sızıntılardan daha acı. Bu dünyadan gitmek zorunda olduğumdan korkuyorum... Ahirete göçmekten... Ehh, ne yapayım, korkuyorum... En küçük şey bile beni öfkelendiriyor... Yakıyor ve... Helal et!

– Kim o? diye korkarak sordu dede.

– Benim, Aliya. Uyudun, bebek gibi uyudun. Uyandırmak istemedim. Acıdım, kapıyı kapamadan gitmek istemedim.

– Mumu yanaştır oğlum! O da ne? Ateş aralıksız yanmış? Çok kötüsün aslan oğlum benim! Ah, ben her gün böyle ateş yaksam, halim ne olurdu? dedi ve güldü ihtiyar.

– Üşümeyesin diye ateşi söndürmedim.

– Olsun oğlum, olsun!

– Eh, şimdi gidebilirim, değil mi?

– Hayır oğlum. Biraz daha kal, şöyle yanıma gel, otur!

– Peki dede.

– Oğlum, sana şimdi çok ihtiyacım var. Tanrıya şükürler olsun çoktandır sana söylemek istediğim şeyler var, anlatmak için gücüm yetmiyor... Aslanım benim, sevgili Aliyam, dinle... Şey... Bodrumdaki ıvır zıvır şeyleri senden başka kimse bilmiyor. Sen... Dinle... Ben buna izin vermem. Senden başka kimsenin bilmesini istemiyorum. Ehh, bunu benden kimse beklemesin. Hayat bana bedava hiçbir şey vermedi. Hiçbir şey!.. Yoksul olarak dünyaya geldim, çırılçıplak... Rahmetli babam köylüydü ve o tüccar. Eh, sen de her şeyi bilmemelisin. Anlıyor musun? Bana kinden başka hiçbir şey

hediye etmediler, ben de kimseye hiçbir şey vermeyeceğim. Her şeyim ne varsa... Her şey.. Her şeyi kendim kazandım. Evet, kazandım. Kimseye hediye etmeyeceğim! Oğlum Aliya, ve takatsız, güçsüz kaldım, sen de gitmek istiyorsun. Kimbilir, seni bir daha göremeyeceğimi hissediyorum. Senin dünyada sevdiğin var mı? Herhalde vardır. Görmek isterdim. Ha? İşte, ben de kendi malımı seviyorum. Seviyorum vesselam, malımı görmek, saymak istiyorum. İstediğim bu. Eh, bana bu sağlık veriyor. Oğlum Aliya, evde azıcık mal bulunuyor. Malı yıllardır satın aldım, teker teker... malı.. Sen gittikten sonra insanlar gözüm önünde alıp götürecekler. Oğlum Aliya... Allahını seversen... Sevgilinin adına... Sen bu akşam bana yardım et!.. Yardım et de malları bodruma indirelim. Ha? Yardım edecek misin? Ben bir iğne taşıyacak durumda değilim... Kaldı ki ağır eşyalar, demek istediğim şu...

– Malları kapalı gözlerle nasıl taşırım dede?

– Gözlerini kapamayayım diyorsun, ha? diye korkarak sordu dede. Uzun konuşmak onu yormuştu.

– Hayır! Açık gözlerle gitmem! Hayır! İstemem. Zenginliğinin nerede olduğunu görmek istemiyorum.

– Neden görmek istemiyorsun? diye dede kurnazca sordu.

– Çünkü kim bilir, dede... derken Aliya yine gördüğü son düşü anımsadı. Allah korusun, sen öldükten sonra belki Şeytan'a uyarım. Oysa, böylesi daha iyi.

– Peki.

– Kapalı gözlerle nasıl taşırım?

– Nasıl mı?.. Dur bakalım, bir şeyler düşünürüz. Ha, şöyle... Gözlerini kapar, beş altı kez odadan odaya gezer, bulunduğumuz odaya nasıl döndüğümüzü bilmezsin. Sonra gözlerindeki bezi çeker, eşyaları taşırsın... Ve hep böyle... Oldu mu?

– Olmadı. En iyisi kapalı gözlerle azar azar taşırım, sen de elimden tutarak yol gösterirsin.

– Taşıyabilecek misin?

– Taşınacak eşya nedir?

– Küpler, halılar, bakır eşyalar, yapağı, ehh, aslında ıvır zıvır şeyler...

– Taşınacak eşya arasında çürüyecek mal var mı?

– Ya benimle ne olacak? Ben çürümeyecek miyim, ha?

Bu gece içinde geçen korkunç bir konuşmaydı. Aliya düş gördüğünü zannediyordu. Buna karşın dedenin önerisini kabul etti.

Ayağa kalkmasına yardım ederek, sırtına kalın paltoyu geçirdi.

– Hava soğuk, üşümeyesin dede? İstersen bu işten vazgeç. Yarın gelir, eşyaları gündüz gözüyle taşırız.

– Gelir misin?

– Hayır, gelemem, yol hazırlığı yapmam gerekecek. Başka biri bu işi yapsın.

– Öyleyse şimdi taşıyalım.

– Hadi, bakalım.

Eli ayağı titreyen dede, Aliya'nın gözlerine siyah bir bez bağladı. Öteki elinde kandil vardı. Aliya iyi tanıdığı yoldan geçti. Kileri anladı. İlkin merdivenleri çıktılar, birkaç odadan geçtiler. Sonra da minareye çıkar gibi yuvarlak merdivenlere geldiklerini önceden seziyor, yeraltına götüren yolu da tanıyordu. Yeraltındaki hazinenin kapısını açtıktan sonra dede, Aliya'yı elinden tuttu ve geri dönmeye başladılar. Sonra:

– Tüm kapıları açtık, gidip eşyaları taşıyalım! dedi.

Dede ile torun iki hayalet gibi korku dolu evi uzun süre bir aşağı bir yukarı gezdiler. Aliya, ağır yükten olacak birkaç kez sendeledi, güçsüz dedeye dayandı, arada sırada bir elini yükten çekerek körler gibi etrafı yokladı. Taşıdığı yükü bodrum kapısına getirince aşağı atıyordu. Dede de sık sık sendeliyor, öksürüyordu. Aliya, içgüdüye dayanarak ihtiyarın güçlü bir isteğe sahip olduğunu ve istek ile yaşam hırsının delilikle sınırlanan pintiliğinden kaynaklandığını hissediyordu. Yüzlerce kez ev içinde aşağı yukarı gittikten ve bu sırada beş altı kez de dinlendikten sonra Aliya güçsüz bir halde:

– Çok yoruldum dede, taşıyacak gücüm kalmadı, dedi.

– Hadi... Hadi!.. Ben dayandıktan sonra... Zaten kalan, malın yarısı bile değil...

Aliya söz söylemeden, ter içinde taşımaya devam etti. Saatler geçiyor, bodruma yüklenen mal yığını yükseliyor, dedenin gizli hazinesi olan bodrum gitgide daha çok doluyordu. Bodrumun kapısı yoktu. Girişi yer altında kazılan büyük bir kuyu gibiydi. Dede bodrum denilen kuyuya merdivenlerle iniyor, sonra büyük kuyunun üstündeki sol tarafta kazılan ve daha küçük bir bodrumu andıran yere çekiyordu. Aliya doğal olarak böyle bir sırrı bilmiyordu.

– Sabah oldu geçti mutlaka dedi taşımaktan yorgun düşen Aliya.

– Biraz daha dayan oğlum dedi dede, ince sesiyle gayret veriyordu. Aliya'nın elini tutan eli ateş gibi sıcaktı.

Aliya, geniş omuzlarına oldukça ağır olan bir halı yükledi, sonra yine odadan odaya merdivenlerden merdivenlere geçti. Yorgunluktan olacak, bir an sendeledi, düştü, onunla birlikte dede de yıkıldı.

– Ehh, dedeciğim görüyorsun artık taşıyacak halim kalmadı.

– Yoruldun mu oğlum?

– Hayır! Ya sen?

– Beni düşünme! Bana Tanrı kuvvet veriyor, hadi, kalk bakalım!

– Kalkacak gücüm kalmadı, halı oldukça ağır.

– Ben de kalkacak durumda değilim, ehh...

Nem dolu soğuk koridorda ihtiyarın korkunç öksürüğü her yana yayılıyordu.

– Hadi, aslanım, halıyı üstünden çek ve bana yardım et. Şu halıyı da taşıyalım, işimizi bitirelim... Hadi bakalım!

Aliya güç bela ayağa kalktı. Sırtındaki halıyı merdivenlerden aşağı itti. Halı tekerlenerek yuvarlandı.

– Hadi Aliya, yardım et!

– Hiçbir şey görmüyorum. Neredesin dede? Siyah bezi çekeyim mi?

– Çeksen de boş oğlum, uzun süre karanlıkta çalıştık. Her şeyin nerede olduğunu biliyorum. Kandili de boşuna harcıyorduk.

Aliya bu kadar ağır yük taşımasına karşın şimdiye dek düşmediğine şaşakalıyordu. Her şeye karşı kuşkulu olan dede de ateş içindeydi sanki. İhtiyarı ayakta tutan kuvvetin ne olduğunu bir türlü anlamıyordu. Oysa, birkaç saat önce, yarı ölü, yatakta kımıldamadan yatıyordu. Yorgunluktan çöküp inleyen dedenin elini buldu, omzundan tutarak yere yuvarlanan halıya yanaştılar. Aliya güçlükle eğilip halıyı bir daha omuzladı. Yorgun bitkin merdivenlere dek taşıdı.

– Eh aslanım şunu da bodruma atıver.

Bitkin bir haldeki Aliya, halıyla birlikte kuyuya düştü.

Bu olay, çıldırmaya doğru giden Hasan dedenin bunalım içinde olan beyni için çok güzel bir fırsattı. Olası düşüncenin bir anından hareket ederek, cinayet işlemeyi uyandıran kara düşüncelerinden bir mozaik kurmak için yeterdi.

"Her tarafı karanlık" diye düşündü Hasan dede. "Aliya'nın

gözleri bezle örtülü... Burada olduğunu da kimse bilmiyor. Herkese Travnik'e gideceğini söylemiş olacak.. Yolda başına bir kaza gelemez mi? Mesela, kurtların saldırısına uğramak ya da eşkıyalar tarafından öldürülmek... Onunla ilgilenen biri mi var sanki? İnsanlar, başta ilgilenir, azıcık da soruşturur, sonra unuturlar. Burada, Hasan dedede bulunduğunu kimse bilmez. Hazinemin nerede olduğunu tek o biliyor. Sadece o biliyor. Gün gelir bir kimseye anlatabilir... Ya da kendisi... Zaten dün akşam kendisi söyledi... Gözlerini örtmeden taşımaya korktuğunu söyledi. Üstelik genç, çok genç. Herhangi bir güzelin yüreğini çalmak için burdan söz etmez mi?..

Bodrumun girişini kapadıktan sonra kimse, hiç kimse hazinesine el sürmeyecek! Güzel oğlanın cesedi hazinenin bekçisi olacak. Ölüsü olan hazineyi kimse bulamaz, çünkü ölenin kemiklerinden altınbaşlı yılan çıkar, dilini uzatarak dünya durdukça hazineyi korur. Hasan dedenin hazinesinin nerede olduğunu bilen tek tanık ortada kalmaz.

Tüm bu düşünceler Hasan dedenin aklından yıldırım gibi geçti ve kendiliğinden elini uzattı ve sallanan vücudu itiverdi...

Sonra korkunç, hasta ve gerçeküstü bir çığlık ortalığa yayıldı. Gülmek ve hıçkırık, insan ile hayvan iniltisi karışımı olan sesler ortalığı kapladı. Dede titreyen elleriyle kandili yaktı, kuyu üstündeki demir kapağı kapamaya çalıştı. Kapak altındaki, kuyu içindeki hazinesine bir insan cesedini daha eklemeye çalışıyordu.

Yorgunluk ve açlık Aliya'nın gücünü yitirtmişti. Dedenin kendisini kuyuya ittiğini hissetmemişti bile. Halıyla birlikte kuyuya düştü. Altı yedi arşın derin olmasına karşın, eşyalar üst üste yığılmıştı. Hiçbir yerine bir şey olmamıştı. Dedenin delice gülüşü Aliya'nın kendine gelmesine neden oldu. Ayağa kalktı, elleriyle etrafı yoklamaya başladı. Tam o sırada dedenin elindeki kandil parladı;

– Ne sağ mısın? diye korkarak sordu Hasan dede. Yukarı nasıl çıktın aslan oğlum, helal et!...

– Niye helal edeyim? diye sordu heyecanlı bir halde Aliya. Sonra kuyuya rastgele düşmediğini anladı. Demek onu dede itmişti. Dedenin eşyaları, bütün gece kuyuya taşınan eşyalar o kadar yükselmişti ki mallar onu ölümden kurtarmıştı. Demek ki gördüğü rüyanın bir bölümü gerçekleşmişti. Eşyalara basınca yukarı çıkmıştı.

– Oğlum Aliya, aslanım benim, ben tabansızın biriyim. Yaşlıyım... Hastayım. Helal, helal et!.. Ohhh!

– Helal olsun dede! Şu cehennemden kurtulmama yardım et!

– Dur. Önce bodrum kapısını kilitleyeyim. Al şu merdivenleri kuyuya at. Onları kimse bir daha kullanmasın... Kimse!..

Aliya dedesini dinledi. Merdivenleri aldı, etrafı elleyerek bodruma fırlattı.

– Şimdi gözlerini örten siyah bezi çek.

– Çekmek istemiyorum.

– Peki. Öyleyse yürü! Kuyu girişine demirden kapıyı yerleştirdikten sonra dede:

– Üstüne toprak atalım dedi.

Kapıyı toprakla örttüler.

– He, he, he... Oğlum Aliya, deden her şeyi önceden düşünmüş. Hadi yukarı çıkalım.

Koridordan geçtikten ve yuvarlak merdivenleri çıktıktan sonra dede kapıyı kapadı ve anahtarları minderin bir köşesine sakladı. O an Aliya'nın gözlerindeki siyah bez parçası kaydı, bezi tekrar yerleştirirken istemeyerek anahtarların nerede saklandığını gördü. Odada hâlâ çok pahalı mobilya vardı. Bu mobilya taşınmayan mobilya parçalarıydı. Oysa çoktandır gün ağarmıştı. Sırtıyla ona doğru dönük olan dede bunu görmemişti.

Dedenin halvetine geldikleri zaman Aliya'nın gözlerindeki siyah bez parçası indirildi. Aliya kükredi. Molla Hasan dede bir gece içinde o kadar çok değişmişti ki, yüzüne bakılmıyordu. Döşeğine yatmadan önce baygınlık geçirdi. Kendini kaybetmeden önce de kendisine doğru yönelttiği son bakışının etkisinden hâlâ kurtulmamış olan Aliya, bir daha ürktü, ihtiyarın yüzünde rüyasına giren Arabı gördü. Siyah saçlı Arap onu kırbaçla dövüyor: "Onu öldürmek istiyorsun, hain. Sana tek el uzatanı öldürmek istiyorsun. Cehennem ateşinde yanacak kul!" diye bağırıyordu.

Aliya ürkek adımlarla kaçıran dedesinin bahçesine çıktı, koşarak kapıyı açtı, ortalıktan kayboldu...

Mahallede kimseler yoktu. Elli yıldan sonra ilk kez ölüler, büyücüler, gözboyacılar ve çocuk korkutan evin kapıları ardına kadar açık kaldı. Esen rüzgâr kapı kanatlarıyla oynuyor, durmadan duvara çarpıyordu.

İkindi vakti buradan geçen bir yolcu, kapıyı dışarıdan kapayıp yoluna gitti sonra.

(Türkçesi: Alaettin Tahir)

ZİYA DİZDAREVİÇ

(Zija Dizdarević), 1916 yılında Vitini'de doğdu. Dört yaşındayken ailesi Foynica'ya taşındığından çocukluk ve gençlik yılları bu kentte geçmiştir. İptidai Şeriat okulu ile Öğretmen okulunu Saraybosna'da bitirdi. Fakat devrimci öğrenci eylemlerine katıldığından 1936 yılında hapse atıldı. Hapisten sonra Belgrad'a gitti ve Eğitim Fakültesi'ne yazılıp hikâyelerini çeşitli gazete ve dergilerde yayımlamaya başladı.

Hikâyelerinde yaşadığı kasabayı ve buranın insanlarını anlatırken o gerçekte Bosna'daki geçmiş bir dönemi, yoksul, ezilmiş insanların yazgısını yansıtmaktadır. O dönemin diğer kimi yazarları gibi Ziya Dizdareviç de hikâyelerini yazarken Boşnak dilindeki Türkçe sözcüklerden bol bol yararlanır.

İkinci Dünya Savaşı yıllarında Naziler Yugoslavya'yı istila edince polis tarafından yakalanıp 1942 yılında kurşuna dizildi. Hayattayken yazdıklarını kitap halinde yayımlayamamıştır. Hikâyeleri, ancak İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ve 1948 yılında, "*Pripovetke*" (Hikâyeler) adlı bir kitapta toplanmıştır. Hikâyelerin bir bölümü "*Kasaba Öyküleri*" başlığı altında 1987 yılında Türkçe yayımlanmıştır.

kasaba üstüne sorunlar

Sanki yapılacak hiçbir şey yok. Çarşı baştan başa boş, sessiz, anlamsız. Dükkân sahipleri sinek avlıyor, bir dükkân sahibi ötekine boş yere sesleniyor, hastalıklı güneş tozlara yatmış, kımıldamadan öyle yerinde duruyordu.

İbrahim Ağa, çoraplarını çıkarmış, ayaklarını tezgâh üstüne koymuş dinleniyordu.

Avdi Bey de kahvehanede oturmuş, terliyor ve düşünüyordu: "İnsanın parası olsun olmasın sabah erken uyanıyor, ama şu cehennemi sıcaklarda ne yapacağını bir türlü kestiremiyor?"

Muyo Ağa memnuniyetle şöyle azıcık uzanıp uyurdu ama: "Başı ağrıyor, ortalık sıcaktan yanıp kavruluyor, yatsa da, gözüne uyku girmeyecek!"

Her şey bir bekleyiş içinde.

İl kaymakamlığında herkes paltolarını, hatta ceketlerini de çıkarmış, tombul elleriyle terli avuçlarıyla, cigaradan sararmış parmaklarıyla evrakları evirip çeviriyorlardı. Gök bir sac gibi. Yer sıcak, kazandan farksız. Böyle bir hava herkesi tembelleştiriyordu.

Amaçsız, her şey bir bekleyiş içinde.

Kasap dükkânında arılar vızlıyordu. Lâtif yerinden tepişmiyor, küçük bir umut kıvılcımıyla terzi Buhhiye'nin dükkânına bakıyordu. Hiçbir şey umurunda değildi, dünya bile.

Subhiya "günah sayılsa da" fesini çıkarmış, saçları dökülmüş, tepesine biriken terleri sık sık siliyordu. Dikiş makinesini durdurmuş, uykulu gözleriyle ütü yapan çıraklara bakıyordu. "İnsan bu sıcaklarda rahat çalışamıyor!" diyordu arada bir.

Muyo kendi "kerhanesinden" tam burnu üstünde delik açtığı

gazeteyi yüzüne sarmıştı. Pek iyi görmeyen gözleriyle gelen geçeni bu delikten seyrediyordu. Han dopdoluydu, iğne atsan yere düşmez. Bir yıl önce, belediye kâtibinin armağan ettiği pantolonlarını yamalıyordu. "Matrak" Luka gömleğinin açık yerinden seyrediyor ve onu çimdikliyordu. Sakalsız İbrahim geçen hafta tatlıcı Muhsin'le tepede, iki buçuk gün için on dinar kazandığını, ona verilen bahşişlerle de oradan kaymakla peynir satın aldığını ballandıra ballandıra anlatıyordu. Yavaş yavaş aç olduklarını ve nerde bir yemek yiyeceklerini düşünmeye başlıyorlardı. İnsan nerde bir şeyler yiyebilir, nerde karnını doyurabilir diye.

Çarşı kendi âleminde. Uzun ve dar sokaklar, sokakların sağında küçük-büyük dükkânlar, köşe başlarında köhne evler, dükkân sahipleri kendi dertleri içinde... Bir de bu cehennemi sıcaklar... Şöyle konuşuyorlardı:

– Söyle bakalım insan böyle bir durumda ne yapabilir?

– Bir döner yapalım da akşamlık için hazırlanalım.

– Ulan çok iş ister o. Telaşlı iş bu. Kim katlanacak buna?

– Gazeteleri okudun mu Muyo Ağa, dünyada ne var ne yok?

– Vallahi hiçbir şey bilmiyorum, bugün gazete okumadım ki. Okuyan da ölür, okumayan da. Başka yapacak işim mi yok sanki?

– Ben de onu diyecektim, lafı ağzımdan aldın, fazla yaşayacaksın. Dünya benim ne umurumda. Yanan yansın, yıkılan yıkılsın. Biz sağ olalım. Aman Allahım bu sıcaklardan deli olacağım. Söyle sen şimdi ne yapacaksın? Herhangi bir teklifin var mı?

Her yer toz duman içinde. Uzaktan boğuk ama duygusal bir ses geliyor. İşitilmeyen, yalnız hissedilen bir ses...

Sarı parmaklar masadan sıyrıldı.

– Şef gitti mi acaba?

– Gitti, hem de hayli uzaklara.

– Eh biraz rahat nefes alabiliriz! Bu mürekkep kokusu beni öldürdü.

– Vallahi, bu kadar çok yazmaktan harfler bile bana düşman kesildi.

– Allahını seversen insan bu sıcakta durmadan nasıl yazabilir?

– Uf, acıktım, ne zaman öğle yemeğine gideceğiz?

– Peki o zamana kadar ne yapacaksın?

– İnsan bu sıcakta ne yapabilir sanki? Söyle bakayım.

Bir şeyler düşündü.

– Subhiya'nın başında teklif adına hiçbir şey yok. Kasabın dimağı zaten çoktan durmuş.

Hareketi durmuş, kasaba üstünde yalnız kurşun gibi ağır bir soru var: "Zamandan nasıl sıvışmalı? Ne yapmalı?"

Pungo pantolonlarını yamalıyor... Luka kekeliyerek şöyle bir teklifte bulundu:

– İbrahim Ağaya bir yük odun keselim. Başka bir şey onu vermezse, öyle yemeği verecek. Bak benim karnım açlıktan zil çalıyor artık...

– Doğru, belki gönlünden bir şeyler kopar...

Sonra birdenbire karşısında bir ses çınlayıverdi:

– Latif, haydi sen et ver, ben zerzevat vereceğim... Haydi bir türlü tava yapalım...

– Eh, Allah razı olsun, çok iyi bir teklif bu...

Bu haber dükkânlarda da kerhanelerde de dolaşmaya başladı.

– Muyo Ağa, biz de türlü tava yapmakta yardımcı olabiliriz yani...

– Öyle ise ne duruyorsunuz, haydi sıvayın kollarınızı, zaman böyle daha çabuk geçecek.

Kançalaryaya bir canlılık girdi.

– Her birimiz ikişer dinar verelim de türlü tavadan yemek hakkımız olsun...

– Doğru, eski zamanlar geçti...

Çok geçmeden kalın ince eller, terli tersiz eller, damarlı damarsız eller, uzun kısa eller bıçaklara sarıldılar, et kesmeye başladılar. Bazıları zerzevatları hazırlıyor, onları etlere karıştırarak küçük tavalara koyuyorlardı.

Toprak küplere et ve zerzevat koyanlar da vardı. İşler tamamlanınca bunları fırına götürdüler, çok geçmeden fırından gelen türlü tava kokusu bütün çarşıyı kapladı. Herkes merak içindeydi. Acaba güzel olacak mı? Lezzetli olacak mı? Aman yanmasın. Sanki yeni bir yaşam başlamıştı çarşıda. Türlü tavayı öyle iştahla yiyorlardı ki, geçenler hayretle yiyenlere bakıyorlardı.

– Eh, insan ne demek? Bir saat önceleri hepimiz sanki alnımızdan vurulmuş gibiydik, hiçbir şey düşünemiyorduk, oysa şimdi yaşadığımı sezinliyorum, mutluyum, diye akıl satmaya başladı Avdi Bey.

Kurşun gibi ağır sorular gökten yere inmişti artık.

... Murin'in hanından ayrıldıkları zaman, insanlar sıcak türlü

tava yiyorlardı. Pungo, Subhiya'nın nasıl doyasıya türlü tava yediğini, sağa sola bakmayarak ağzına üst üste lokmalar götürdüğünü görünce, en büyük bir içtenlikle, şöyle söylemek geçti içimden:

– Eh, hiç olmazsa bir kere rahat işeyebilsem...

bosna kahvesi'nde

Kır saçlı insanlar oturmuşlar kahvede.

Kurumuş dudaklarından parçalanmış ciğerlerinden cigara dumanları halka halka dağılıyor ortalığa. Sonra bir noktada kümeleşiyor, yükseliyor tavana. İnsanlar sırtlarını duvarlara vermiş, susuyorlar. Saatlerce hep böyle.

Susuyorlar ve seyrediyorlar cigara dumanlarını.

Ellerinde cigara, kibrit ve pipo. Elleri uzanmış, boşlukta hareketsiz olduğu gibi kalakalmış. Her şey, yumuşak, hastalıklı kirli hava içinde kımıldamadan duruyor.

Kahvenin kapısı gıcırdayarak açılıyor, sessizliği Mahammed beyin selamı bozuyor. Bey mindere oturuyor. Dumanlar da bir ara dağılıyor.

– Eh merhaba beyim!

– Merhaba!

– Merhaba!..

Tembelce selam vermeler, selam almalar. Görevlerine göre birbiri ardından söyleniyor merhabalar. Sonra yine sessizlik, derin, anlamsız bir sessizlik başlıyor.

Sinek faki tavanda hafifçe sallanıyor. Yakalanmış bir sinek uzun uzadıya vızıldıyor. Sonsuz bir usanç duygusu!

– Ah! diye bir ses yayılıyor ortalığa ve ardından:

– Ah! Ah! Ah! diye ahlamalar geliyor.

Sonra tekrar bir ölüm sessizliği.

Beyim, ben sana merhaba dedim mi?

– Dedin birader, dedin.

Yarım saat, bir iki saat böyle geçiyor.

Neden sonra İbro bir şey hatırlıyor:

– Muşan, şu kuzubaşını gördün mü? Tuhaf doğrusu? Bir marifet bulmuş. Ha gördün mü?

– Gördüm. Başıçıplak. Ne diyorlar ona, ha, dürbie, onu evet boynuna asmış, öyle dolaşıyor çarşıda.

– Aman yarabbi, ona bu ne gerek?

Maşo, yanıt beklemiyormuş gibi bir hal alıyor. Onun ne umurunda bu. Yanan yansın, yıkılan yıkılsın, zaten kimseler de yanıtlamak niyetinde değil. Tekrar sinek vızlamaları, duman ve boğucu bir hava.

Bir, iki beş dakika hep böyle.

Neden sonra Cemil efendi:

– Canım ona dürbün derler, onunla dağa çıkılır diyorlar. Onunla Materça'dan bakılırsa, Şititsi'deki çekirge görülür.

Konuşma ağı ağır yayılıyor, sözcükler taş gibi ağır düşüyor. sesler kimsenin umurunda değil, yalnızlık içinde boğulup kalıyor.

– Yanılmazsam Ethem efendi bana bir defa anlatmıştı, hayır o değil belki başka biriydi, canım oydu, evet evet oydu... –Yavaş yavaş tekrar anlatmaya başladı.– Evet, Ethem efendi bir defa dürbünle Materça'dan bakarak Şititsi'de çekirgeyi gördüğünü söylemişti.

– Yaaa! Görmüş, öyle mi? Allah, Allah!

– Eyvah!

– Evet, görmüş, hatta çekirgenin sağ bıyığının hareket ettiğini gördüğünü bile söylemişti.

– Aman Allahım, bu da ne olacak?!

Tekrar sessizlik.

– Git de şimdi neden sağ bıyığını kımıldadığını anla!

– Yaa! Hayret doğrusu!

Tekrar sessizlik.

– Birader, Allahın hikmeti!

Bu hayret gibi söylenen "yaa"lar da anlamsızlıkla dumanlar içinde dağılıp yayılıyor, eninde sonunda, her şey anlamsız. Cıgaraların uçları ateşleniyor, dumanlar dağılıp kümeleşiyor, yeniden kahvede oturanlar susuyor, zaman zaman bir şeye hayret edip bir "ah" çekiyorlardı, tekrar kahve içindeki dünyaya bırakıyorlar kendilerini. Kahvenin dışında, çok ötelerde büyük bir hızla gelişip değişen yaşam onların umrunda bile değil.

Sulo Ağa ile Eşref derinden öksürüyorlar. Fincanın dibindeki kahveyi yudumluyorlar. Yeniden: Kahveci iki kahve, biri sade biri az şekerli olacak!

Tekrar bir sessizlik. Tekrar duman.
Hep öyle.
Zaman duruyor.

(Türkçesi: Necati Zekeriya)

MAK DİZDAR

(Mak Dizdar) 1917 yılında Stolats'da doğdu 1971'de Saraybosna'da öldü. 1936 yılından ölümüne kadar gazeteci ve edebiyat dergilerinin yöneticisi olarak çalıştı. Asıl adı Mehmetali olan Mak Dizdar çok genç yaşlarında yazı yazmaya başladı ve on dokuz yaşındayken (1936) ilk şiri kitabını yayımladı. Sonra uzun yıllar hiç ürün vermedi. İkinci kitabı on sekiz yıl sonra (1954) yılında çıktı. Şiirdeki gerçek yerini de 1966'da yayımladığı *"Kameni Spavač"* (Taşta Uyuyan) adlı şiir kitabıyla kazandı.

Yirminci yüzyıl Boşnak edebiyatının en güçlü şairlerinden biri olan Mak Dizdar, ilk şiiriyle şiir yaratıcılığında görülen kimi alışkanlıklardan kurtulmak girişimini göstermiştir. Onu izleyen dönemde şiirini, yerel ve sosyal-tarihsel sınırları dışına çıkarıp buna daha geniş bir evrensel değer kattı. Ama bu, onun kökten koptuğu anlamına gelmemektedir. Gerçekte özünden yararlanarak şiirinin evrensel bir değere de ulaşmasını sağlamıştır.

Bütün Eserleri 1981 yılında Saraybosna'da üç ciltte toplanmıştır.

BENİM İÇİN BİR ŞEYLER BİLECEKLER Mİ?

Geceleyin lamba altında yayılırken karanlık
bilecekler mi benden yana bir şeyler
ve bu dizeleri okuyan biri olacak mı?

Çocuğunun saçlarını tararken bir ana
Çözerken dizelerdeki harfleri birer birer
yüreğimde olanları, tedirginliklerimi
duyacak mı o yorgunluğunda acaba?

Gerçekten benimle ilgili bir şeyler bilinecek mi?

Yoksa boşluk ve bu sessizlikler yine
dizeler içinde mi kalacak ve ışıyacak?
Ve bu kitap bu masada açık dururken
yine kendi kaygılarım, kendi acılarım içinde mi
yaprak yaprak başak başak yayılacağım şiirlerime?

KAYNAK ÜSTÜNE AĞIT

Ayrıldım parçalara
aktım
çaylara
ırmaklara
denizlere

Şimdi buradayım

Şimdi buradayım
kendimden habersiz

ağrılar içinde
acılar içinde

kendi kaynağıma
nasıl döneyim, nasıl?

KAYGI

Sen büyüksün
kendi büyüklüğünde
korkunç
Sen güçlüsün
Tanrıya dek uzar sesin

Bense
bir hiçim
güçsüz

Sana göre
anahtar budur

Ama
gene de
benimsin

Ben
senin
olmasaydım

Bana göre
anahtar budur

İnsan
ellerin uzun senin
ama benim korkak küçücük yüreğime
hiçbir zaman değmeyecek.

ÇAĞRI

Gel ey anlı şanlı kişi
ululaın ulusu
yücelerin yücesi
gel!

Yüreğin ki ne denli yüce
taş kesildi Truva'da.

Şimdi şu taş yürek midir
türküden korkan?

Gel ey gün sahibi sen!

ÇÖL

Uçsuz bucaksız bu çölde
susamışlıktır
Bir tek kurumayan

Bu susamışlık içinde
Bir tek sevilen ağrıdır
onunla yaşıyoruz başbaşa

Avuçlarımda
bu derin suyu
nasıl korumalıyım

Nasıl bulmalıyım
kendi rengimi
bu renksizlik içinde

Böyle geçer
gün ve gece durmadan
gün
ve gece

Kiminle paylaşayım
bu büyük karanlığı
bu büyük
güneşi.

YÖN

Yukarıda dikmen yıldızı
Saman yıldızı aşağıda

Orada kuzey yelleri eser
eser güney yelleri burada

kim gösterecek bana
sevgiye götüren yol hangisi?

Hangisi ölüme götüren yol?

PİŞMANLIK

Gözlerin açık senin
bakarsın gökyüzüne
görürsün gökyüzünü
Mavi
Mavi
Mavi

Yukarıda
dallarda mavi

Aşağıda
avuçlarda mavi

Ben gökyüzünü yüz gözle görürüm
yağlı elini öpeyim diye
ver ver ver

Kendi beğenmişliğimden
kim sevecek beni
öldürecek kim?

Ver ver ver!

MOR BİR DERE

Kimse bilmez o nerdedir
az biliriz çok biliriz

vadilerde ormanlarda
sekizlerde dokuzlarda

ötelerde berilerde
acı dolu bir yerlerde

tarlalarda dikenlerde
sıcaklarda derinlerde

sevgilerde kuşkularda
sekizlerde dokuzlarda

güçlüklerde kolaylarda
suskularda olgularda

horozların ötmediği
yankıların gelmediği

ötelerde kaygılarda
hak'tan us'tan uzaklarda

büyük derin mor bir dere
çok genişçe çok derince

yüzlerce yıl geniştir o
yüzlerce yaz derindir o

yazgısı var çile dolu
karanlığı kaygı dolu

Var derin mor bir dere
onu geçmek gerek bize.

ATLI ÜSTÜNE

Sevdi otları sevdi kuşları bulutları
Sevdi gökleri sevdi yeryüzünü
Sevdi
otlar gibi
değişen günleri.

Bu yüzden sevmedi ölümü hiçbir zaman
başbaşaydı oysa ölümle
başucundaydı ölüm her zaman
Tek bildiği onurdu
kendi efendisi adına
dediler
kestiler
soydular.

O gün
o kanlı gecede diyorlar
o ölümlü yiğidi, ölüm beğenmedi.

Düştü bir çalılık üstüne
dünyadaki haksızlık uğruna son verdi yaşamına
çok yıllar önce öldü o
öldü ama – ölmüş sayılmaz.

Şimdi sor efendisinin adını

Bildiğimiz
hileydi işi
adıysa kötülük.

AĞAÇ

Orda uzaklarda
arasında ağaçların

Orda uzaklarda
bir ağacım vardı

Bir ağaç dallarla
dallarda yapraklarla
yapraklarda kuşlarla

Gövdesi altında
secde ederdim hep

Gölgesi altında
ağlardım hep

Ağaçlar arasında
bir ağacım vardı

Şimdi artık yok

Onun çiçekleriyle
Süslenemem

Onun dallarında
geçiremem ipi boğazıma

(Türkçesi: Necati Zekeriya)

DERVİŞ SUŞİÇ

(Derviš Sušić) 1925 yılında Vlasenitsa'da doğdu. İlk öğrenimini doğduğu yerde, ortaokulu Tuzla'da ve öğretmen okulunu da Saraybosna'da bitirdi. Uzun yıllar Tuzla'da yaşadı ve çalıştı. Daha sonra Saraybosna'ya taşındı.

Edebiyata, Halk Kurtuluş Savaşı'yla ilgili bir günceyle (1950) girdi. Ama Boşnak edebiyatında daha çok hikâye ve roman yazarı olarak bilinir. Yazdıklarında, yaşadığı ortamdaki insanların hayatını, görenek ve geleneklerini anlatır. Roman ve hikâyelerinde çağdaş olaylara eğilim göstermesine karşılık konularını çoğunlukla ya tarihten ya da eski yaşantılardan alır. Hikâyelerindeki anlatımı ve getirdiği sorunlar, çağdaştır, evrenseldir. Eleştirmenlere göre dilde yalın, konularında özgündür. Kimi hikâyelerinde taşlama yanı ağır basar.

Yayınladığı kitaplardan en önemlileri şunlardır: *"Jabučani"* (Yabuçanlılar), *"Ja Danilo"* (Ben Danilo), *"Danilo u stavi mirno"* (Danilo Hazır Ol Durumda) *"Teferič"* (Teferrüç), *"Pobune"* (İsyanlar), *"Hoca Strah"* (Hoca Korku). *"Veliki Vezir"* (Büyük Vezir), *"Jesenji cvet"* (Sonbahar Çiçeği), *"Bujrum"* (Buyrum). Tiyatro ile, radyo ve televizyon için yazdığı oyunları da vardır.

düş kırıklığı

Ölmek üzere uzandı yatağa. Başucuna geçti akrabaları. Genç hafız *Kur'an*'dan yüksek sesle bir sure okudu. Hasta, elleri yorgan üstünde, gözlerini dikti tavana, kendisini ölüm sessizliğine verdi. Korkacak, Tanrı'dan mağfiret dileyecek yerde, kanında dünyamızın ağrılarını duydu, bu ağrılar yayıldı omuzlarına, ellerine, diz kapaklarına.

Uzun yolculuğa çıkan her namuslu insan gibi, her şeyi yerli yerinde, tertemiz bırakmıştı. Tanrıya küçük bir borcu yoktu. Defteri kapamış, mühürlemişti. Vicdanı rahattı. Ne ki, kimi kötü düşünceler geçiyordu gönlünden gene de.

– Ah Rabbim!

Güçhal elini kaldırdı. Böylece karısını yanına çağırmış oldu, karısı geldi yanına, kulak kesildi.

– Bütün söylediklerimi hatırlıyor musun?

– Hatırlıyorum.

– Paraları boşuna harcama. Lazım olur.

– Tamam!

– Benim üstüme koca alma, paralarını savurur, sana bıraktığım tarla ve evi satıp seni sokakta bırakır.

– Beyim, böyle şeyler nasıl düşünebilirsin?

Hacıbey kuşkuyla bakıyordu karısının gözlerine, yüzüne. Kadın sakindi. Ay gibi uzaktı odadan. Rabbim, iyi ki beni kısa zamanda alıp götürüyorsun bu dünyadan. Ben yalnız iki yıl onu görebildim. Karım sağlam ve gürbüz, omuzları köylü kadınlarınınki gibi. Mısır işlerinde Bayram'ı çalıştırmamalıydım, bunu o yapmalıydı, ama ben üstelik Bayram'ın ekmeğine tereyağı sürdüm, çörek yedirttim. Oysa karımdan gözlerini ayırmadı, izledi her hareketini,

gözleriyle emdi onu. Karım anasının gözü, her an beni aldatmaya hazır, düşünde bile kötü şeyler geçiyor gönlünden. Ayakları keçininki gibi canlı, her zaman bir ayağını karnım, ötekini de yorgan üstüne atardı. Rabbim, günahımı affet, ben işte bu yüzden üşüdüm, hasta döşeğine düştüm, bir daha kalkamadım. Koşarcasına yürürdü, yeşil bayrak gibi dalgalanırdı çintanları yürürken, gözüm önünde herkesle cilveleşirdi. Benden memnun değildi, halime gülerdi bıyıkaltı hep.

– Ben ölünce Avdo'yu evde tutma, kov!

– Emredersiniz beyim.

– Hırsızdır o, her şeyini çalacak, soğana çevirecek seni. Onu hizmetçi almakla yanıldım. O böyle bir eve layık değil. Türkü söyleyerek işler yapılmaz. Öyle değil mi?

– Öyledir, beyim.

– Ah sen sen, ben seni bilmez miyim, fırsat olsa, sokaktan geçenleri görmek için şimdi bile pencere başına geçerdin...

– Allah korusun beyim... Yalnız komşunun tavukları avlumuza gelince, şey onları görmek için...

– Üstelik dalga geçiyorsun... Ah, şöyle bir kalkarsam... Yüzünü kan bürüdü. Sıktı yumruğunu. Kaldırmak istedi başını, kaldıramadı. Karısı, yastığı az daha çekti, yorganı omuzlarına çekti. Adamın yüzü sapsarıydı. Başını çevirdi, daldı, nerdeyse gözleri kapanacaktı.

Hafifçe dua etmeye başladı, bu dünyanın iyilik ve güzelliklerinden ayrılmaya hazırlanıyordu. Yüzünde son dakikalar için koruduğu yiğitlik okunuyordu.

İşte gitti. Ölümle dövüştüğüm onun umurunda bile değil. Alnıma bir ıslak bez koyabilirdi. Bugün beni götürecekler. Dostlarım tabutumu geniş omuzlarında taşıyacaklar. Ama ben artık bu dünyada olmayacağım. Köşedeki yerim aylarca boş kalacak, ayyaşın biri, her sabah - akşam, ben, Hacıbeyin orada oturduğunu bilmeden yerime geçip oturacak... Eh, dünya!

Karımsa, hemen sokaklara dökülecek... İlk gün, ikinci gün, üçüncü gün, hayır, hemen yolculara göz kırpacak. Evet, hemen ayakkabıcı Mehmed'e sokulacak. Fuarda niye ensesini kırmadım onun? Ardında durmuş, parmaklarıyla boşluklarını elliyordu. Karımsa ondan beter. Parmak dokunuşlarını hissediyor, yüzü alpancar oluyordu. Nerdeyse kucağına düşecekti. Bunun yalan olduğunu kimse inandıramaz bana.

Efendim, evli bir kadının hizmetçiyi odasına çağırdığını hiç duydunuz mu? Hizmetçinin üstünde ak bir gömlek, ince, ipekten, bütün vücudu meydanda, düğmeleri bile iliklenmemiş, niyeti halinden belli. Kurak ovalara yağmuru çağırmış. Yalan söylüyorsun, yalan, gelmeseydim, kısrak gibi altına yatacaktın, kirletecektin evlilik döşeğimizi.

Bense, bu yaşlı günlerimde bana hizmet etsin diye onu bu eve... Bazan da, vücudum yettiği kadar şu yorgan altında azıcık cilveleşmek istedim onunla. Şu kurumuş kemiklerimi ısıtır diye düşündüm. Oysa, daha üçüncü hafta, alev gibi parlayıverdi.

Ey, Tanrım, ben şimdi sana son nefesimi verirken, sen benim son dakikalarımı da zehirle dolduruyorsun.

İşte, işte, dışarıda hepsi toplanmış. Bekliyorlar son nefesimi vereyim de, alın terimle kazandığım malımı mülkümü alıp paylaşsınlar. Başta karım öyle diliyor... Yattığım bu döşeği değiştirecek, yerime başka birini getirecek... Kimi? Herhalde o kirli ayakkabıcıyı ya da Avdo'yu? Belki gene o tilki genç hafız gelecek, parmaklarıyla göğsünü, baldırlarını okşayarak sakinleştirecek onu?

Aman ne güzel bir gün, uykusunu almış emzikteki küçükler gibi güzel, aydın, mert. Tanrım, sen bana hayatımda böyle bir gün bağışlamadın, bağışlasaydın belki ben de teferüçe çıkar, baştan başa dolaşırdım ovalarımı, o orospuyu yanıma alır, çardakta yatırır, açık pencerelerden gelen temiz havayı koklardım göğüslerinde, fildişi gibi beyaz vücudunda. Bunu senden dilemeyi de hiç aklıma getirmezdim. Her zaman bu küflü odada, karanlıkta, bu kalın yorgan altında ezildim, ezildim onun yanan ateşleri altında...

Tekrar elini kaldırdı, ama taş gibi düştü eli yorgan üstüne. Gözleri önünde karısının hayali büyüdü.

– Evlenmeyeceksin, değil mi?

– İşitmiyorum...

– Kaltak!

– Ne diyorsun?

Saçları, uzaklarda kalan günleri anımsatıyordu. İşte... Nasıl oldu da, şu güzel kulaklarını bir kerecik olsun ısırmadım.

Var gücüyle bağırmak istedi:

– Yanına kimseyi alma!

– Ne diyorsun?

Halsizdi, çığlıkla acı duyduğunu belirtmesin diye ödü kopuyordu. Eğdi başını, yüzünde keder vardı.

Karısı ayağa kalktı, durdu, neden sonra uzaklaştı yanından. Artık kendisinde olmadığına, etrafı görmediğine, hiçbir şey duymadığına inanıyordu. Bitişikteki odaya çıkmalı, -öldü, demeliydi. Aynanın karşısına geçti düzeltti yemenisini. Islattı parmağını sol gözündeki sürmesini sildi.

Biri açtı kapıyı.

– Durum nasıl?..

Genç kadın tetiğini bozmadan baktı döşeğe. Sonra parmaklarına basarak yanına yaklaştı, kapıyı Avdo kapadı. Avdo çok canlıydı, yerinde adeta zıplıyordu, kılık kıyafetinde artık ev sahiplik bir hal vardı. Kadın fısıldayarak:

– Onun bütün gömleklerini odanda bıraktım.

– Ya ayakkabılarını, diye sordu hizmetçi.

– Onları da bıraktım.

– Ben artık izbede yatmak istemiyorum...

– Yarın akşam, halk dağılınca gel.

Avdo kucaklamak istedi.

– Şimdi dokunma. Günahtır... İlkin onu götürsünler... Sonra...

– Onun işi bitti artık...

– Haydi çık dışarı, dışarda olanlar şüphelenecekler.

– Ayakkabıları da bırak, diyorsun, öyle mi?

– Evet, ayakkabıları da.

Hacıbey öldü.

Bu dünyadan nefret duyarak öldü, dünyadan gidenlere neden böyle hakaret ediliyor diye çok üzüldü. Neden her şeyi altüst eden kanun -ölüm'dür diye son dakikasında bile öfkelendi.

Komşular acı acı ağladılar. Genç hafız fatiha okudu. Hacı beyin karısı da, kokulu mendiliyle gözlerini sık sık silerek ağladığını göstermek istedi. Avdo da sık sık açıp kapadı gözkapaklarını, ama tek bir damla yaş akıtmadı. Gözleriyle ev sahibesinin kıçlarını gösteren ipek çintanlarına, zaman zaman da ölen efendisinin yeni ayakkabılarına bakıyordu.

Dün akşam onları geçirmişti ayağına.

Tam ona göre yapılmıştılar sanki...

(Türkçesi: Necati Zekeriya)

İZZET SARAYLİÇ

(Izet Sarajlić) 1930 yılında Doboy'da doğdu. Başlangıçta Trebinye'de yaşıyordu, sonra Saraybosna'ya taşındı ve burada Felsefe Fakültesini bitirdi.

Bosna'daki kanlı savaşta, daha doğrusu Saraybosna'nın Sırplar tarafından bombardımanında yaralanmasına rağmen, buradan ayrılmadı.

Saraybosna'da bir yayınevinde kitap yayımları sorumlusu olarak çalışıyordu.

İlk şiirlerini on sekiz yaşındayken yayımlamaya başladı. *"U susretu"* (Karşılamada) adlı ilk şiir kitabı da 1949 yılında çıktı. Günümüze kadar yazdığı şiirleri on beş ayrı kitapta toplanmıştır. Şiir kitaplarının en önemlileri *"Minutu čutanja"* (Suskunluk Dakikaları), "Tranzit", *"Stihovi za laku noć"* (İyi Geceler İçin Dizeler), "Nastavak Razgovora" (Konuşmanın Devamı), *"Rodeni 23, Streljani 42"* (23 Yılında Doğmuş, 42'de Kurşuna Dizilmişler), *"Trinaesta knjižica poezije"* (On Üçüncü Şiir Kitabı) vb.

Şiirlerinde sevgi ve hüzün ağır basar. Boşnak şairlerinin en sevilen ve tutulan şairlerinden biridir. Şiirlerinden bir seçme *"Sunu"* başlığı altında Türkçe yayımlanmıştır.

ADIMI TAŞIYACAK BİR SOKAK ARIYORUM

Geçiyorum gençliğimizin sokaklarından
Bir sokak arıyorum adımı taşıyacak
En büyük sokakları bırakıyorum tarihin büyüklerine
Tarih sürüp giderken, seni sevmekten başka ne yaptım ki ben
Küçük, küçücük bir sokak arıyorum, kendime her günkü
Dünyadan uzak olsun
Ama öldükten sonra da dolaşabileceğim.
Olmayabilir dalı yeşil,
Kuşları da olmayabilir
Yeter ki kötülüklerden kaçarken
İnsan da, köpek de saklanabilsin bir yerinde
Üstüne mermer döşetilmişse olsun, peki,
Oysa pek önemli sayılmaz eninde sonunda bu.
Ancak şudur önemli olan
Adımı taşıyacak sokakta
Hiçbir zaman
Hiç kimse
Kötü bir gün görmesin, kaza geçirmesin, ölmesin.

BİR GECENİN SESLENİŞİ

Othello'nun kıskançlığı gibi karanlık bir gece
İçinde menekşeler, çamlar, denizler.

Böyle bir gecede düştü Truva.

Böyle bir gecede alıp götürdüler Lorca'yı.

Böyle bir gecede yandı Paris.
Böyle bir gece elinde değilken
düşünüp durursun.

Sevişmek için daha kaç gecen kaldı geriye.

GENÇLER, ŞAİRLİKTE İVECENLİK ETMEYİN

Gençler, şairlikte ivecenlik etmeyin n'olur
daha uzun bir süre kalın şiirin eşiğinde
yaşamda şair olmak masallardakine benzemez çünkü
şiir, yalnız yenilemeler demektir inanın.

Belki sonunda sizi de güller karşılayacak gerçekten
ama uzun zaman sağınız solunuz dolacak dikenlerle.
Acele etmeyin üne. Genç kalın daha uzun süre.
Bir gün gençliğinizi yitirdiniz mi o zaman şiir doğacak
kendiliğinden.

(Türkçesi: Necati Zekeriya)

ÖLÜMDEN BAŞKA

Ölümden başka
her şey geldi başıma

Herhangi bir ülkeyi daha gezebilirim,
herhangi bir dost edinebilirim - yeniden
bir nişan da kazanabilirim (neye kazanmayayım ki?
Hayatımda kazandığım ilk nişan olurdu bu)
ama
hesap ettim, kitap ettim
ölümden başka
her şey geldi başıma.

Beni hâlâ bu dünyaya bağlayan
biricik şey şimdi
gidişimle yaralamamaya çabalamak
sevdiklerimi, beni sevenleri bir de.

İKİ MUTLU İNSAN

Stokholm'da bir sarayda bile
iki mutlu insana
çok güç rastlayabilirsiniz.

Mutlu insanlar
Laponya'da
buzdan kulübelerde yaşarlar.

(Türkçesi: Suat Engüllü)

ADRES DEĞİŞTİRME

Dostlarım
çok sıkça
adres değiştiriyor.
İşte Alfonso Goto bile.

Düne kadar yaşıyordu
Via Marguto adında
çok mutlu bir Roma sokağında

Şimdi zavallı
Skalermo'daki
kent mezarlığında.

Bu onun şimdiye dek
değiştirdiği yirmisekizinci adres
bu da herkese göre en kötüsü demek.

Mussolini dönemindeki,
adresi bile daha iyiydi:
Alfonso Goto,
Merkez Cezaevi
Milano.

(Türkçesi: Fahri Kaya)

HÜSEYİN TAHMİŞÇİÇ

(Husejin Tahmiščić) 1931 yılında Saraybosna'da doğdu. Bu kentte Felfese Fakültesi'ni bitirdikten sonra geçimini sağlamak için çeşitli gazete ve diğer yayın araçlarında çalışmaya başladı. Son yıllarda Saraybosna Radyosu'nda kültür programının sorumlu görevinde bulunuyordu.

Asıl uğraşı şiirdir. Sevilen, sayılan ve kalıcı şiirlerin şairidir. Eleştirmenler tarafından Boşnak şiirinde "Çağdaş şiirde çığır açan" olarak nitelenmiştir.

"*Putnik života*" (Hayat Yolcusu) adlı şiir kitabını 1954 yılında yayımlamıştır. Ardından birkaç kitabı daha çıktı. 1968 yılında da şiirlerinin büyük bir kısmı "*Izabrane pjesme*" (Seçilmiş Şiirler) adlı bir kitapta toplandı. Şiirlerinden ("*Salıncak*" başlığı altında) bir demet, 1985 yılında Türkçe'de de yayımlanmıştır.

ATEŞ YUTANLAR

Gülmeyi bırak
Nehirdir aramızdan geçip giden
Uçan ateş kuştur.
Suskunluktan parçalanmanın tam sırası şimdi

Sense
Biricik yaşamını sözü alıştırmaktan vazgeçmiyorsun gitti

Başka işin yokmuş gibi
Ateşe dek solman
Beklenmedik şavkalanman şaşırtıcı doğrusu
Zaman olgusu zaman çekici arasında kalırken arada bir

Dinle bir güney yelini iyi dinle
Fısıltılarımızın hepsini
Gerisin geri vermekte kararlı görünüyor
Duvarın kulağındadır sözüm
Bir anda
Sessizlikte son soluğunda
Er geç dile gelebilecek

Sense
Eski iyi güneşi avuçlamaktan vazgeçmiyorsun gitti

Yalvarıyor
Oyununuza çağırıyorum seni
Yutuver ateşini hadi
Yanmaksa isteğin yanıver de görelim
Işıksız kalmaktansa yanman çok daha iyi zaten

Yukarıda yol
Varılmayan
Aşağıdaki yol
Avuçlanmayandır
Çok fotojenik bir talihimiz var senin anlayacağın

Hiç patlak vermeyen.

KONUK

Sessiz sözsüzdür
Aramızdaki olay yüzünden çağrılmış bekler
Dağıtılanların tanığı olmaktır görevi
Örtülmemizden yana olmaktır kaygısı
Yoklayanların fısıldaşmalarıdır gelişinin asıl nedeni

Peşine hiç kimse düşemez artık
Günleri söyleşilerimizde harcanacak
Yoksan ışığımızı gözetecek bir o'dur.
O denli tuzlandırılmış bu yer
Düşen gece o denli acı
Katılışı o denli üsteleyici ki demeyin gitsin
Sessiz sözsüzdür

Ve ayak durdukça
Güneş gizliliğine sokuluyor
Uyuz kardeşlerim benim

MASAL

Yeni ötmeye başlayan kuşta
Bir yürek çarpar, dünyaya açık
Çarpar ve uyandırır yolcuyu

Yorulmadan

Yol yolcusuna kıymaz
Yeni ötmeye başlayan kuşa
Yaşam kitabı öylesine açık

Kapanmadan.

Uyuyan yeryüzünde
Yeni ötmeye başlayan kuşu dinler yolcu
Dinler, yürür gider içinde bir kaygı

Azalmadan.

DENİZ MÜZİĞİ

Anlamla basitliği bulmak için
Dönüşü acıdan kurtarmak gerek
Her yolculukta rastlıyoruz öylesine.
Kanamış dudak şekillerinde rastlıyoruz
Yürüyüşümüzün ahengini bozsalar bile
Dalgalar yardımlarını esirgemeyecektir
Şu garip, şu yıkılmış adayı
Evet şu adayı bulana dek
Yosunlarından ayaklarımızın delinmesine
dayanmalıyız.

Denizin diyeceği var bu akşam.

Anlayışın en iyi ağrısından
Adaya yaslanmasından başlar olay
Dönüşte bile ak dönüşlerin ölümcüllüğünü getiriverir.

Yürüyüşün diyeceği var bu akşam.

Deniz tadı var gecede
Ayıbın - utancın derinliğidir bu gece
Bir gece ki kaynatır sessizliğin oynaklığını
Bir gece ki konaklar son kalıntılarını düşün.

Denizin diyeceği var bu akşam.

(Türkçesi: Hasan Mercan)

ALİYA KEBO

(Alija Ćebo) 1932 yılında Bivolje Brdo'da (Çaplina) doğdu. Şiirleri yedi kitapta toplanmıştır. *"Odrorjavanje znakova"* (İşaretlerin Yıkılması) ve *"Olistalo Trnje"* (Yaprak Açan Dikenler) adlı kitaplarındaki şiirler daha büyük bir önem taşır. *"Hersegovina"* (Hersek) adlı uzun destanının ise Boşnak edebiyatında önemli bir yeri vardır. Mostar'da yaşamakta ve bu kentte Saraybosna'daki *"Oslobocenje"* gazetesinin muhabirliğini yapmaktaydı. Şiirleri birçok dile çevrilmiştir.

ŞİİRSİZ

Gün vardı, gece vardı, yoktu şiir.
İnsanlar vardı boş şeyler bekleyen.
Bir masal vardı acıyla soluyan tir tir
İçinden harfler doğarak şarkı söyleyen.

Yine gün doğdu, doğdu gece, aman,
Ne ses ne soluk şiirden yana.
Beni besleyen nimet uyur her zaman,
ve yalımlarda kavrulur yana yana.

Sonra ne gün doğdu, ne gece, her şey boş.
Gök hüzünle doldu, ruh düştü taşa,
Sonra o doğruldu, yine her şey hoş.
Renkleri bizi sürükler bir yokuşa.

Ve tekrar gün vardı, vardı gece.
Ama şiir doğmadı gönlümce.

YOL

Doğa baktı suya bir iyi
Bugün de, daha önceleri de.
Ne toprak dölleyecek her şeyi
ne de güneş ısıtacak her yerde.

Hepimizin bir tek yolu var.
Gökte uçanlar dönecek yere.
O bir vaha gibi yaşar,
ve bizden öç alır çok kere.

(Türkçesi: Necati Zekeriya)

KONAK

Daire kapanıyor.
Öz gölgem bile
bana sırt çevirmiş.
Evsiz ve mirassız
Çaresiz olan benim
konağım çok uzaklarda.

Daire içinde ay
zamandan soluvermiş
kayanın üzerinde.
Ötesi bomboş - soğuk
toz-duman
ve köpük.

Sürüyor hâlâ an
ve beni kaydediyor.
Günün birinde de
boşluğu kucaklarken
nasıl davrandığımı
o kanıtlayacaktır.

ALİYA İSAKOVİÇ

(Alija Isaković) 1932 yılında, Stotsa yakınlarındaki Butinyi'de doğdu. İlk ve orta öğrenimini çeşitli yerlerde tamamladıktan sonra Saraybosna Felsefe Fakültesi'nin Dil ve Edebiyat bölümünü bitirdi. Uzun yıllar Saraybosna televizyonunda ve buranın, kimi yayınevlerinde sorumlu yönetici-yazar olarak çalıştı.

Boşnak edebiyatında hikâyeci ve tiyatro yazarı olarak bilinir. Bundan başka gezi türü ile Boşnakların kültür varlığını aydınlatan birçok değerli yazıları vardı. Nasrettin Hoca'nın kişiliği için yayımladığı uzun bir incelemesi büyük ilgi toplamıştır.

Boşnak edebiyatından yaptığı "*Biseri*" (İnciler) adlı geniş bir seçmesi günümüze kadar yapılan en iyi Boşnak-Müslüman edebiyatı antolojisi olarak kabul edilmektedir. Boşnak halk edebiyatının "Hasan Ağanın Karısı" adlı ünlü baladına göre yazdığı oyun Bosna'da olduğu gibi bunun dışında da başarıyla oynanan bir tiyatro yapıtıdır.

tramonto

Onun başını alıp gidişinden sonraydı, güneş akasya ağacının üzerinden yüzünü göstermişti. Bir şeye, bir an'a yönelik düşünmek de ne kadar zordu ey Tanrım! Bu, arı bir su gibi sevecen bir Mayıs sabahının erken saatlerindeydi. Kurtkaranlığı da soğuk yağmur havasıyla hâlâ ısımamıştır. Kurşun kalemi şeklindeki boyunları bükük minarelerin, kırmızı, sarı renge bürünmüş evlerin damları aynı bir resimdi sanki; sanki, arka taraflara düşen evlerin duvarlarının hepsi rengi uçuk, sararmış kâğıtlardan farksızdı ve her biri nehrin daha ötesinde bir başlarına, elini uzatsan değebilecek kadar yakındılar. Oysa, epey uzaktaydı; otların coşkusu, suların kokusu kadar uzaktılar desem, yeridir. Bayırı tırmanan yolcu treninin sesi geliyordu. İstasyona varınca da şekli bir evden farksız olacaktı.

Sonsuz yüksek dağınık ve masmavi, her yerden, her yanıyla görünüyordu. Kıyıda biri sarhoş ağzıyla mırıldanıyordu. Sesi de, şarkısı da kimsenin umurunda değildi. Taraçanın sağ kanadına bakan alanda iki yaşlı keyifsizce fısıldaşıyor, birbirleriyle ilginç şeyler konuşur gibi yapıyorlardı. Kırlangıçlar kimi kez kanatlanıp yaşlıların alınlarına değmek istercesine alçaktan uçarak küçük, belli belirsiz meyhanenin saçakaltı pencereciklerinden yana atıyorlardı kendilerini. Daracık pencereleri, çürük döşeme tahtaları vardı meyhanenin; perdeleri olmayan pencerelerinden etrafı seyreden konukların yüzlerini çok uzaktan gelen rüzgârın esintisi rahatça yalayabiliyordu.

Aslında, kayaların o yanında diz çöküp, otırakomuş gibiydi her şey. Aşağılarda bozbulanık, kirli renginden mutlu, bakıra çalan bir başka renkle bezeklenmişçesine ve belli belirsiz bir yöne doğrulmuş gibi akıyor, ışılamalar yaratıyordu nehir.

Yukarıdan bakılınca suyun o denli delidolu olduğu anlaşılmıyordu pek. Dönemeç gibi kıvrıla büküle, güçsüz, kızgın akıyor, akıyordu. Uzaktan görünüşüne bakarak suyun dalga dalga kayalara vurduğu adeta beyazımsı bir pastayı, batıya yönelmiş giden bembeyaz, kireçli, toparlanmış, yusyuvarlak altına çalan, boynu bükük beyaz bir gölgeyi andırıyordu. Toplanıp yeniden akıntıya yönelen su, kızılımsı rengiyle orada daha bir alımlı, daha bir çalımlıydı ve aşağılara aktıkça kendine özgüydü. Gerçekte, her şeyi; rengi, alımlılığı, görünümüyle, onurluydu.

Benden birkaç kez kaçıp giden, birkaç kez de dönüp geri gelen karım, bir başınaydı; aslında, benim de kendisinden sık sık kaçıp gittiğim, sonra da yeniden boynu bükük, başı eğik döndüğüm çok olmuştu. Uykulu davranışın korku yaratan evrensel genişliği ve çokluk yol yordamlığın benzeriydi ve adına "Nartanem, biriciğim" dediğim kişi bugün zamanında gelmemişti. Nefes nefese, yüksek yokuşu tırmanıp buralara dek gelmenin ne anlama geldiğini aklından geçirmiş, kentin bu taraflarında başıboşluktan başka bir şey bulamayacağını çok iyi biliyordu da ondan. Ama, karımın iskemlesine o çömelmiş oturmuştu. Biz vaktiyle aynı o yerde ilk gözağrılığını sezmiş, el değmiş, değişlerin zevkini almış, tadını çıkarmıştık ve ilk sevincimize ulaşmıştık, büyümemiş çocuklar gibi sonsuz gülüşlerin evreniyle sevinip durmuştuk.

Beriki, öyle güzeldi, öyle güzeller güzeliydi ki, insanın kabullenmesi için bin dereden su getirmesi gerekirdi. Meyhanenin bir köşesine çekilerek farketmiştim bunu. Duvarın izin verdiği mesafenin o yanındaki iskemlede, yanıbaşında oturmuştum. Aramızdaki mesafe: pencere camı ile gerçekleşemeyen iki adım! Evet, sadece iki adım. Beklentiden korkmuşçasına oracıkta büzülüp kalmıştım. İçimdeki ürpertinin yarattığı korku ve ağrı ile.

Ona vurgundum kuşkusuz; o da gençliğinin verdiği güç ve yanısıra içgüdüsündeki önseziye dayanarak bütün bunların farkına varmış görünüyordu. Benden beni bana içeri sıfatıyla, kendimde bir boşluk sezer gibiydim ve etkisi ta canevimdeydi. Ölümsüzcesine güçlüydüm bir de. Şaşırmış, saplanmıştım üstelik. İçmemiştim. İçebilir, bir şeyleri yudumlayabilir miydim, diyemem? Kocaman, büyük, koskocaman gözlerim vardı ve onlar anında daha işlek, daha bir cilveliydiler; yaşıyor, solumlanıyor, yiyor, süzüyor, seviyor, anlıyor, yudumsuyor, direniyor, istiyor, yadırgıyorlardı ve ne hikmetse, güçsüzlükleri yüzünden olacak ki, acıya gö-

mülüp kayıyor, dalıp dalıp gidiyorlardı. Her şeye, aramızdaki mesafeyi oluşturan kipkirli pencerenin camıydı asıl neden olan. Oysa her şeyiyle oradaydı, varım diyordu, gülümsemesiyle benliğini odaklıyordu. Kristalleşmiş, oyuna, habere dönüşmüş olan doğanın cilvesinin işlevi gibi bir şeye çalıyordu güzelliğinin gülüşü.

Tok bakışlarla süzüyor ve sevecenliğini açığa vuruyordu; bakışlarında dayanıklılık, direnç, titreyiş ve önsezi anlamı seziliyordu. Karışmaksızın, onun yüzünde, gözlerinin bakışlarında ve önsezivari düşüncelerinde, varsa da yoksa da her şey, her şey daha bir ayan, daha bir beyandı. Ne etsen fazlasını isteyemez, olanından daha bir olgu beklenemezdi. Hiçbir şeyini tek bir zırnığını dahi azaltmazdı bakışları insanın. Doğup boy verdiğimiz külün niceliği ve niteliği değil, bağımsızlığı başlıca nedendi oradaki bağlılığın ve mesafesel ayrılığın ta kendisi. Biz her şeyimize yeniden döner gibiydik.

Taraçaya dek uzanan erguvan çiçeğe durmuştu. Solumdaydı ağaç. Erguvan yapraklarına ve çiçeklerine gözlerini çivilemiş, süzüyordu bizimki. Ola ki erguvanlar dışarıya kokularını daha bir görkemlice yayıyordu, bilen kim? İçerisi de alımlı, sevecendi. Sıcaktı. Bir anlamı olmalıydı bütün bunların, çünkü dışarıya göz gezdirmiyor ve oralı olmuyordu hiç. Gülümsedikçe, gülüşlerin yeniden doğacağı, gülümsemesine yeniliğin, erguvan kokularının ekleneceği sanısını verir gibiydi. Ormanın orada her şey şarkıya durmuştu sanki; sanki, yüzünün şeklini bilmeyen biri mi kaldı sorusunun yanıtıydı, bana yaratılan izlenimler. Her şey kocaman bir beklentinin belirtisi, görüntüsüydü. Avuçlarda nasıl sıcaklık seziliyorsa, yüzünün izleri öyleydi sanırsın; boynu, kirpiklerin inip kalkışı, ölçülü, bir doğruyu söylercesine, şahane, sevecen, hanımlığa yaraşan bir güzelliğin kanıtıydı.

Paltosuna sarılmış öylece oturmuştu ve etrafını saran doğanın varı yoğu, yüzünün çizgilerine yeşilimsi renk karışımından oluşan bir güç verir gibiydi. Boynu, lirden ahenkleşen hoş sedaların, daha sevecen ahenklerinin özlemsel, omzuna yerleşmiş izlenimini veren görkemli, gizemsel şavk dolu bluzünü şıklaştırıyordu. Her şey onundu, her şeyin, her güzelliğin ve izlerin, bütün izlenimlerin sahibi oydu zaten. Bakışlarım, ancak pencerenin çerçevelerinin izin verdiği görünüme sahiptiler ancak. Oysa görmeye can attığım belki de en güzel, en görkemli bir resimdi o sıra. Biliyorum, kendin-

den güçlü olmasının izlenimini veren bir özleme herkes can atar durur, değil mi a canım.

Sahi, ne kadar süredurmuştu bu âlem! Batıya yönelen güneş şavkları titrek titrekti, ağaçların o yana yayılan parıltılar, şavkların örgü örgü saç tellerinde âlem yaparak görkemlilik kazanıyorlardı. Kımıldamadan seyreylemiştim. Bizimki gülüyor, güneş işe şavklarını alıp alıp batıya doğru götürüyor, nehrin öte yanına geçirerek benliğini kanıtsıyordu. Renklerin karışımıyla günyüzünün çıplaklığı açığa vuruyordu, okşarcasına yayılan şavkla günbatımını işaretliyordu. Batıya yönelen şavkların son parıltılarıydı görebildiğim.

Bizimki ona bakıyor celbedercesine, şeytanımsı gülüşlerde bulunuyordu, adamın sık, yağlı, siyah saçları beni çileden çıkarıyordu.

Baktıkça, omuzlarını ve kulağını görebiliyor, yandan, bakışlarıyla kadını süzdüğünü kavrıyordum. Yürekten, anında neyi, hangi duyguyu koparabilirdi ki insan!

Ay da göz gezdiriyordu. Ortalık ayan beyandı; virviranmış gibi bir izlenim veriyordu ay şavklarının hükmü altında mübarek gökyüzü varlığı; kımıldamaksızın parlıyor, az biraz gülümser gibiydi ve sanki ortalığı aydınlatmak değil, bizim gerçeği kışkırtmak için öylecene ben varım demeye getiriyordu.

Bizimki dudaklarını kımıldatarak, gözlerini de sağa sola döndürerek (benim varlığını kabul etmek istemediğim) o şahısa gülümsüyordu ve bunu yaparken başını sağa dönerek her şeyi benim de rahatça görebilmeme olanak sağlamaktan zevk alıyordu. O beni var biliyor, hakkımda her şeyi biliyordu da, bilgiye varmak için kafa yormadığını kabullendirmeye çalışıyordu. Her şeyi kendine özgü bir hal ile elde etmek istiyordu. Ve benim olmamama çaba harcar gibiydi.

Elimden gelen onda göz gezdirmekti sadece. Yeniden güneş şavklarıyla süslenen yeşillik ayrı bir resimdi ortalıkta. Her şey gözlerimin içindeydi. Vedalaşıyordu.

Sondan güzel bir şey yokmuş meğer, diye düşündüm. Evet, son olan buydu demek. Onunsa bir geçmişi filan yoktu. Öylesine, delicesine varlandığım anlar olmuştu, ne yalan söyleyeyim. Delicesine miydi sahiden, ola ki ölünceye dek farkına varamayacağım bunun. Olasılığa göre bindik ancak, o kadar. Adamın varlığına evet diyememiştim, doğru. O olmamalıydı, ben evet demeyince

olamazdı elbet. Bizimki ise olduğu gibiydi, değişemezdi. Belki de bir gün, bir tek gün olduğunun, olabildiğinin resmiydi. Belki sırf bugün öyleliğinin izlenimini verir gibiydi. "Evet, ah, evet, şimdinin şimdisindeki şimdiliğin en şimdisiydi her şey ve o senin peygamberindir, gayrısı ötesi yoktur bu işin, bilmen gerek!"

(Garson aramızdan geçmişti. Anında kendimi camın oluşturduğu gölgede görebilmiştim. Doğa dışı, olabildiğimin ötesinde mutluydum, şendim, bir hazret gibiydim, ona olan sahipliğimin verdiği kuşku ve korku da apayrılığın, bütünselliğin kanıtıydı.)

Kırlangıcın biri sol gözümün o yandan uçup gitmişti. Bakışlarımı vermeden rahatça görebilmiştim uçuşunu. Çok yakınımda kanatlanmıştı. Kocamandı. Camın orada gölgeleşen ufacık, minnacık, göz ile zor görülebilen bir kamış örneği miydi yoksa; yüzümü yalarcasına yakınımda, yanıbaşımdaydı çünkü. Ve artık göz gezdirmez olmuştum.

Güneş yeniden akasyanın o yanda boy vermişti. Bizimkinden ne iz vardı, ne diz artık, ortalıktan sıvışmış gitmişti. Kendi kendiliğimin orada, anında, bir başınalığımın titreşim ve beklentiliğimin âlemine dalıp gitmiştim.

Bakışlarımı usuldan usuldan gezdirip dolaştırdım. Karın kendi iskemlesi üzerindeydi bu sefer. Bir başınaydı. Coğrafi haritasının işaretsel noktacıklarından farksız, bir anneye layık gözlerinin bakışlarıyla süzüyor, süzüyordu beni. Aptalcasına bön bön bakarak bana doğru gülümsemede bulunuyordu. Rölyef benzeri bakışlardı onlar. Taraçadaki o eski masamıza beni yeniden bakışlarıyla çağırdığını herkes görebilmişti o an. İşaret parmağını da kullanarak, inançlı, güven ile, benim kalkıp yanına gideceğimden daha bir emin, çağrıda bulunmaktan vazgeçmiyordu. Zaman da bizden yanaydı, o bizim, sırf bizim zamanımızdı. Aramıza karışan, bizim olan, bizimle birlikte solumlanan zaman. Üçüncü, dayanılmaz derecede çok konuşan ve bizi yargılayan bir şahıs gibiydi o bizim olan zamanımız.

Şurası da gerçektir: başımı alıp gitmek istememiştim; masaya yanaşmayı, yüzümü karıma göstermeyi akıl etmemiştim. Asıl gerçek olan da şudur ki: kalkıp gitmiş, yanaşmış ve gülümsemiştim.

Oluşumdan gerçekleşen gelişimi kendi kendime kutlamıştım. Sessiz, bir başıma. Ağrı sezercesine. Düşünmüştüm de anında: işte olacak o kadarı ve bu gerçekten de büyük konuşan bir olguydu. İkircikliydim yine de. Çift değil, yektim, tektim demek.

O an.

Güneş ışıkları akasya ağacının üzerinde biraz duralamış, sonra da usul usul gökyüzünün altınımsı ışık dolu tozlarına karışarak eriyip gitmişti.

(Türkçesi: Hasan Mercan)

HÜSEYİN BAŞİÇ

(Husejin Bašić) 1938 yılında Plav'da doğdu. Yeni Pazar'da liseyi bitirip, Belgrad Felsefe Fakültesi'ne yazıldı. Bugün Podgoriça'da yaşamakta ve çalışmaktadır.

Şair, hikâyeci ve roman yazarı olan Hüseyin Başiç, uzun yıllardır Sancak Müslümanlarının folklorunu, daha doğrusu sözlü edebiyatını devşirmekle uğraşmaktadır. Otuz küsur yıl süren edebiyat alanındaki çalışmaları boyunca birkaç şiir ve hikâye kitabından başka iki roman da yazmıştır. Bunlar *"Tude Gnijedzo"* (Yaban Yuva) ve *"Krivice"* (Suçlar)dır. Yaratıcılığında şiir daha ağır basmaktadır. Şiirinde, geçen zamanla ve öncelikle de Osmanlı dönemiyle iletişim kurar. Sevgi ile sevginin kutsal yönlerini yücelten bir şairdir.

GÜNLERDEN BUGÜN

İçindedir her şey
İçinden sızacak yaşlarla
dopdolu gözler gibi.

Bir ateş gibidir
kendi evini baştan başa
yakacakmış gibi.

Gökyüzünü ele veren
doludizgin rüzgârlar
taşan seller gibi.

Günlerden bugün
her şeyle dopdolu
kendisiyle de coşmuş.

İçindedir her şey
oysa çırılçıplak
ateşlerden geçip gider.

YILDIZLAR DAĞILDIĞI ZAMAN

Adı olmayanları bir adla çağırmak
ad bulmak o zemzem denen suya
meyve ağaçlarına ad bulmak
ad bulmak dualara ne güzel.
Bulutları sulayan çiyler aralanınca
ağacın ne düşündüğünü anlamak
anlamak kuşun ne söylediğini
neler getirdiğini tohumun
kişinin neden yaşadığını anlamak ne güç.

BUGÜNKÜ GÜN YA DA KARANLIKTA BOŞ DÖNÜŞ

Her şey içinde.
Nerdeyse akacak
Dopdolu bir göz gibi.

Kendi evini
Kuşatan
Yangın gibi.

Umut veren bir su gibi,
Ele vermeyen rüzgâr gibi,
Karanlıkta boş dönüş.

Bugünkü gün,
Her şeyle dopdolu
Ve kendinden bilenmiş

Her şey içinde,
Oysa çırılçıplak
Ateş üzerinde geziyor.

KEMİK

Eğer kaygan olan
Sünger gibi balçık bulursan

Kemiklerimden benim
Kendine bir ev yap

Kemiklerden damın altında da
Canını rahatça dinlendir

Uyu uyuyabildiğince
Hiç derdin olmasın

Bu senin evin
Bu senin adın

(Türkçesi: Fahri Kaya)

BİSERA ALİKADİÇ

(Bisera Alikadić) 1939 yılında Livno yakınlarındaki Podhum köyünde doğdu. On sekiz yaşındayken Saraybosna'ya göç etti. Son savaşın başlamasına kadar burada yaşıyor, çalışıyordu. Erken yazmaya başladı. Yazdığı şiirlerini kitap halinde ilk kez (*Minijatuyre*) 1959 yılında yayımladı. Bunu birkaç yıl sonra "*Noč i čilibar*" (Gece ve Kehribar), "*Kapi i mahovine*" (Damlalar ve Yosunlar), "*Drhtaj vučice*" (Küçük Kurdun Titreyişi) ve diğer şiir kitapları izledi. 1988 yılında da şiirleri toplu olarak yayımlandı. Ayrıca "*Larva*" (Sürfe) adlı bir romanı da vardır.

Boşnak şiirinde "gölgede kalmış" kuşağın şairlerinden biri olarak bilinir.

EFSANE

Çimen üzerinde çıplak ve beyaz
Kadın yatıyormuş.
Onu her yerde çizen kişinin
Gözlerini dolduruyormuş.

Yanında sessiz ve usulcacık
akıyormuş bir dere...
Bir ara kadın kalkıp
kıyısına gitmiş derenin
kumlar üzerine serilmiş hafifçe
Sonra gök gördüğüne şaşmış:
Çıplak kadın kumlar üzerinde
adamın resmini çizivermiş.

SALLANMAK

Yaprak üzerinde
Çiy damlası gibi sarkıyorum
Sonra yıkılıp
Düşüyorum toprak üzerine.
Parıltı ile
Düşüş
Arasında
Yapayalnızım.
Alan sonsuz
Bunun yasalarını
Kabul edebilmek için
Ben daha çok küçüğüm.
Sabah yaprağında
Bir çiy damlası gibi
Sallanıyorum.

YALNIZ OLANA

Eğer yalnız uyanırsan
Kendini bir okşa
Hoşuna giderse
Bir daha yinele
Bir tiksinti duyarsan
Yumruğunla vur cama
Avcunun kanla
Dolduğunu görünce
Sokağa çıkıver
Birine rica et
Elini sarsın
Sonra izin ver
Oyalasın azıcık
Çünkü her nasılsa
Sen kendi başına
Kazalara hedefsin.

SONBAHAR

Ne yapmalı?
Kâğıt soluyor
Ağarıyor üzerindeki söz de.

Şadırvan yanındaki sırada
Isıran ısırgan gibi
Korkuluk oturuyor.

İstese
Alıp eve götüreceğim
Evet, istese.

KİMİ YILLAR

Yaşayanlarla düşüp kalkabilmen için
Güç ve isteğin gittikçe azalıyor.
Gündüz de, gece de, düşüncelerinde,
İstedikleri gibi olsun diyorsun.
Sonra yastığında toplanıyor ölüler
Toplanıyor ve yavaş yavaş çoğalıyor.
Bunlar tıpkı yanmamış kömürler
Uyanık ruhunda birer ateş gibi.
Dışarıda, pencere yanında ve uzakta,
Düşüncelerin çok çok daha ötesinde,
Kış beyaz bir battaniyeye sarıyor toprağı,
Kutsal mezarları, rüzgârla giden dünyayı.
Yastığım, gece benim dostum, Hades salım,
Söyle nereye götürüyorsun başımı benim?

(Türkçesi: Fahri Kaya)

MEHO RİZVANOVİÇ

(Meho Rizvanović) 1939 yılında, Konyiç yakınlarındaki Zukuçi'de doğdu. Yüksek öğrenimini Saraybosna'da bitirdi. Konyiç'te yaşıyordu.

Şair olarak Boşnak edebiyatında saygın bir yeri vardır. Şiirde yaşam ile yaşamın iyi ve kötü gerçeklerine dönüktür. *"Senka u mojoj krvi"* (Kanımda Gölge) adlı ilk şiir kitabı 1961 yılında çıktı. Öteki şiirleri; *"Ulazak u dan"* (Güne Giriş) ve *"Navikavanje na zemlju"* (Toprağa Alışmak) kitaplarında yer almaktadır.

FLUROGRAFİ

Öyle dalma canıma,
kaburgalarımı süzme ha,
gizlemiyorum hastalığımı ben.

Şafak söktü içimde,
morumsu uzaklar gibi,
sense bunca işi
çözmek istiyorsun mikroskopla.

Otlar
kekik otunu sundular bana,
emek tıbbı uzmanları
kükürtlü kaplıcaları önerdiler

Bense körükörüne şiirin peşinden yürüdüm
bir nişan gibi
gururluca
taşıyarak
içimdeki morluğu.

YUKARIYA DOĞRU DÜŞÜŞ

Odadaki karanlığın son bulduğu yerde
uzaydır başlayan.

Yukarıya doğru düşüş başlar.

Tüyü yanında taşırsın.
Şenletirsin dünyayı.
Göze çarpıcılığın artar üstelik.

Titrekleşiverirsin.

Kendi tedirginliğin
kızın birini çekiverirsin
Tahıl ekersin
onun düşünde.

Büyürsün.

Büyük sevginin
öç almakla gözdağı verdiği
yere kadar büyür dururusun.

(Türkçesi: Suat Engüllü)

EVLER

Hersek'ten giderken
kimse ağlamaz,
salt evler taş kesilir.

İnsanların her dönüşünde
eski evler canlanır,
her biri canlı bir baş olur.

Ocakta ateş yanınca
hemen her yerde,
bahar görülür:

evler üzerinde taş çiçek açar,
taş altında çakal eriği büyür,
çakal eriği altında da çocuklar.

KENDİ YOLUNU SEÇ

Babam Behlül'e

Kendi yolunu seç.
Onu ezberle.
Bir tedirginlik bul kendine.

İçinde hasta yatabilmek için
Kendine göre bir ev yaptır.

Avlunu bir çitle sar,
ya da duvarla çevrele.
Yalnızlığını iyi tanı.

Bu sağır ve dilsiz dünyada
güneşin acısını öğren.

Boğuluyorsan
düşünceler içinde boğul.

Türkü söyle!
Sesin yettiği kadar hızla söyle.

Biri susunca,
ya ölmüştür,
ya da bir şeyler amaçlıyor,
diye düşünür elâlem.

(Türkçesi: Fahri Kaya)

AYŞA ZAHİROVİÇ

(Ajša Zahirović) 1939 yılında Saraybosna'da doğdu. İlk, orta ve yüksek öğrenimini Saraybosna'da yaptı. Bugün de bu kentte yaşıyor ve çalışıyor.

İlk şiirlerini *"Nastrešnica"* (Sundurma) adlı kitapta 1980 yılında yayımladı. *"Bjelim okom"* (Beyaz Gözle) adlı ikinci şiir kitabı da 1983 yılında çıktı.

Ayşa Zahiroviç'in, eski Yugoslavya'da ve Bosna-Hersek'te kadın şairlerin şiirlerinden derlenmiş iki antolojisi vardır. Ülkesinin kadın şairlerini dünyaya tanıtmakta büyük çabalar harcamıştır.

DENİZE
1.
kabartma göğüslerini
belini sıkma sakın

karşı kıyıdan
türkünü dinliyor denizci

gözleriyle aldatıyor denizci
derinliklerden gelen sireni

gördün mü
aynada

kaybolan tan ağartısını

2.
tedirginliğe kapıldın mı
başka bir geceye giderken Ay

üzüldün mü hiç
yanağındaki diş izlerine

gizledin mi kıskançlığını
dalgalarında kabarmanla

kısa süren uçuşta sevdalılar
kendi gözlerini yakarlar

3.
ey geminin direği
denizde bu gösteriş ne
karayı döllüyor benim sevdam

ya sen gemi üzerinde uçan martı
ayrılık mı getirdiğin
yeni duyarlık mı yoksa

yanılgılarım alevden yıldırım
iz bırakan senin üzerinde

4.
kimi zaman gizin parıltısıyla
en derinliklerine dalıyorsun yüreğin

kimi zaman acımasızsan cana
gizli bir çağırışla

kimi zaman rahatlıyorsun gizemle
ve okşuyorsun yumuşak yumuşak

kimi zaman umutla
uykulu çiçeğe benziyorsun

kimi zaman beklenmedik
ulaştırıyorsun mutluluğa
bu yol ağzından nasıl yola düşeyim.

5.
mavi üzerine basın
deniz köpüklenmesin
aydınlığı yiterken

çiyi seviyorum
mavi ayağın yarattığı

terkedin sağırlığı
kayalıkların rüzgârını terkedin

mavi üzerine basın
uyumsuz bir ezgiyi
çalarken çalgılar

maviyi seviyorum
boydan boya her şeyi gören

6.
alıp bulutlara götürdü beni
yumuşacık kanatlarında taşıyarak

bilinmeyene doğru götürdü
korkuya kapılmış ceylan bakışıyla

ayrılmışlığa ulaştırdı
ıslanmışlığa bırakarak

7.
gecenin yatağını koruyorsun
gözlüyorsun sürü sürü lanetlenmiş kuşları

işte bu bölümü
bütün bu bölgenin içini
barınak diye sunuyorsun bize

yabanıl yıpranmışlıkları topluyorsun
gözlüyorsun gölge odalarının derinliğini

o beyaz işareti
külle örtülü yumuşacık çayırları
süs diye sunuyorsun bize

koruyucuysan eğer
neden dümdüz değil midyelerin

8.
ayağının izinde
dalgın tan

sis ortasından kıyıya giden

sesinin izinde
pırıl pırıl sabah

otlar arasından bana kadar

9.
demir attığın yol hangisi
mavi can anılarımda dipdiri

ne zaman karşılaşsak yolculuklar başlıyor
gün ağarıyor ne zaman seni düşünsem

ıslak ipeğinden öte gitmek olanaksız
kül buz tutsa bile

bütün mavilikler senden ödünç alıyor maviyi

10.
kendinden geçmiş sabahlar
ve taşın gerçek olmayan kokusu
buraya getirdi beni

bense yürüyorum
görüyorum
tedirginliğin meydan okuyor bana

senin büyülerinin mavi
mavi avını ele geçireyim diye
merdivenlere götüren kapıyı açıyorsun

rüzgârsa yaprağı
karşı kıyıya uçuruyor.

11.
elini uzatıver bana yalnızca
yine seve seve
seninle birlikte olmak isterdim

her sınama gülümsüyor bana

diğer elim değdiğinde
her şeyi yitireceğim belki

TOPRAĞA

1.
ekmeksiz yaşayabilirim
elsiz yaşayabilirim
annesiz yaşamalıyım
sensiz yaşayamam
önce tohumunum senin
ürünün sonra da

2.
korkuyorum senin güzelliğinden
hep tedirgin ediyor beni

herşeyi armağan etme bu gün uğruna

topraklarına karıştığımda
sıcaklığınla sarıver beni

karşılık olsun diye
bir daha dölleyeceğim seni

3.
nerde duymak istediğim
dile getirilmeyen sözün

aldatmacasın çok eskilerden beri

zamanın kucağına atmışsın kendini
yüzünün güldüğünü görmedim henüz

artık geri döndüğüm de yok

hep izlemek istediğim
o bilinmedik yolun nerde

oraya ulaşmak isterim her zaman

4.
başka bir ses duyduğum yok
en yücelerdesin sen

otları yolunacak
bu gece barınakların
ve bir damla su gibi
sabaha kadar kutsanacaksın sen

5.
daha daha yanaşsa
sevda bana

boğaz boğaza yürüse
türkü bana
bembeyaz türküye dururdum baştanbaşa

ellere ulaşsa
ürünle bana
çiçeklenir yayılırdım yemyeşil

6.
senin tuzaklarını biliyorum
karşılaşmadık mıydı
daha önceleri
kutsal beyazlığa bürünmüş bir odada

çatıp gelince kahrolası gün
ellerimi vereceğim
sarıp sarmalasınlar seni
buzlu sırmanın inceliğini bir de

sarmaş dolaş olsun
boynuna dolanmış bembeyaz eller
kusursuzluklar yaratıversin bir anda
karanlıkla kutsanmış efsaneyi

7.
sen belirdiğin zaman
ateş doğdu

ateş belirdiği zaman
can doğdu

can belirdiği zaman
gökkuşağı doğdu

gökkuşağı belirdiği zaman
aşk doğdu

aşk belirdiği zaman
ölüm doğdu

8.
varoluş biçimidir
seninle karşılaşmak

senden yeni birşeyler
bekleyerek geliyorum

başka her şeye güç verdi
büyü

yaşam
yok oluş biçimidir

senden yeni birşeyler
bekleyerek gidiyorum

9.
beni çiçeğe anlatmazsan eğer
türküyle yargılamazsan eğer
ihbar edeceğim seni güneşe bir de esen yele

10.
sözlerin ele veriyor beni boşluklar arasında
bütün olup bitenlerin zaman alanında

çölü doyurmak üzere
yanınca öz savunma sözleri

kimler karşılaşsın
seyrekleşen alevler içinde

başka yerlerde de gizler vardır belki
acaba kimler arayacak benim yerime onları

11.
gururu dile getiriyor
saçlarının kıvırcıkları

sakin sakin türküye durmuş
baharda yeller

tir tir titriyor yaralı inat
sessiz sevda duaları önünde

bir bekleyiş içindeyiz senle ben
nedir ki beklediğimiz

çiçek mi su mu?

12.
toprak kaptım bir seferinde
açtım elimi bunun ardından
yüzünü gördüm
büsbütün sana dönük

daha bir kuvvetle sıktım yeniden
sonra açtım elimi
yara izi gördüm
avcumda

üçüncü kez tekrarladım
tozdu salt gördüğüm
ve kendi türküm
duyduğum

13.
şu kavağa birşeyler ör yüreğim
beli bükülü elleri titrek titrek

öyle pek de geniş değil göğüsleri
içine sığdıramaz bütün kaygılarını senin

gözleri cam kesilmiş
çamurlu bir yol iki gözün arası

yürekten kopmuş değil göğüsleri

14.
ayağının altında ekmektir sandım
eğildim de şöyle bir yana çektim

avcumda sıcacık bir sözdür sandım
sıkıverdim soğuk su altına götürdüm

ayaküstü düşlenen uzun bir düştür sandım
ayağa kalkıverdim birden uyandım

penceremin başında söylenen türküdür sandım
yaklaştım açıverdim pencerenin kanatlarını

15.
akınını bekliyorum sevencenliklerinin
yeni adımlara doğru gerçeklik masallarını bir de

kucaklıyorum sabahı, dalgalanan türküyü
omuzlarıma değen sıcacık elleri bir de

sımsıkı tutuyorum tarlaların gerdanlıklarını
bağlıyorum millerin düğümleriyle demetleri

tohumluyorum senin gürleşen göğüslerini
yonca lapası yüreğine durmadan

yüzün sana ha değdi ha değecek

(Türkçesi: Suat Engüllü)

NECAT İBRİŞİMOVİÇ

(Nedžat Ibrišimović) 1940 yılında Saraybosna'da doğdu. Üç yaşındayken babası ölünce annesiyle birlikte uzun süre Jepçe'de kaldı. Orta ve lise öğrenimini Zeniça'da bitirdikten sonra yeniden doğduğu kente döndü ve Felsefe Fakültesine yazılıp edebiyatla uğraşmaya başladı. Ardından çeşitli dergi ve gazetelerde sorumlu yazar olarak çalıştı.

Necat İbrişimoviç, "*Uğursuz*" adlı romanıyla Boşnak edebiyatı dışında da ün kazanmış bir yazardır. Birkaç defa yayınlanan ve televizyon ile tiyatroya da uyarlanan (Üsküp Türk Tiyatrosu sahnesinde de oynandı) bu romanda, on dokuzuncu yüzyılın başlangıcında Bosna'da yozlaştırılmış bir Bey ailesinin çöküşü, çağdaş bir biçimde anlatılmaktadır. Yazar, romanının konusunu, II. Mahmut'un reformları döneminde Osmanlı devletinde baş gösteren kimi çelişkiler içine yerleştirmektedir. Kahramanlar aydın kişilerdir ve kimi eleştirmenlere göre, Necat İbrişimoviç, bunların yaratılmasında Ivo Andric'e çok şey borçludur; birçok noktada Nobelci yazardan esinlendiği ileri sürülür.

"*Karabeg*" (Karabey), romanı da Boşnak edebiyatında saygın bir yere sahiptir.

kilim

İnsanların çoğu, dünyada kişioğullarının neden intihar ettiklerini, neden kendilerine el kaldırdıklarını bilirler. Hatta, bu, zamanında yasaklanmış bir sorundu. Oysa, bilmeyenlere aynısını açıklamak kolay sayılmaz. Kısacası, burada iki savaş arasında, doğrusu eski Yugoslavya'da, Maho Kırgo adında birinin canına kıyması ile olagelen ve kimsenin asıl nedenini bilmediği Bistrik köprüsü altındaki olaydan söz edilecektir. Bir şey korkutmuştu onu; epeyce sarhoştu da. Bu öyküye "Kilim" denmiştir; "kendine kıyan" ya da "Maho Kırgo" denmemiştir, çünkü olayda kilim bir bakıma ön plana çıkıyor; insanlardan bile önemli olmuştur. Gerçek yaşamda bu böyle değildir; ama öyküde, olayın gerçek olmasına karşın söz eninde sonunda buraya gelmektedir.

Eh artık, bu Maho Kırgo'nun Bistrik üzerindeki köprüye nasıl çıktığını düşünebilirsin, mevsimlerden bir yaz olsun, günlerden de pazarın kurulduğu gün.

Köprü, Avusturya-Macaristan döneminden kalmadır. Tepede, tam da Trebeviç'in altında, demiryolunun geçtiği köprüdür bu. Uzunluğu yüz metre, demir yapılı, kesme taştan iki boy yüksekliğinde eve benzer dört de sütunu vardır.

İşte, Maho buradan kendini atmak istemişti, ama son engele kimbilir nasıl da takılmış, elleriyle oraya tutulmuş öyle asılakalmıştı.

Köprünün altına hemen insanlar toplanıverdi.

– Ne yapıyorsun yukarıda, hey? diye bağırdı aşağıdan kendini beğenmiş bir beyzade ve herkes başını ondan yana çevirdi birden.

– Hele dostum, şu aptallara bir bakıver! diye seslendi kendini irikıyım sanan biri ve o anda bir şeyler atıştıran bir başkasının en-

sesine tokatı indirdi. Tokatı yiyenin elinden tam yutacağı anda, büyükçe bir parça pazı böreği yere düşüverdi.

Yanlarında, anlaşılan tam anlamıyla gırgırcının biri duruyordu.

– Bak atlamıyasın oradan, pek yüksekçe bir yer... diye seslendi.

O anda, halkın arasından bir çocuk koştu. Maho'yu göstererek bağırdı:

– Bakın, köprüden atlamak isteyen biri var!

– Oradaki ne yapıyor ya? diye sordu şık giyimli kasabalının biri; giyim kuşamından memur olduğu belliydi. Yanındaki ise, yoksulun biriydi. Hemen yanıt vermeye çalıştı:

– Şey, atlamak istiyormuş, diyorlar!

– Yok canım, deme! diye yüzünü buruşturarak konuştu kasabalı.

Altında bunca insanın toplandığını gören Maho, ayaklarını sallamaya başladı, bu da yetmeyince bir türkü tutturuverdi:

– Sarayovadan gidersem
Derde düşme sakın sen,
Kalkıp hiç ağlama
Karaları bağlama

Köprü altındaki kalabalıkta yeni saz satın almış bir de delikanlı vardı, sazı deneme fırsatıydı tam. Böylece, köprü altında çalınan sazın sesi de duyulmaya başladı. Toplanmış halk hemen kendine gelip bir anda canlanıverdi.

Üstü başı kapkara ocakçı, sesli sesli gülerek elinde tuttuğu güğümden suya gideceği belli kıza, nerdeyse onu yiyecekmişçesine bakıp seslendi.

– İyi türkü söylüyor!

Kasabalı da kendi kendine konuşurcasına şunları ekleyiverdi hemen.

– Bu ya sarhoş ya da delinin teki.

– Belki de her ikisi, dedi, terbiyeli terbiyeli konuşarak rayların ötesindeki Yahudi mezarlıklarından dönen Haham.

Başçarşı'dan bakılınca, köprünün altında, sağ yakada mezarlık vardır. Büyükçedir ne etrafı çevrilmemiş yükselen çimlere doğru eğrilmiş kırık nişaneler bulunmaktadır burada. Mezarlığa az

önce eski Sarayova soylusu Hüseyin Bey bir elinde küçükçe bir seccade, bir elinde uzunca çubuğuyla çıkmış, köprünün altında nelerin olageleceğini yakından görebilmek için oraya oturmuştu. Yakınlardaki kahvehaneden kalfa kahvesini bile getirmişti, çok geçmeden yanına zengin, toptancı tüccar Gazda Uroş yaklaşıp, adlarına sanlarına yakışır bir biçimde birbirlerini saygıyla selamladılar.

– Bunu da görecek miydik, Hüseyin Beyim? diye sordu Gazda Uroş.

– Bunca yaş yaşadım, böylesi bir şeyi görmedim hiç, Gazda Uroş'um.

– Adam her şeyi göze almış, ölüme gidiyor, değil mi?

– He ya...

– Dünya tersine dönmüş, ne olacaktı ki yani...

– Allah hayırlısını versin... Ama içimden bir şey geliyor öylesine, sen de böyle zenginleşmiştin...

– Ne demeye getiriyorsun ki lafı?

– İşte bunun burada asılı durduğu gibi...

– Bununla ne demek istiyorsun, dedim.

– Sen bununla ne demek istediğimi iyi bilirsin, dedi Hüseyin Bey, gerçekten de sözünü ettikleri o olayı topu topu ikisi biliyordu.

Gazda Uroş hiçbir kızgınlık belirtisi göstermeden, beyden ayrılıp, köprü altında birikmiş kalabalığa karıştı.

Epeyce çökmüş ve iyice sağırlaşan dede Maho'nun kısık sesli türküsünü işitmek için elini kulağına koymuş, etrafındakilere sordu:

– Oraya çıkan pehlivan mı ne?

– Hayır dede, diye yanıtladı Uroş'un oğlu Kitsoş.

– Ne? diyerek daha bir kulak kabarttı dede.

Bu kabadayı için çığlığı basmak iyi bir fırsattı, ve bu fırsattan yararlandı da.

– Değil!

– Elektrikçi filan olmasın? diyerek sormaktan vazgeçmedi meraklı Dede.

– Elektrikçi de değil! diye şaklattı Gırgırcı, olaya başka bir hava katmak niyetiyle şunları ekledi sonra.

– Asılzcı!..

Bazıları ona yan yana baktılar. Dede yine sordu:

– Ya sen kiminsin oğul?

– Dzumze Pırpkoviçin!

– Hıı?.. İyi işitmemişti söyleneni.

– Dzumze Pırpkoviçin! diye yineledi gırgırcı. Etraftakiler gülüştüler.

– Öyle mi! dedi Dede, uyandırdığı ilgiden sevinçli görünüyordu.

Gazda Uroş bir anda saz çalanın üstüne yürüdü, beriki gerçekten korkarak yukarıya doğru kaymaya başladı, korktuğu için kendine kızıp inadına daha pes perdeden çalmaya başladı.

– Bu da kim? diye sordu fırıncı, parmakları arasında kalmış hamurları ovalayarak. Köprü altındaki kalabalık ilgisini çekmiş bir anlığına olup bitenleri görmek için fırını yalnız bırakıvermişti.

– Kaçığın teki! diye yanıtladı sinirli sinirli kasabalı. Belki de gereğinden de çok kızgın görünüyordu.

– Ne zamandan beri öyle asılı duruyor? diye sordu fırıncı.

– Vallahi, epeydir herhalde, dedi kasabalı, biraz da yumuşamış, saatine baktı.

– Pek uzun sürmez, diye konuştu Kitsoş olaya ciddi bakanların arasına katılmak isteğiyle.

– Sandığından bile fazla kalacak, diye söze karıştı hırsız. Adını anmayayım, ama o da bir yerlerden gelip karışmıştı buraya. Kitsoş bu kışkırtmaya hazırmışçasına cebinden bir deste para çıkarıp konuştu:

– Bahse girerim ki, beş dakikadan fazla kalamaz!

– Kalacak, dedi hırsız, sonra kasabalıya dönerek:

– Özür dilerim beyim, saatiniz kaç acaba?

– Bire bir var, dedi zar zor ve böbürlenerek yanıt verdi. Sonra terbiyeli terbiyeli saatini yavaşça yeleğinin cebine koydu. Bir yandan da hırsızı gözleriyle tartıyordu. Fırıncı:

– Hem asılıvermiş hem türkü söylüyor üstelik, diye şaşkınlığını açıkladı.

– Ben sızlanmalarını işitiyorum, dedi haham.

– Eli kayarsa işi tamam onun dedi yeniden fırıncı, sonra şunları ekledi:

– Eyvah ekmeğim yanacak, hemen kalabalık arasından itişe kakışa bir koşu sıyrılıverdi.

– Biri, onu oradan çekmeli, dedi ocakçı. İlk aklı başında öneri ondan geldi böylece ve demir güllerin bağlı olduğu ipi çözmeye başladı.

– Ya sen orada, öyle kalabilir miydin? diye Kitsoş'a sordu kız.

– Elbette, dedi Kitsoş, ocakçının elbiselerinden aldığı bir parmak kurumu kızın burnuna sürdü. Kalırdım, üstelik ondan daha iyi türkü de söyleyebilirim.

O anda kimsenin ummadığı bir şey oldu. Ocakçı, Kitsoş'un yüzüne öyle bir tokat indirdi ki, beş parmağının izi kaldı, sonra ipi çözüp köprüye koştu. Ardından başkaları da koştular. Kız kaldı ve gülerek Kitsoş'a yüzünü yıkaması için eline su döktü.

– Böylelerini... diye sinirli sinirli konuştu kasabalı: asmak gerek!

– Neden? diye sordu kabadayı.

– Düzeni bozduklarından! dedi kasabalı ve sözleriyle düşüncesini tamamladı.

Yoksul da kendine gerçek destekleyici bularak:

– Öyle! Bey haklı, der demez kabadayı üzerine yürüdü:

– Kim haklıymış ha? Kinli kinli konuştu ve yoksulu tutup bir yana itiverdi.

Ocakçı ile bir koşuda köprüye çıkmış olanlar, bir anda durup kuşaklarını, uçkurlarıyla kemerlerini çıkarmaya koyuldular. Kadınlar da başörtülerinin hepsini birbirine düğümleyip Maho Kırgo'ya yardım olsun diye uzun bir ip yapmaya koyuldular. Kısa sürede çok renkli bir ip ortaya çıktı. Şimdi buna tutunmalıydı, oysa, onun aklının ucunda bile değildi bu. Bir punduna getirip tutabilse bile yararından çok zararlı olabilirdi ona. Ya "İp" çözülüp kopar da birkaç kişiyi daha kendiyle aşağıya çekip götürürseydi...

Birden Maho'nun türküsü durdu; o koca, alacalı bulacalı kalabalık da kendiliğinden susuverdi. Tam bir sessizlik egemen oldu ortalığa. Sessizlik sürerken insanlar arasından dünya güzeli bir kadın geçti. Saçları dağınık, başında örtüsü yoktu. Maho Kırgo'nun tam ayakları altında gelip durdu, başını kaldırıp, çığlığı bastı.

– Maho!... Maho sevgilim, nedir kendine ve bana bu yaptıkların? Canına kıyacak! Millet, yardım edin, bir kaza olacak!..

Maho onun sesine kımıldamadı bile, konuşmaz oldu, kadını bir türlü göremiyordu:

– Mukelefa! diye bağırdı. Sen de nerden çıktın?!

– Maho, canım, ne oldu?.. diye sordu Mukelefa, Maho'nun onun bu sorusunu yanıtlamayacağını bile bile etrafındaki insanlara bakındı sonra.

– Seninle her şeyi tamamlayayım mı? diye yeniden yukarıdan bağırdı Maho, ama herkes onun bu sözlerine çok güldü.

– Suçum ne benim, vay bana, vaylar bana?..

– Onu burdan götürün... Git buradan! Çekil, gözlerim görmesin seni... Üzerine atlarım! diye öfkeli öfkeli konuştu Maho.

– Dostlar, Tanrı adına yalvarırım, kurtarın onu. Düşecek, ölecek! diye yalvardı kadın.

– Düşecek, ölecek!

– Yok canım, boş elle tutacak değiliz ya? dedi. Gazda Uroş, kendi yeteneksizliğine küsmüş bir halle.

– Birimizin bir yanını da kırabilir üstelik... diye ekledi memur.

– Ölebilir ama!.. diye birden Maho'nun sesi geldi.

– Ne?

– Beni yeterince gördün mü?

– Hayır, Maho...

– Bense gördün, diyorum!

– Neden böyle konuşuyorsun canım benim?..

– Git buradan... diye bağırdı bir daha Maho. Git, bana engel olma!

– Gidiyorum... dedi kadın, kendini kaybetmişti sanki. Hamo'yu almaya gidiyorum.

Sonra raylar üzerinde koştu. Bir kayanın yanında yüzleri zar ile örtülü üç kadın göründü... Aralarından biri Mukelefa'ya bakarak, şaşkınlıkla konuştu:

– Kadınlar, bu Kırginitsa'dır, orada asılı duran da Maho Kırgo, demiryolu işçisi, onun kocası...

– Aklını neden kaçırdığı belli... diye söze karıştı bir başka kadın.

– Bu ilk değil ki, ama bakın iş nereye geliverdi, dedi üçüncü kadın. Vallahi sonu iyiye varmayacak.

Ansızın trenin düdüğü onlara kadar geldi. İplerin hepsi köprüden aşağıdaki insanların üstüne yırtık bir perde gibi düşüverdi. Köprüdeki insanlar iki yana çekildiler. Her yandan "İşte tren geliyor, işte tren!.." sözleri yükseldi. Bir çocuksa sütunun yarısına çıkmış, ağlıyor vahlıyordu da onu oradan indiren yoktu. Gazda Uroş aşağıda harekete geçmişti.

– Çekilin! diye bağırıyordu. Birinin üstüne düşebilir. Çekilin!.. Hey, sen ne ağzını açmış öyle duruyorsun? Çekil ordan... Altında durmayın!

– Dayan Maho, kendini koyverme! Kitsoş, üzerine bahse girmişti ve paraları kaybetmekten korkuyordu.

– Böylesine kadın varken hiç ölünür mü! diye şaştı kaldı kasabalı. Dünya güzeli üstelik.

– Anlaşılmaz bir şey, aptalca bir şey bu dedi haham, akıllıca konuştu.

Büyük bir gürültü ile tren göründü. Köprü titremeye başladı. Maho da onunla birlikte.

– Şimdi atla, şimdi! diye kendi kendine konuşuyordu.

– Şimdi inat için atlamam, diye kendine yanıt veriyordu Maho Kırgo... Şimdi atla, şimdi kendini yere doğru bırak. Eh, inat için atlamam, hayır, atlamam!

Son vagon da köprüden geçtiğinde insanlar gördüklerine inanamadı: Maho, hâlâ asılı duruyordu. O anda elinde şişesiyle köprünün altına inen bir sarhoşun bağırışmaları sessizliği bozdu. Maho ona seslendi:

– Benim için şişeyi kaldır hele, ahbap! diye bağırdı ve sonra kendisi de çığlığı bastı.

– Kaldırıyorum, işte kaldırıyorum. Memnunlukla konuştu sarhoş.

Sarayova güzel yerim
güzellikler kokusu
sımsıcacık güneş sende
pınarlar da su dolusu...

diye yeniden türküye başladı Maho.

O anda köprüde Hamo ile Mukelefa göründüler. Hamo köprünün ortasında durup elleriyle başını tuttu. Sonra aşağıya, insanlar arasına koştu.

– Maho, Maho, Tanrı aşkına, sen misin o kardeşim?

– Hamo..?!

Şaşkınlıkla bağırdı Maho ürpererek.

– Benim..!

– Bu da sen misin dostum?!

– Evet benim..!

Düşeceksin, boynunu kıracaksın. Yahu, bunun nasıl bir yükseklik olduğunu görmüyor musun? Tanrı korusun, Tanrı sakınsın,

şöyle bakmak bile içini titretir de nerede kaldı, oraya çıkmak? Canım, a dostum..! İnsanlar, yardım edin de oradan indirelim onu.

– Nasıl olacak? diye Uroş, Hamo'ya çıkıştı.

– Yukarıya, onun yanına çıkacağım, dedi Hamo ve kendi kendine söylenerek koştu:

– Neden sevgili dostum? Böyle birden sana ne oldu?.. Elleri koyverilirse, işi tamam onun...

– Hamo'yu getirdim, diyerek kendini bağışlatmaya çalışıyordu Mukelefa da.

– Karı, ben sana şunu derim ki, ne bu dünyada ne de öbür dünyada yaptığını affetmeyeceğim...

Kıyıdaki toplanmış kadınlardan biri bağırdı:

– İşte Kırgınitsa döndü, kardeşini de getirmiş.

– Maho'nun kardeşi yok ki, dedi ikinci kadın.

– Öyleyse bir yakını olacak, dedi birinci kadın.

– Ahbap, sıkıca tutunuyor musun, hey dostum... diye Maho'nun tam başı üzerinde konuşuyordu Hamo.

– Tutunuyorum, tutunuyorum...

– Az daha tutun, işte geldim...

– Hamo!

– Söyle!

– Eğer... eğer helallik almaya geldiysen, benden helal olsun tek helal etmediğim o kütüktür. Ama eğer beni kurtarmaya geldiysen hiç yanıma yaklaşma...

– Duydun mu dediklerimi?

– Duydum!

– Bana acıma... Ölüm, insanların dedikleri gibi o kadar da korkunç bir şey değil.

– Ama bu yaptığın haram, günah...

– Olsun... Senden helallik isterim.

– Benden helallik isteyecek bir şeyin yok. Nerden de şimdi o kütük işi aklına düştü? Baksana, avlu kütüklerle dolu.

– Bilmem, ama onları da kendimle öbür dünyaya götürmem doğru olmaz.

– İyice dizilip istif olduğunu söylemiştin.

– Doğru, iyice dizilmiş olduğunu yine söylüyorum, ama yine de içim rahat olmuyor, bunu bilmelisin...

– Maho... Maho... Susuyor musun?

– Hayır, susmuyorum!

– Görüyor musun, aşağıya ne kadar kalabalık toplanmış?

– Ölümümü görmeye gelmişler herhalde.

– Öyle değil, vallahi sana yardıma gelmişler. Vazgeç, sevgili arkadaşım, takatın da kalmadı hadi, uzat elini.

– Çekil! Bana yaklaşma... kendimi atarım!

– Öyle yapma, hem ayıp hem de Allah günah yazar. İşte istediğin her şey verilecek.

– Bana bir tek şey gerekiyor artık.

– İşte Gazda Uroş da, Hüseyin Bey de, Haham Yahiela da burada, dedi Hamo ve aşağıya doğru bağırdı:

– Heeey, Gazda Uroş..!

– Buradayım! dedi Gazda Uroş'un sesi.

– Ben de buradayım! diye seslendi gırgırcı da, ama gizliden alay ediyordu.

– Ben de! diye bağırdı kabadayı.

– Ben de buradayım! Kitsoş da katıldı onlara ve bu "Ben de" sözü ağızdan ağıza dolaşıp hepsi delice bir şenlik içinde "Ben de, ben de" diye yinelemeye başladılar.

– Görüyor musun sevgili Maho? diye duygulu duygulu konuştu Hamo. Herkes senden yana, seninle.

– Herkes benimle, Mukelefa ise seninle, diye acı acı konuştu Maho.

– Ne diyorsun sen öyle?

– Kulaklarınla işittiğini!

Hamo bir söz söylemeden köprüye çıkıp kalabalığa karıştı.

– Hamo nereye gidiyorsun? diye sordu Mukelefa.

– Bırak beni, gidiyorum! dedi Hamo ve yürümesini sürdürdü.

– Şimdi kurtarabilecek bile olsam kurtarmam onu artık... yüreğimden vurdu beni.

– Hamo! diye seslendi Mukelefa.

– İsteyen kurtarsın, ben kurtarmam!

– Ama, o ne konuştuğunu bilmiyor, diye kocasını bağışlatmaya çalışıyordu kadın. Kusuruna bakma. Görüyorsun, kendinden geçmiş. Sen dostsun, öz kardeşi sayılırsın.

– Sen de, ne demeye o kadar bağırıyorsun? diye Mukelefa'ya çıkıştı Hamo. Orda asılı duran, sen değilsin.

– Asıl ben asılı duruyorum! diye düş kırıklığıyla yanıtladı Mukelefa... Orada öyle asılı duran asıl benim! Ben!..

Yukarıdan Maho seslendi:

– Hamo! Dostum nerdesin?

– Bak, seni çağırıyor... Dur! Mukelefa, Hamo'yu yeninden yakaladı.

Maho'nun sesi onlara kadar geldi:

– Kurtar beni buradan... Hamo..!

– Şöyle bir tutabilsek! diye yalvardı Mukelefa.

– Nasıl tutsak, öyle mi kadın!? dedi Hamo. Neyle peki tutsak!? Söyle, neyle!?

Yanlarına yaklaşan bir komşu kadın:

– Abdaginitsa'da kilim var! dedi, akıl verdi.

– Nasıl bir kilim? diye sordu Gazda Uroş.

– İyi bir kilim, diye yanıtladı kadın. Beşle beş.

– Nerde? diye sordu Gazda Uroş.

– İşte burada, bu evde, dedi kadın, eliyle evi gösterdi.

Gazda Uroş, ardından da Hamo, Mukelefa ve birkaçı daha Abdaginitsa'nın evine doğruldular. Oraya hepsinden önce varan küçük bir çocuk bağırmaya başladı:

– Abdaginitsa, Abdaginitsa, kilimini almaya geliyorlar!

– Nasıl kilim, be çocuk? diye soran Abdaginitsa pencerede göründü.

– Senin kilimini!

– Nelerine gerek benim kilimim?

– Orada asılı duranı indirtebilmek için..!

– Benim kilimimle mi onu kurtaracaklarmış? Sonra vahlamaya başladı, pencereden çekildi.

– İnsanlar, ben kilimimi kimseye vermem! diyerek henüz evine kimse girmeden de ağlamaya başladı ve kilimin üzerine atılıp onu döşemeden toplamaya girişti. Boşuna gelmişsiniz! diye çığlıklar içinde konuşuyordu... size evime girmenize kim izin verdi?!

– Bizler zordan geldik, Abdaginitsa, dedi kapıdan girerken Gazda Uroş. Yukarıda, köprüde adam asılı duruyor... Her an düşüp ölebilir. Onun hayatı şimdi senin elinde.

– Vallahi, benim ellerimde olan benim kilimimdir.

– Pek fazla vaktimiz yok, dedi Hamo.

– Ey, iyi insanlar, varım yoğum budur benim, diye hâlâ vahlıyordu Abdaginitsa. Babamdan, dedemden kalma mal, her şeyim bu benim... Kendiniz de görüyorsunuz. Alıp, kirleteceksiniz, yırtacaksınız, ama onu kurtaramayacaksınız... Neden onun ceremesini

ben çekeyim?.. Ne, bilirim kim olduğunu, ne de tanırım. Kendi çıkmış, çıktığı gibi yine kendi iniversin oradan.

– O kocam benim, dedi Mukelefa.

– Bana ne! Tuttuğu yola devam etsin, diyerek kendini korumaya çalıştı Abdaginitsa.

– Hadi, sen de hanım... diye söze karıştı Hamo. Tanrı aşkına, kilim insandan da değerli mi?.. Ver de kurtaralım, bense başıma yemin ederim, hesabı gördürtürüm, ona ödettiririm... dedi, kendi kendine söz verdi ardından.

Abdaginitsa'nın evine girenlerden çoğu, elleriyle kilimi her bir tarafından yakalamışlardı artık.

– Girmeyin, benim bu yoksulhaneme! diye bağırdı kadın, kilimi kendine çekip üzerinden daha da toplanarak. Vermem... Onu vermem... İyi insanlar, yapmayın, etmeyin bunu bana! Sonra da ağlamaya başladı.

Gazda Uroş etrafına bakıyordu. Çocuğu gördüğünde yalnız onun duyabileceği kadar alçak bir sesle:

– Mezarlıktaki o dedenin yanına git, dedi. Kilim için bir lira verecek mi, sor... Hadi, koş!..

Çocuk hemen koştu.

– Be kadın, diyerek Uroş, Abdaginitsa'ya döndü. Kilime bir şey olursa, zararı öderiz... Hadi, şu kilimi ver...

– Sökülürse dikerim, kirlenirse yıkarım, yırtılırsa yenisini dokurum, diye seslendi Mukelefa.

– Abdaginitsa, versene şu kilimi! diye araya girdi kabadayı ve kilimi ilk çeken o oldu. Ondan sonra birçoğu kilimi çekerek aldılar.

– Yukarıda asılı duran yiğit biridir, deyip fırıncı da bir ucundan asılıp kilimi çekti.

Çocuk, Hüseyin Bey'in yanına gelmişti artık:

– Gazda, kilim için bir lira verip vermeyeceğini soruyor?

– Gitsene işine çocuk, git de söyle: bu zavallıyı sağ salim kurtarırlarsa, yenisini alırım de.

Herkes köprü altında çoktandır susan Maho Kırgo'yu tutabilmek için koca kilimi çekiştirip taşırken Yoksul da hâlâ Abdaginitsa'nın etrafında dönüp dolanıyordu. Oysa, bunun farkına varınca içini bütünüyle ona dökmeye başladı:

– Tanrı vere binbir parça olasın!

– Neden bana beddua ediyorsun?

– Sen de, ötekileri de... Acınızdan ölürsünüz, yılanlara yem

olursunuz inşallah... Öleydiniz... Böyle olduğunuza göre, paramparça olaydınız, gebereydiniz inşallah! diye bedduaları yağdırıyordu Abdaginitsa kaçan Yoksul'un arkasından da.

– Siz oradan gerin! diye bağırdı Gazda Uroş.

– İyice gerin! İşitiyor musunuz? Bakın orada kilim yere sarkıyor. Gerin... Heey... Daha... Daha da gerin... Şimdi iyi!

En azından elli kişi kilimi çekip geriyordu. Bir türlü Kırgo'nun, tam altına getiremeyerek, kâh bir yana, kâh öte yana kayıyorlardı. Sonunda başardılar ve yine Gazda Uroş'un sesi geldi.

– Başınızın hizasına getirin. Kaldırın, kaldırın!

Hamo da bütün gücüyle bağırıyordu:

– Maho kardeşim, korkma, seni tutacağız! Hadi, şimdi at aşağıya kendini.

Bunun önerisine birçoğu da katıldı:

– Hadi, ellerini aç, atla! Herkes her yandan bağırıyordu.

– Sizlere atla demek kolay! dedi kısık bir sesle Maho kendi kendine. Beni tutamazsınız, bu baş kopar, tutarsanız da rezalet kopar. Dostlar hakkınızı helal edin. Yaşadığım yetti bana. Cehennem ateşi içinde benden birşeyler kalsın.

Bunu dedikten sonra Maho tuttu, kendini kilime doğru attı.

(Türkçesi: Avni Engüllü)

NİYAZİ ALİSPAHİÇ

(Nijazi Alispahić), 1940 yılında Zvornik yakınındaki Kozluk'ta doğdu. İlk ve orta öğrenimini Tuzla'da bitirdi. 1969 yılında Belgrad Filoloji fakültesinden mezun olduktan sonra Saraybosna'da mastırını yaptı. Gradaçats lisesinde öğretmen, Tuzla tiyatrosunda da dramaturg olarak çalıştı.

Boşnak edebiyatının önde gelen hikâyecilerinden biridir. Hikâyelerinde insanoğlunun sürekli değerlerinden, yaşamın ölüm karşısındaki zaferinden, düzenin düzensizliğe oranla yararından ve iyinin kötüden daha güçlü olduğundan söz eder.

İlk hikâyelerini *"Vrtovi sirotog Halimije"* (Zavallı Halimiye'nin Bahçeleri) adlı kitabında toplamıştır.

tamburumda huriye'nin sesi

Canım tambur çalmak istemeyince muhabbetin biteceğini ve topluluğun dağıtılacağını hemen anlıyorum.

Kendim nasılsam, çalgım da öyle, tıpkı bana benziyor. Boş, sağır ve tükenmiş; öylece yatıyor yanımda. İçimden onu elime almak, mızrabıyla şöyle bir tellerine dokunarak heyecanlara boğulmak geçiyor; ama, yapamıyorum.

Yine de içimde kabaran hevesi yatıştırmak için çalgımı sanki çocuğummuşcasına kucağıma alıyorum. Eskiden yaptığım gibi coşturayım diyorum, olmuyor. Rastgele tellerde şöyle bir gezinip bırakıyorum. Ağzımdan çıkan ses de hiç benim sesime benzemiyor. Ne yemekte, ne de içmekte gözüm var. Gezip tozmak, artık benim çok uzaklarımda kaldı, tambur çalmak neyime. Yolun düzünü bile yürüyemez oldum, yokuş görsem kaçarım. Tambur çalmak neyime canım. Tambur çalmak istemeyince muhabbetin biteceğini ve her şeyin dağılacağını boşuna söylemiyorum ki ben!

Sakın Kâsım uğramış olmasın bana? Nerde ise üç haftadır insan yüzü görmedim. Üç haftadır insan yüzüne hasretim. İnsanları görmeye görmeye onların nasıl şeyler olduğunu unutmaya başlayacağım bu gidişle. Gerçi ben de çoktandır görüntü olarak pek insana benzemiyorum ya, boş ver. Ama, bak, Kâsım hem görüntüsüyle, hem yaptıklarıyla insan adamdır. Aslını ararsanız, bana Kâsım'dan başka kimse gerek değil. Kimsenin de bana yardım etmesini istemiyorum. Kimse de bana, aman birader ne olursun gel de sana bir yardım edeyim filan demiyor; ama, ben de kimsenin yardımını istemiyorum. Kâsım'ın bıraktığı yarım sigaralar bana, ömrüm boyunca içtiğim sigaraların hepsinden daha güzel geliyor.

Bir de Kâsım'ın, "Yahu, kusura bakma, sana pek bir şeyler getiremedim, böyle eli boş geldim, ayıp oldu" filan demesine bayılırım. Onun bu sözleri öyle hoşuma gider ki, ömrüm boyunca işittiğim tatlı sözlerin biriyle bile değişmem. Durum böyleyken benim yakınmaya, ağlaşmaya hakkım var mı? Böyle delikanlı dostlar varken yaşamak da güzeldir, ölmek de. Kâsım'ın bana yaptığı bunca iyiliğe karşılık, ben ona pek bir şey yapamadım. Kim bilir belki de yapmışımdır. Eğer yaptıysam bile mutlaka ufak tefek şeylerdir bunlar. İnsanın bilmeyerek de olsa bir hayrı dokunuyor demek ki başkalarına. Neyse, her şey olabilir.

Ben yine diyorum ki, bu bizim Kâsım çok cins bir adamdır. Ben, çok başka biriyim. Bizim topluluğumuz da her şeyiyle başkadır. Topluluk mopluluk diyorsam, öyle yanlış şeyler anlamayın ha! Ben, bizim Kâsım ve bir de benim tambur tamam, işte topluluk bu. Kâsım her zaman uğramaz buraya ama, benim bu tamburum var ya, hep yanımdadır o.

Uzanmışım yatıyorum, tambur da beni taklit ediyor, aynı benim gibi yatıyor kerata... aklıma da kötü kötü şeyler geliyor, içim yanıyor, yüreğim kan ağlıyor. Kendime bir kızıyorum, bir kızıyorum ki delirmek işten değil.

Neyse, sakinleştim. Gece de kopkoyu, bir ses olsun gelmiyor kulağıma.

Terazime el atıyorum, yokluyorum; günahlarımı sevaplarımı filan, ölçeceğim ve başlıyorum işe, çok dikkatli ve duyarlıyım ha! Sanki altın ölçüyorum, dinine yandığım. Terazi yanlışlıklarımın çok olduğunu söylüyor. Ben bir günahkarım.

Şimdi bu çektiğim acılar, bu çektiğim cefalar hep işlediğim günahların, yediğim nanelerin ceremesidir.

Ne tuhaf iş, şimdi durup dururken Alağhotiç takıldı kafama.

Haniye, onun karısıydı. Ne biçim bir karıydı, anlatamam. Memleket gibiydi, bıngıl bıngıldı her yanı. Alağhotiç'in bahçesinde işte onun bu körpe fidanına durmadan köklüyordum. Kadının beni çağırdığı filan yoktu; ama, beni istediğini biliyordum, hilafsız biliyordum hem de. Bazı işaretlerinden çakıyordum durumu. Rahmetli dedem, kadınlar ballı meyvalardır, Allah onları erkekler yesin diye yaratmış derdi. Doğru söze ne denir.

Sokaktan her geçişimde Haniye pencerede olurdu. Eğer birbirimize yolda filan rastlarsak hiçbir şey yokmuş gibi geçip giderdik tabii, ama, geçtikten sonra da ille de dönüp bir bakardık birbirimi-

ze. Çarpılmıştı kadın bana, ben de ona tav olmuştum, ha! Alağhotiç'in karısı olması, bana biraz ters geliyorsa da, vız gelip tırıs da gidiyordu.

Fakat Haniye beni hiçbir zaman çağırmadı. Gönül bu, ferman mı dinler, ota da konar boka da demişler, değil mi? Neyse, bir akşam Haniye aklıma düştü, yanıyorum, baktık çaresi yok, Alağhotiç'in tahtapoşlarından kayıp evine daldım. Haniye'yi bir yakaladım, bir sıktım, sırtını duvara bir verdim; baktım yine, mümkünü yok, başka bir türlü olmuyor, yıktım yere... Sonra, her şey berbat oldu. Çünkü Alağhotiç olanı biteni öğrenmişti.

Bana haber göndermeye, beni tehdit etmeye başladı imansız. Pipka Ömer derler biri vardı, hep onu yolluyordu bana. Pipka Ömer de, Alağhotiç'in benden intikam alacağını, beni kendi hançeriyle kendisinin cezalandıracağını söylüyordu.

Takmıyordum. Kılımı bile kıpırdatmıyordum. Delikanlıydım bir kere ve bizden sonra tufandı. Haniye işine yine devam ediyordum. Alağhotiç "Loznitse" meyhanesinde kafayı bulup şenlenirken ben, şıp diye damlıyordum evine ve...

Gariban Haniye. Güzel kadındı. Güzel kadındı ama, çok yalnızdı. Nah böyle pespembe, kızılcık ağacı gibi bir kadındı, sağlık doluydu. Tutup çekerdi beni kendine, ne bileyim bir sürü numara yapardı, cilvelenirdi, sürtünürdü filan, azdırırdı adamı yani. Sonra o zamanlar bana Haniye'nin verdiklerini almak sevaptır gibi gelirdi. Eğer şimdi bunlar günah olduysa, ben karışmam. Bu anlattıklarımın hepsi oldu ve geçip gitti zaten.

Kapanıp gitmeseydi tamburundan mutlaka Haniye'nin sesi çıkardı, çıkmadı. Tamburumdan Haniye'nin sesi çıkmadı, ama Huriye'nin sesi çok çıktı. Huriye başkaydı.

Ben de ne biçim bir delikanlıydım ama, tam dede Hilmi'nin anlattığı cinsten biriydim.

O sıralar Ömer Ağa Sipahiç'in dükkânında çalışıyordum. Ömer Ağa Sipahiç'e, Koca Götlü Ömer Ağa da diyorlardı ya, boş ver şimdi o koca göt hikâyesine. Ömer Ağa'nın Kozluk'ta üç dükkânı vardı. Üç de sözüm meclisten dışarı aslan gibi oğlu vardı. Üç oğlundan en büyüğü Ali'ydi, ortancası Muyo, en küçükleri de Halil'di. Üçü de güya babayiğit adamdı. Hani türkülerde filan söylenir ya, biraz o adamlara benzemek istiyorlardı; eh kolay mı, yürek ister onlar gibi olmak. Ama işte Allahtan bunların babaları karun gibi zengin bir adamdı. Bu üçü de içkici sıçkıcı şeyler. Fakat Ömer

Ağa karışmazdı oğullarına. Karışması şöyle dursun dükkânlarına mal yığdı. Dükkânlar dolunca depolarını doldurdu. Demek ki o da böyle bir adammış. Ne var ki, bu üç oğlanın içinden malından hayır gören olmadı. Neyse, uzatmayayım, ben işte bu üç kardeşten en küçüğü olan Halil'in dükkânında çalışıyordum.

Akşamüstü oldu mu Halil damlardı dükkâna; günlük hasılatı toplar, sonra bir dakika bile kalmadan haydi Allaha emanet deyip çeker giderdi.

O dükkâna ve o dükkânın sahibi Halil'e sonra ne oldu, ne olmadı önemli değil, boş verelim şimdi bunları. Boş verelim, çünkü ben size başka bir şey anlatmak istiyorum.

Bu Ömer Ağa'nın bir tane de kızı vardı, Huriye. Huriye, Ömer Ağa'nın tek kızı olduğundan adamın gözbebeği gibi bir şeyiydi. Arada bir benim çalıştığım dükkâna uğrardı.

Bir içim suydu şerefsizim. Bütün Kozluk'ta ondan güzeli yoktu. Huri gibi kızdı, zaten anası da ona Huriye adını boşuna takmamıştı ki. Anası, Huriye'yi bazen dükkâna yollardı; gaz alsın, tuz alsın, şeker alsın, kahve alsın, limon alsın ne bileyim işte bir şeyler alsın diye, kız da gelirdi dükkâna, utanarak girerdi içeri; hep ayaklarının ucuna bakardı. Ben de öylece ona bakardım, ağzımdan bir söz bile çıkmadan bakardım kıza, derken o da bana bakmaya başlardı, öylece bakışır dururduk. Nelerden sonra almak istediği şeyleri söylerdi. Ben kızın söylediklerini duymazdım bile, öyle emecek gibi bakmayı sürdürürdüm kıza. Elma gibi kızdı namussuzum, kütür kütürdü ve pespembeydi ki yeme de yanında yat.

Bir gün kıza, "Biliyor musun senin annen çok güzel ama, sen annenden bin kat daha güzelsin," deyiverdim. Daha sözüm bitmeden Huriye dükkândan kaçtı gitti.

Ertesi gün yine geldi, güya dün ipek almayı unutmuş.

Yine bir başka gün, "Kız Huriye, üstündeki ceketi biraz gevşet, yoksa güvercinlerin ceketi delip dışarıya çıkacaklar," dedim.

Aradan uzun bir zaman geçti, gelmedi.

Bir bayram arifesiydi, Huriye yine peydah oldu. Bu kez artık dayanamadım, "Bu akşam çık kız" dedim; "korkma, birşey yapmam sana, yalnızca bir şeyler soracağım, tamam mı?"

Huriye yine dükkândan kaçıp gidecekti ki, ben fırsat vermeyip lafı sürdürdüm: "Sen istemezsen isteme, başka kız mı yok," dedim. Bastırıyordum. Ben böyle deyince Huriye bir an durakladı ve ilk kez gözümün içine dik dik baktı. Dizlerimin bağı kesildi

sandım, düşeyazdım şerefsizim; ama, Huriye hâlâ bana bakıyordu. Kalbim Ramazan davulu gibi güm güm vurmaya başladı, dükkân sallanıyor sanıyorum, o hâlâ bana bakıyor. Derken, " O başkası kim? Benden daha mı güzel yani?" demesin mi?

Bu lafı hoşuma gitti. Çok hoşuma gitti. Öyle bir hoşuma gitti ki, aşkolsun! Neyse, çok geçmeden toparladım kendimi ve "Valla, sen de yabana atılacak kız değilsin," dedim, ben yine bastırıyordum.

– Bu akşam çıkarsam bana ne yaparsın?

– Ne mi yaparım? Seni şöyle şurama, tam kalbimin üstüne bastırırım, tamam mı?

– Ama ben senden korkuyorum onbaşı.

– Benden korkuyor musun, niçin?

– Sen mutlaka onu isteyeceksin, biliyorum ben.

– Hayır. Onu istemeyeceğim ama, sen istersen ben de isterim tabii.

– Sana hiç inanasım gelmiyor onbaşı.

– İnanmayacak ne var bunda, dene bir, görürsün.

– Hayır. Olmaz, yapamam! Ağabeylerim öldürür beni.

– Ölümden söz etme, diye kestim hemen sözünü ve sanki gücenmişim gibi başımı yana çevirdim.

Huriye dükkândan tam çıkacağı sıra; "Gücenme sakın, ben de istiyorum, geleceğim," dedi.

Akşama doğru geldi Huriye. Bundan sonra hep gelmeye başladı. Dükkânın arkasına alıyordum onu. Kimse bizim farkımızda bile olmuyordu. Hiç kimse.

O yılın sonbaharında Ömer Ağa'nın biricik kızı Huriye kendini Drina nehrinin coşkun ve bulanık sularına bırakıverdi.

Huriye'nin bunu niçin yaptığını kimse anlayamadı. Canına kıymasına neden bendim. Bu günah yalnızca bana aitti.

Huriye'nin kendini buz gibi sulara bırakmasından bu yana kırk yıl geçti. Fakat Huriye benim aklımdan kırk saniye bile çıkmadı. Kaç kez boğazıma sarılıp boğmak istedi beni. Böyle anlarda ben de tamburumu kapıp vuruyordum rastgele, kim olursa olsun vuruyordum, kimse yoksa kendime vuruyordum. Ben vurdukça tambur inim inim inliyordu. Kafam allak bullaktı. Tamburumdan Huriye'nin sesi geliyordu. Huriye'nin sesi beni duman ediyordu. Yemeden içmeden kesildim. Huriye konusunda birçok yanlışım vardı. O yanlışlıklarım pişmanlığa dönüşüyordu, onlar pişmanlığa

döndükçe ben de kendi canımı yakıyordum. Nerde ise çat diye çatlıyacaktım. Tambur bana melhem gibi geliyordu. O melhemi durmadan başıma sürüyordum, o melhemle başımı ovuyor, ovuyor, ovuyordum, tamburum parçalanıyordu. Parçalandığında oturup yenisini yapıyordum. Tellerini Huriye'nin sesine göre geriyor ve dokunuyordum tellere, hem sesim ve hem de yüreğim şahlanıp kalkıyordu.

Bütün ömrüm böyle geçti. Tamburumla ben yuvarlandık geldik bu güne.

Sonunda hem beni, hem de tamburumu bu karanlık deliğe tıktılar.

İşte şimdi de birlikteyiz. Birlikteliğimiz büyük bir dostlukla sürüp gidiyor.

O benim ekmeğim, ekmekliği bitince....

karım, bu ışıltılı, bu pırıl pırıl teller ise çocuklarım...

O benim ağzım, dilim, sözüm.

Muhabbetim. Gerçi muhabbetimiz pek sık olmaz ama, yine olur arada bir.

Yanımda hep o var. Onu kalbim gibi taşıyorum. Birlikte yatıyoruz.

Gönül alıcı, yumuşak sözler söylüyorum ona, kızınca da paramparça ediyorum.

Kafamı onunla yarıyorum.

İnlemeye başlayınca da bütün pişmanlıklarım onunla birlikte dile geliyor.

İçimde bir şeyler kopup kırılınca, onda da mutlaka bir şeyler kopup kırılıyor.

Gecenin en sağır anında köpekler felaketi duyup ulumaya başlayınca, yılanlar kıvır kıvır düşlerimi bölünce, fırtınalar her yanımı eritince, yersiz yurtsuz kalınca bütün düğmelerimi tamburum çözüyor ve beni bir anda sıcacık duygularla sarıp sarmalıyor.

İki tane yastığım var benim, birine tamburum başını koyar, birine ben.

Buz gibi soğuklar başlayınca, onu da bir yorganla örterim. Sonra koynuma alırım onu, Huriye'yi düşünürüm.

Tamburum Huriye'nin sesini verir.

Artık Huriye yok, ama, sesi tamburuma yadigâr kaldı.

Huriye'mi nasıl sevdiysem, tamburumu da aynı öyle seviyorum.

Kâsım beni ziyarete geldikçe, tamburum Huriye'nin sesini verdikçe, hayat ölüm kadar güzel.

(Türkçesi: Ferdane Elmazoviç Altanay)

KEMAL MAHMUTEFENDİÇ

(Kemal Mahmutefendić) 1942 yılında Saraybosna'da doğdu. İlk öğrenimini doğduğu kent ile Konyiç'te bitirdi. Belgrad Edebiyat Fakültesinde okudu. Uzun yıllar kendine sürekli bir iş bulamadığından çeşitli ülkeleri gezerek buralardan izlenim yazıları yazdı. Daha sonraları bunları "*Putevi, Ijudi, gradovi*" (Yollar, İnsanlar, Kentler) başlığı altında bir kitapta topladı. Savaşın başlamasına kadar Zeniça'da yaşıyordu.

Şiirden başka, çocuklar için yazdığı çok güzel hikâyeleri de vardır. Şiirlerini "*İz bezdanih ustah*" (Dipsiz Ağızdan), "*Metak u Odesi*" (Odesa'da Kurşun), "*Otok*" (Ada), "*Rasulo mirisa*" (Kokunun Dağılması) adlı kitaplarda topladı.

OYALAMA

Öyle ustacasına döllenilmeli,
zifiri karanlıkta, gölgede,
en iyisi uykuda ya da tam sarhoşken
– aklımızdan ededursunlar bizi
(tam ortalıkta kimseler yokken!)

Öyle ustacasına büyümeli,
bir anda ansızın
akınca ışık karanlığa,
kapıyı vuran rüzgârın gelişinden yararlanın,
gözlemci, göze batanı çıkardığında
bir ânı yakalamaya bakın
(tam ortalıkta kimseler yokken!)

Ordakiler ayakkabılarına giren taşçığı
çıkarmaya eğildiklerinde
ya da güneş kararınca
belki Halley kuyruklu yıldızının
yetmiş altı yılda bir belirdiğinde, sevişmeye bakın
(tam ortalıkta kimseler yokken!)

Çile için kıyameti beklemek gerek
acı duyalım etrafımızdakiler öldüğünde
(tam ortalıkta kimseler yokken!)

Uykuda ölmeli insan
bir sabah uyanmazdan önce
(tam ortalıkta kimseler yokken!)

ŞİMDİ / BURADA

Orada bulunmayan toprak ana
görsel kalıyor/başaşağı genel çekimli yürüyüş
ve mantık/ bir o kadar gelgeçsel mantık
yitiyor ya da tahta geçiyor. Oysa
şimdi bu/ burada bulunuyor/ o da gibisinden dönüyor/
pilli radyo gibisinden mezar karası/ her an
kırışık coğrafya haritaları/
orada halimiz ne olacak
düşüncesi gibi/olası değil/ne çıkar sanki
çatırdasa/patlasa/açılsa
asfalt deri yol verecek mi bizlere/
harekete geçecek miyiz
harekete geçersek eğer
o telaşla bu vücudu unutacak mıyız yoksa
çukura benzemeyen/derin çukurda
kaynağımız olan bu vücudu

şimdi/burada
duvarların ardında bu ânın yanan çalılığı var/
bağışlayın/derdi karınca bile

SÖZ DERLEMESİ

Rönesanstan kalına bir çömlek,
sonbahar yaprakları misali,
yosun tutmuş pınarlarda
ruhun yoksul kabına sığdırılmış kelimeler

faydası nedir sanki bu aşağılayıcı
kümeye derlenmelerinin?

Onların yaratıcısı - Dilci mi? Şair mi?
Ruhun mimarı belki? Ya da bir olay? Güzelliğin ta kendisi?
Alır da- harfsizlikle kendi yalnızlığı içinde,
kelimeler çömleği üzerine eğilmiş,
iktidarsızlığını belli ederek,
boşuna adını tekrarlar,
ya da belli olmayan bir bitki, taş ve balığın
adı da olabilir, bir şeyin olagelmesini bekler
– unutur kendini, bitkiyi, taşı, balığı -
ve kelimelerden aydınlığı çıkagelir
yeni şeylerin
yeni şeylerin

(Türkçesi: Avni Engüllü)

MÜBERA MUYAGİÇ

(Mubera Mujagić) 1953 yılında Saraybosna'da doğdu. Aynı kentte Yüksek Eğitim Okulu'nu bitirdi. Ardından Saraybosna'nın sekiz yıllık okullarından birinde dil ve edebiyat öğretmeni olarak çalıştı.

İlk şiirlerini, 1973 yılında, *"Trenutak sa dva postojanja"* (İki Varlıklı Bir An) adlı kitapta topladı. Şiirleri, *"Varlık"* dergisinde de yayımlanmıştır.

HEM DE BİLMİYORUM NEDEN

Işık geliverdi
sana, sana, sana.

O geldi
hepimize.

Ancak niye kınadı
beni?

Hem niye
hep titremekte gölgelerim?

YOK OLAN MAVİ DENİZ

anneme

Gözleri vardı
sessiz ve mavi deniz örneği,
gözleri vardı,
herşeyi.
Sımsıcak bir tutam çiçekti
yaşamı onun.
Gözleri vardı,
herşeyi.

OYUN

Damarlarında
bekleyiş ocağı

Gözlerimde
umutsuzluk yağı

Yüreğinde
günahın yalnızlığı

Dudaklarımda
gülüşün oyuncağı

ÇEKİLMİŞ ÇİZGİ

Bir çizgi çekilmiş
denklem çözümlenmiş

Bir yığın sorudan
inatla uçuvermiş kuş

Dileklerimde sonsuz
sevecenlik örtüsüyle örtülmüş

Gözalıcı çiçeklere
kapılmış

(Türkçesi: Hasan Mercan)

ABDULLAH SİDRAN

(Abdulah Sidran) 1944 yılında Saraybosna'da doğdu. İlk, orta ve yüksek öğrenimini aynı kentte bitirdi. Ardından uzun yıllar lisede edebiyat öğretmeni ve Saraybosna Radyo ve televizyonunun film bölümünde çalıştı. Savaşın sürdüğü günlerde de bu görevinde kalmış şiir ve yazılarıyla savaşa karşı Saraybosna'dan seslenmesini sürdürmüştür.

Şair, hikâyeci, roman ve oyun yazarı olarak Boşnak edebiyatında önemli bir yeri vardır. "*Dolly Bell'i Hatırlıyor musunuz?*" ve "*Babam İş Gezisinde*" adlı filmlerin senaryo yazarıdır.

İlk şiirlerini "*Şahbaza*" (Şahbaza) adlı kitabında toplamıştır. Öteki şiir kitapları "*Kost i meso*" (Kemik ile Et), "*Sarajevska Zbirka*" (Saraybosna Derlemesi) ve "*Pijesme*" (Şiirler)dir.

KARABASAN

Ne yapıyorsun, oğlum?
Düş görüyorum anne. Düşümde türkü söylediğimi görüyorum.
Sense anne bana düşümde soruyorsun: Ne yapıyorsun oğlum?

Düşünde niçin türkü söylüyorsun, oğlum?

Bir evim vardı vaktiyle, hatırla, ona türkü söylüyorum anne.
Şimdi evim yok. İşte bunun için türkü söylüyorum anne.

Bir sesim, bir dilim vardı vaktiyle, hatırla, ona türkü söylüyorum.
Şimdi artık ne sesim ne de dilim kaldı anne.

Zamanla yitirdiğim sesim, kaybolan dilim için
Bir de yok olan evim için türkü söylüyorum anne.

ISSIZ SİS

Kulak ver:
kırlaşıyor, sinsi toprağın yorgun saçı,
ıssız bir sise taşınıyor dünya.

Bu ada, bu savunulmaz ada-batmakta.

Tamamen batanlar da,
yavaş biten tohuma dönüşünce,
uzun zaman koyu, yeraltı bir rüzgâr
sallayacak bizim başlarımızı.

Salt-hiçbir zaman söyleyemediğimiz
sözcüklerin ömrü ebedi olacak
ve acayip ama bunlar sayesinde
buradaki varlığımız anımsanacak.

Kulak ver:
kırlaşıyor, sinsi, yorgun toprağın saçı,
ıssız bir sise taşınıyor dünya.

KENDİN İÇİN BİR İZ BİLE YOK

Kendin için bir iz bile bırakmayacaksın,

Göğe doğru uzanan ellerin senin yıkılıyor,
Uyuyup yanıyor yıldırımın çarptığı parmakların.

Kendin için de artık hiçbir şey bilmiyorsun.

Boş bir bakışa, sanki hiçe dönüşüyorsun,
Artık, ne bir yere bağlı, ne de apayrısın.

Çam ağacı altında iki büklüm yatarken,
Seni ölü yaban hayvanlardan ayıran
Yalnızca ananın o nemli avuçları.

Kendin için bir iz bile bırakmayacaksın.

GİTTİĞİMİZ YOL

İyice hatırla gittiğimiz yolu.
Çağıracak bizi anne ve abla. Çağıracak büyük bir gecede
Döneceğiz ama ne sağ ne de susamış olacağız.
Bu büyük bir gece olacak: önümüzde de uzun bir yol.

Hatırla kapıyı, bıraktığımız kıyıyı. Yavrun senin
Ölü doğmuş olacak, elin sancıyacak, gözün ağıracak.
Kurt gibi değil, gözyaşıyla yalvarıp çağıracaksın.
Orada ise: ölü bir ev, kara eşik, sırsız bir gece kalacak.

İyice hatırla gittiğimiz yolu,
Kapıyı, kıyıyı, annenin kara elini, alacakaranlığı,
Ev önündeki ağaçtan kovayı, çocukluğunun dürüst alnını
Düşlerinin daha iyi, daha tatlı olması için hatırla!

ÖBÜR DÜNYA MİSAFİRİ

Misafirin kapımı
çalmasını bekliyorum
ve başka
hiçbir iş
tutmuyorum

Neye başlasam
hiçbir şey
elimden gelmiyor

Bir an olsun
başka bir şey
düşünemiyorum.

Durmadan hep
bekliyorum
kapımı çalsın diye misafir

MEZARLARDAN KALKIYORLAR

Mezarlara iniyor,
günahsız çocuklar gibi,
Bosna Müslümanları.

Sürgüne de gidiyor,
inanan çocuklar gibi,
Bosna Müslümanları.

Sürgüne, mezarlara
dikkatsiz çocuklar gibi
gidiyor, iniyor,
Bosna Müslümanları.

Ama görün şimdi
sürgünden, uzaklardan,
çok korkulu yerlerden,
dönüyor onca Boşnaklar.

Ciddi yüzlerle,
mezarlardan kalkıyor,
inançlarına daha bağlı,
iyi yürekli Boşnaklar.

Dost ve sevecen hepsi
mezarlardan kalkıyor,
canları daha güzel
iyi yürekli Boşnaklar.

Mezarlardan kalkıyor,
ruhları daha güçlü, şimdi
daha güçlü, daha coşkun,
iyi yürekli Boşnaklar.

Eyvah Tanrım, eyvah,
ne de az kalmışlar,
ama gör Tanrım ne kadar,
yüzlerinden yayılıyor
mutlu zafer aydınlığı!

(Türkçesi: Fahri Kaya)

İBRAHİM KAYHAN

(Ibrahim Kajhan) 1944 yılında Mostar'da doğdu. Mostar lisesinde dil ve edebiyat dersleri öğretmeni olarak çalıştı. Daha sonraları Zagreb'e taşındı ve burada yaşamaya başladı. Ama Bosna'yla ilgisini hiç kesmedi ve yazdıklarının çoğunu Saraybosna'da yayımladı.

Şiirden başka eleştiri ve diğer türlerde düzyazılar yazıyor. Radyo oyunları da var. *"Arabija ljubavi"* (Sevgili Arabistanı) ilk şiir kitabıdır. Bundan başka şiirlerinin büyük bir bölümünü *"Kuću dok naceš"* (Evi Buluncaya Kadar) adlı bir kitapta yayımlamıştır.

GÜL

Sana artık ne duvara çizilmiş ses, ne de Firavun
engel olabilir, kaygılanmaya gelmez yani.

Buyur, alıver şu gülü. Evin temeli düşmez korkma;
ama bil ki kapı eşiğine salmaya niyetlendiği zamansızlığında
duvarlar düşüp dünyayı un ufak etmiş olabilir.

Engel filan yok, görüyorsun. Zaten aynadaki delik
şeklini göremediğimiz demire benziyor.
Yüce Sevdalı'nın izniyle
dünyanın her bir şekli görünmez olur inşallah.

LEYLA

Kıskançlık örneği
Çağcıl ışıklardan oluşmuş biri
Dünyayı karaya bürümekle
Uğraşıyor sanki.

Bakireleri lanetleyerek
Bomboş göğe kazmasıyla vuruyor Mecnun
O şimdi nerelerde acep?
Atılmış eşyalar arasından
Dünyanın gözlendiği bir yerde olmalı.

AYIRAN - RUH

Onu görür gibiyim - emek vermiş insanın
canını teninden ayırıyor.

Vücudundan kıskaçlarla ışık koparan
şımarık çocuklara aldırmayan üşengen melek
sessiz-sözsüz işine bakıyor.

Ölüm meleği ise kötüden iyiyi ayırıyor.

Bizimkinin gözleri insanlara doğru bön bön açılmış
geçmiş zamanının
boğuk zaman olduğunu anlıyor.

(Türkçesi: Hasan Mercan)

FEHİM KAYEVİÇ

(Fehim Kajević) 1945 yılında Byelo Polye yakınındaki Şipovitse'de doğdu. Şair ve hikâye yazarı. Bugüne kadar hikâyelerini kitap halinde yayımlamadı. Podgoriça'da yaşıyor.

Şiirlerini ise, beş kitapta topladı. *"Budeş mrtav"* (Ölü Olursun) adlı ilk şiir kitabı 1971 yılında çıktı. Daha önemli olan şiir kitapları: *"Čudarije"* (Mucizeler), *"Letač"* (Uçan Kişi) ve *"Granica"* (Sınır).

SINIR

.....
Büyüyünce de
her nefes almada
her lokmada
gülüş ve öpüşte
sınır

.....
Soğuk ve sıcakta sınır
Yaşam boyunca sınır
hatta ölünce bile
yara izinle de
kimlik karnenle de
aklın yerindedir diye
aldığım belgeyle sınır

KARA AĞAÇ

Padavranın uyanışı
uykusuz diyarlara
kaçmamıza neden oldu

Yaprağa dönüyoruz
kimimiz daha çabuk
kimimiz daha yavaş
Kara ağaç da bizleri
bildiği gibi uğurluyor

Kara ağaç
çirkin işine ara ver
Bu gizemli büyüyüşte
ne kadar var olduğumuzu
bir görebilelim.

O

Deniz gibi avutuyor bizleri
ama hiç de yakında değil
Kucağına alır
çocukluğumuzdaki gibi
Bu acayip kucaklamadan
Kurtulamayız hiçbir zaman

Yok olan / bir renk var
Ne çizilebilir
ne de düşünülebilir
içimizde yaşar oysa.

Ne elle ne gözle
alabiliriz
oysa bize
uykuda dokunacak kadar
yakındır çok yakın

GÜNEŞ NE YAPTIĞINI BİLİR

Gücünün
ve sözünün dışında
senin bilmeyeceğini
başka biri bilecektir

Kırağı ortadan
kalkmayıncaya kadar
derinlik
kadının evrenindedir

Yeşil elma
güneşin ne yaptığını bilir
çok iyi bilir

(Türkçesi: Fahri Kaya)

MÜBERA PASİÇ

(Mubera Pašić) 1945 yılında Saraybosna'da doğdu. İlk, orta ve yüksek öğrenimini doğup büyüdüğü kentte bitirdi. Şiir, 1964 yılından sonra yaşamının ayrılmaz bir parçası oldu. Şiirden başka çeşitli dergi ve günlük gazetelerde edebiyat üzerine deneme ve eleştiriler yayımladı.

"*Poslednji predeo*" (Son Bölge) adlı ilk şiir kitabı, 1967 yılında çıktı. Ardından "*Galerija*" (Galeri), "*Kruzenje prema Orfeju*" (Orfey'e Doğru Çevreleme), "*Bajke na drugi naçin*" (Başka Biçimde Masallar), "*Stvari bez poretka*" (Düzensiz Eşyalar), "Fantazme" (Fantazmalar) ve diğer şiir kitapları yayımlandı. Mübera Pasiç, Boşnak şiirine biçim, içerik ve deyiş bakımından pek çok yenilikler getirmiştir.

SIRÇA MARTI

Bak, acı çekiyor.
Günün karşısında
kar kadar suskun
İpek üzerine çizilmiş
sırçadan çan
olağandışı bir hüzünle
yaşamı bağlıyor
ölümü de gökkuşağıyla:
Düşümü de değiştiriyor
çok yabancı bir şeye.

Geceleri garip yankılarda düşünüyorum
görüyorum düşüncelerimi de
Gündüzler ruhunun silikliğini çiziyor
suda günah çıkartıyorum.

Titreyiş kuşu, yok oluşumuzun
aynı anda birleştirdi bizi.

BİTİMDE

Alışkanlıklarımı
nasıl aşılayayım
zamandışı kederli, yıldızlı alana?
Bu ikinci varlıkta yaşayabilecek
hatıralar, yürek denen,
bir şeyin kokusu,
sıradan bir yaşam için yalan.

Sonra da yıldızlar dışında-
sanki başka nerde gezebilirdim?
Yaşardım sahipsiz bir yaşamı.
Yoksun olduğum için,
korkudan tir tir titrerdim,
ve senin albümünde
baş yeri alırdım.
Herkesi görebilirdi:
Düş ile kederin
nasıl çarpıştığını
sessiz gürültünün,
yeraltında patladığını!

ERKEN TÜRKÜ

Buradayım. Sabah tutuşmuş yanıyor
Şaşkınlık otlarında
temiz bir yerde
sessiz bir sesten alınmışım.

Gene buradayım:
Ama yalnızca benim
bir parçam
kuşlara yol gösteriyor.

Otların Tanrıyla
barıştığı sabah
seni bulamayacağım.
Kişiliksizlikten gelen bu çağrı
bir döngü etrafında
dağıldığına
iyi bir işarettir.

Saçlarımın yükünü indiriyorum.
Dönence yürekleri ıslatıyor.
Ses herkesin olsun.
Ama benim gizli bir parçam
kendine yön arıyor.

(Türkçesi: Fahri Kaya)

MEHO BARAKOVİÇ

(Meho Baraković), 1945 yılında Banya Luka'da doğdu. Şiir, düzyazı ve eleştiri yazmaktadır.

Boşnak edebiyatında daha çok şair olarak bilinir. Trebinye'de yaşamakta ve çalışmaktadır.

"*Azil*" adlı ilk şiir kitabını, 1972 yılında yayımladı. Bundan sonra yazdığı şiirleri, "*Osipanje*" (Dökülmeler), "*Nebeska Studen*" (Gök Soğudu), "*Opšta mesta*" (Umum Yerler) ve "*Zemno Srostvo*" (Yerel Akrabalık) adlı şiir kitaplarında toplamıştır.

ÇİZGİ

Dağınık bir zamanda
buluşmak mümkün
sevgilim benim
ufacık
çiçeksi dağınıklığında başının
varlığımızın bilincindeyken de
b i l i n ç l e ş e n i z
dudakların yanarlığında
ve rahimde uyuklayan güç de
bilinemez giderek
dağınık bir zamanın birinde
b i r k e r e s i n d e
zamanın

KENT

Kendi özbeöz körpe göbeğinde soluklanmada kent
döke-saça öylesine ölümcül ölümcül soluklanmada
yabanıl ne varsa yani tümünü içine çekmede o bir yandan
huyları
bir yandan da genç kadınların uysallaşmış dudaklarını

odaların darağacında büyüyen genç kızlar
en güzel bakışlı gözlere iyeler

yemyeşil anıların gereğini duyarım ben yine de
alınan et
karalığı sessizcene kaplayan eller
mayın gibi patlayan dudaklar
ve orman karşısında kendinden geçen sözlerdir
gereğini duyduğun varlıklar

geceleyin kenti
her bir eşyasını ayrı ayrı soluyoruz
düzensizim ya hani hep aynı yönden yönlenerek
aynısını yineliyorum bir daha
daktilomun son harfi de kurbandır davranışımın
bitmemiş şiir kitabımın
ve çiçeğimsi duyunla birlik konumladığım nesnelerdir inan
belli geleceğin hiç kimse nabzını ölçmüyor
ve kent özbeöz körpe göbeğinde soluklandıkça
sıtma nedeni ölçülemez hiç kimsenin

ŞEYTAN İŞİ

Kâğıdın beyazından kalan acıkmış
yabanımsı sinsiliğin
ve ezilmiş epeski hareketlerin
günlü geceli atlayıp zıplıyor
şeytan işi âleme geçip
olmayan yerde de ölümü buluyor
bu ne büyük ölüm derken
makineye yenibaştan geçiyor
şavklı ve tuhaf parçacıklar
alaşağı oluyor
ve içgüdüden doğan
o korku bakışlara karışıyor
şeytan işi budur
bir böyledir deniyor
biçilmiş kaftanvâri
kendiliğinin ölümüne çalıyor
ve tanımı verilmemiş hastalığa karşın
gerekli okşanışa aldırmıyor
bundan olacak ki çıplak kadının
gülrenginden farksız edasından
günahkâr düşün uyku nedir bilmiyor

(Türkçesi: Hasan Mercan)

ALİRİZAH GAŞİ

(Alirıza Gaši) 1945 yılında Çazin'de doğdu. Sosyoloji Bilimler Fakültesini bitirdi, bundan sonra da uzun yıllar liselerde sosyoloji dersleri verdi. Son savaşın başlamasına kadar Saraybosna'da yaşıyordu.

Şiirlerini *Okrenuti vetru* (Rüzgâra Dönük), *Crveno Crno* (Kırmızı Beyaz) , *Iz Mog Mrtvog Ugla* (Ölü Açısından) ve diğer kitaplarında topladı.

SEVGİ YOLU

sevgiden ve
sevgi için

bir haber ve
doğru haber yok

sesler
can sıkıcı sesler geliyor

GİZEMLİ SÖZLER

Sözcüklere
gizemli sözcüklere inanman
seni dilenci etti vesselam.

Bu nedenden dua ederken
güzel sesin titriyor.

SEN SEZEMEYECEKSİN

Sen hiçbir zaman
sezemeyeceksin
acıların

o güzelim acıların

güzele eşit olduğunu
acının yarattığı
üzücü güzelliğe

ÇİÇEĞİN DOĞUŞU

Başında
senin o güzelim başında
bir aydınlık
küçücük bir aydınlık doğuyor

Boşuna sessiz duaların senin

Senin o güzelim başında
kara bir çiçek doğuyor
bu özgürlük
bu zulüm çiçeği

(Türkçesi: Fahri Kaya)

İRFAN HOROZOVİÇ

(Irfan Horozović) 1947 yılında Banya Luka'da doğdu. İlkokul ile liseyi doğduğu kentte bitirdikten sonra Zagreb Felsefe Fakültesi Edebiyat bölümünden mezun oldu. Birçok gazete ve dergilerin yazıişleri müdürlüğünü yaptı. Savaş başlamadan önce Banya Luka'da yaşıyor ve bir yayınevinin başında bulunuyordu.

Şiirle başlamışsa da Boşnak edebiyatında daha çok düzyazı ve oyun yazarı olarak bilinir. Yazdıklarıyla J.L.Borges'e benzetilir. "*Talhe ili Šedrvanski vrt*" (Talhe ya da Şadırvan Bahçesi) adlı romanı yaratıcılığının en ilginç örneği sayılır.

Öteki kitapları: "*Soba*" (Oda), "*Salon gluhonijemih krojačica*" (Sağır ve Dilsiz Kadın Terzilerin Salonu), "*Testament iz mladosti*" (Gençlikten Kalan Vasiyetname), "*Karte Vremena*" (Zaman Kartları), "*Şeremet*" vb.

şeyhin mektupları

Kaymakam, habercinin, elinde katlanmış bir kâğıtla başı yerde geldiğini pencereden gördü.

Az sonra tanımadığı mühüre bakarak:

– Hayrola! Ne haber?, diye sordu.

– Mektup!

– Yine mektup! diye şaşırdı kaymakam ve içini bir kasvet sardı. Mektubu elinde evirip çevirdi ve gözlerini, bilmece gibi bir içeriği gizleyen çok net yazılmış kâğıt üzerindeki harflere dikti. Uzaktan, Rumeli'nden geldiğinden beri bu aldığı üçüncü mektuptu. Mektupları okuyordu ama hiçbir şey anlamıyordu. Mektuplarda sadece bir tehditin var olduğunu hissediyordu. Kendilerini uyaran bu dünyanın düzeninden, işledikleri yanlışlıklardan ve cinayetlerden söz eden o gizemli şeyh de kim oluyordu?

– Çağır, gelsinler! dedi çarçabuk giden hizmetçiye.

Çok geçmeden kaymakamın odası insanlarla doldu. Bütün bilginler ile yöneticiler oradaydı. Gürültülü bir konuşma, sert sert tartışmalar.

– İçinizden bu garibanı kim tanıyor? diye sordu kaymakam.

Eller havaya kalktı, ağızlar açıldı. Hepsi onunla ilgili birçok şey duymuştu. Aralarından biri garibanı bugün çarşıda gördüğünü söyledi. Savaş karşıtı bir şeyler konuşuyormuş ve etrafında epey bir kalabalık varmış. Zaptiyeler de peşindeymiş. Üç zaptiye. Ama elleri boş dönmüşler. Ardından çıkmaz sokağın sonuna kadar koşmuşlar, ama burada sadece nemli bir duvarla yüz yüze gelmişler. Hiçbir iz bırakmadan kaybolmuş. Birkaç dakika sonra başka bir yerde görülmüş ve yine konuşuyormuş.

– Gariban?!

– Evet! Herşeyim adına yemin ederim, ta kendisi!

– Çarşının ortasında falakaya yatırıp tabanlarına ve kıçına ellişer sopa atın! diye zaptiyelerin başına emir verdi kaymakam.

– Ama o şeyh!

– Olsun!

– Siz uzaklardan yeni geldiniz kaymakamım - diye uzun boylu biri kaymakamın kulağına fısıldamak cesaretini gösterdi. Bu Gariban halk arasında çok tutulan bir kişi. Çok zor günler yaşıyoruz! Açlık, veba, yangınlar. Viyana kuşatmasından beri savaş sürüyor, halk kan ağlıyor, bütün inançlarını kaybetmiş bir durumda. Burada kellemiz her gün koltuğumuz altında.

Bu derviş şeyhi, bambaşka bir kişi. En iyisi ona hiç dokunmamak. Zaten bir şey de yapmaz. Sonra onun mektuplarını kimse anlamıyor. İnsanlar onu, kendilerinden sayıp seviyor. Onlara, özel olarak fakirlere içten bağlı olduğunu hissediyorlar. Fakat gerçekte kimse onun ne dediğini anlamıyor. Yıllardır Bosna'da, Krayna'da dolaşıyor. İnsanlara yardım ediyor, onları tedavi ediyor, koruyor... Bazen gerektiğinde de durmadan konuşuyor. Ama iyisi ona dokunmamak. ta ki...

– Bu mektupla haydutların başı olarak imza atmış dedi öfkeyle kaymakam.

– Evet, evet... diyerek başını salladı bir ihtiyar. Bununla kendiliğinden anlaşılır bir şey olduğunu ve üzerinde ciddi olarak durulmaya değer bir sorun olmadığını belirtmek istiyordu.

Hızlı bir el işaretiyle kaymakam toplantıya son verdi. Odada sadece o uzun boylu ihtiyar kaldı. Kaymakam elindeki mektubu ona uzatıp yazılanları açıklamasını istedi.

– Söz ve cümleleri anlıyorum, ama söylemek istediklerini tam anlamıyorum, dedi ihtiyar, gülümsedi.

– Yazılanlar devlete, sultana karşı mı?

Herşey bu yönde, ama gene de kimbilir... O, zaman zaman övmeyi de biliyor. Ama çok ender bu, durum gerçekten övgüye değerse...

– Veziri haberdar edeceğim.

İhtiyarın yüzü ciddileşti.

– Buna sadece gülecektir. Çünkü onu haberdar eden sen ne ilk ve ne de sonuncu kişi olacaksın. Onu yakalamak isteyen de yalnızca sen değilsin tabii. Her şey boşuna. O basbayağı bir derviş şeyhi değil. Bazen tekkeye çekilir ve aylarca kalır. Sonra bir bakarsın da-

ğa çıkar. Rüzgâr gibi. Bütün halk onunla. Sadece bir bilse...

– Vezir güler, diyorsun öyle mi?

– O da böyle birçok mektup aldı. Hatta bu mektupların ikisini ben yorumladım ona. İçten gülüyordu. Kurnaz ve akıllı bir adam bu Gariban. Aldığı addan da belli. Üstelik yiğit de. Dokunmayın ona. Vezir de böyle demişti zaten.

Kaymakam şaşkındı. Kılıca karşı kılıçla gitmeye alışmıştı. Şimdi ne yapacağını bilmiyordu. Adam, göz göre göre devletle alay ediyor ve kimse birşey yapamıyordu ona.

– Dokunmamalı diye yavaşça tekrarladı ihtiyar. Zaten eceli gelmiş. Belki o da zavallı, yaptıklarına ve söylediklerine inanmıyor. Aptallığıyla yüreklendirdiği halk da ona bilmem gerçekten inanmıyor mu? Şimdi üzerine gitmek isyanı kışkırtmak demek olabilir. Kimbilir daha neler olabilir. İyisi mi, herşey olduğu gibi kalsın. O sanki birşeyler seziyor, ama bunun ne olduğunu o da pek iyi bilemiyor. Dünyanın yeni düzeni için düşler kuruyor! Aptallık! Burada ciddi olabilecek hiçbir şey yok. Kendisine en yakın olanlar bile onun bu söylediklerinden bir anlam çıkaramıyor. Tereddüt içindeler. Ona saldırmış olursak, ancak o zaman her şey açığa çıkabilir. Onu rahat bırakmak bizim yararımızadır.

– Belki sultana bile yazıyordur. Ona da saldırıyor herhalde.

– Olabilir. Gerçeği konuşmak gerekirse, şeyhin zaman zaman haksız olduğu da söylenemez. Vezir bile yazdıklarından çoğunun çok yerinde olduğunda hemfikirdir. Fakat sözleri hâlâ yeterince açık değil. Yazdıklarının çoğu aptalca ve anlaşılmaz şeyler... Kelimeleri kılıç da değil elbet.

– Ya kılıç olursa? diye heyecanlanarak sordu kaymakam.

– O zaman son söz sizin olur! Bütün bu kılıçlardan tek bir kılıç yaparsınız. Bu sizin işiniz kaymakamım. O zamana kadar bırakın, mektup yazsın. Gerçeği görüp sezdiğine sevinsin, başkalarını da sevindirsin. Ona inansınlar. Bu iyi bir şey, kötü değil hiç.

Kaymakam durumu anladığını belirtmek ister gibi başını akıllıca salladı.

(Türkçesi: Fahri Kaya)

CEMALUDDİN ALİÇ

(Džemaludin Alić) 1947 yılında Zenitsa yakınlarındaki Tetova'da doğdu. Yüksek öğrenimini Saraybosna'da bitirdikten sonra Saraybosna ile Zagreb'te çıkan çeşitli gazetelerde çalıştı. Savaş başlamadan önce Saraybosna'daki "Oslobotenje" yayınevinin, yayın bölümünde sorumlu yazı işleri yardımcısıydı. Bugün, Ljubljana'da çıkan Boşnakların "*Ljilan*" (Zambak) gazetesine yazı yazmaktadır.

İlk şiirlerini 1965 yılında, lise öğrencisiyken yayımladı. İlk şiir kitabı da 1969 yılında çıktı. Bundan sonra altı şiir kitabı ve iki romanı yayımlandı. Ayrıca "*Yirminci Yüzyıl Bosna ve Hersek Hikâyesi*" antolojisini hazırladı.

ÖLÜM, BENİMLE AKŞAM YEMEĞİNE GEL

Nerde olduğumuzu
ve yüreğimizin nerde, ne zaman
çarpacağını bilmemize karşılık
Ölüm, benimle akşam yemeğine gel.
Önümüzde şarap
ve bir tutam tekdüze görgü var.
Bunlar öylesine ustaca yok olmuş
eski insanlardan kalma hepsi
Ölüm, iki yüzlü olma,
bak örümcekler geziyor,
kendi başlarına ördükleri
ağlara düşmüş, tuzaktalar.
Bir kişi bul da ekmeğe sarıl
tüm sevgilerini boğduğun.
O çalışkan ellerini dinlendir.
Ölüm, dinlenme vakti şimdi,
hayatımız nasılsa başıboş geçti.

EL

biliyorum, masamdan
bıçağı almaya geldin
ve gecenin yüreğine
saplamak istiyorsun
senin güçlü olduğunu
söyleme bana sakın
sende birçok kişi var
gücün için senin
ad bile bulunamaz

ama ben de güçlüyüm
belki de daha güçlü
ben ölüp gittim
seni ise bekliyor
dertlerim benim

BAĞIŞ

Diyorsun: zaman hazırlanıyor sana
uysal ölümü armağan etsin, diye.
Seni gecenin kokusuyla saran
üzerine de karabasanı atan kişi
anılarımda gittikçe sise bürünüyor.
Derin karanlıklardan çıkıp
dertler deresine katılıyor
gölgenin kurbanı oluyorsun
Düşünüyor: bu bileşik bir armağan
her sevgiden sonra
Çok geç sezilen bir korku, diyorsun.
Yaşam yolunda hırsla dikili
birçok yeni korkular senin.

SEN DE, RÜZGÂR GİBİ GELEREK

Sevgi ve özgürlük üzerine söylenen tanrısal sözleri kınıyorum,
Akıllının sevincini, elyazının aydınlığını, yüreğin gücünü de.
Çökmüş bir ev kendi temellerine karşı eğildiği gibi
Sen de rüzgâr, gelip dünya ışığına sığınacaksın.
Sen de verimli toprak, hissedeceksin deliksiz uykunu.
Sen de beklenmeden gelen casus, düşen heykeli öpeceksin.
Sen de zaman, sonunda, sonsuz olarak duracaksın elbet.
Sezgi gibi görünen her şey sonunda mutlaka sezilecek.

(Türkçesi: Fahri Kaya)

ENES KİŞEVİÇ

(Enes Kišević), 1947 yılında Bosanska Krupa'da doğdu. Yüksek öğrenimini Zagreb'te, Tiyatro ve Film Akademisi'nde yaptı. Son yıllarda tiyatro sanatçısı olarak Zagreb'te çalışmakta ve yaşamaktadır.

İlk şiir kitabını 1974 yılında yayımladı. Daha sonraki yıllarda birkaç kitabı daha çıktı. 1980 yılında yayımladığı *"I ništa te kao ne boli"* (Ve Sözde Hiçbir Şeyin Ağarmıyor) adlı kitabıyla şiirsevenler ile eleştirmenlerden büyük bir ilgi ve beğeni toplayarak edebiyatta kendine özgü bir yer sağladı.

Çoğunlukla Zagreb'te yayımladığı şiir kitapları da büyük bir ilgiyle karşılandı.

SÖZDE BİR ŞEYİN AĞARMIYOR

Gün sözde güneşli
sen sözde neşeli
geçiyorsun sözde gören yok

herkes sözde güzel
herkes sözde rahat
herkes sözde çılgın

sen de sözde mutlu

sözde her yerde barış
sözde kuşlar özgür
sözde yarınlar elimizde

vicdan sözde tertemiz
sözde bunu güneş de biliyor
sözde yürek türkü söylüyor

sözde herkes herkesi düşünüyor
sözde herkes birbiriyle dost
sözde herkes düşünüyor
seni
ve dünyayı

ve sözde gün ağarıyor
ve sözde sen gülüyorsun
ve sözde hiçbir şeyin ağarmıyor

ATEŞ ATEŞİ YAKMAZ

Kemerinde senin
bıçağının sıcak kını
koynumda benim
soğuk bir yatağan
kemerinde senin
bunun sıcak kını.

Gözlerinde senin
mavi bir yıldırım
gözlerimde benim
tere batmış atlar.

Senin kalenden
iki top ateş ediyor
üç yüz dişinden
gülüşün parıldıyor.

Beni yangın kapladı-
ateşin salt yarısı.
seni ateş sardı
düşün tam yarısı.

YAĞMURUN DANSI

Yağmurdan kaçarak
ıhlamur ağacı altında
duruverdik bir ara.

Üzerimizde
açan yapraklar arasından
beyaz bulutlar dönüyordu.

Nefes nefese,
gülümsedik bir ara
ıhlamur soluyordu.

Yüreğimiz
vücudumuzun
her bir yanında çarpıyordu.

O an belki
Leyla'ya sessizce
bir şey söyleyebilirdim.

Ama dans başladı...

Ve yaz yağmuru
dokundu boğazımda
titreyen sözcüklere.

ÇİÇEKSİZ KOKU

Şiirden beyaz bir gölge çıktı.
Penceredeki çiçeğe su verdi.
Memesini çıkarıp
Çocuğunu emzirdi.
Sonra da şiire döndü.

Ardından beyaz bir kadın çıktı.
Bodruma çöpleri atıverdi.
Evi havalandırdı.
Sonra da şiire sığındı.

(Türkçesi: Fahri Kaya)

SAFET SARİÇ

(Safvet Sarić) 1948 yılında Çaplina'da doğdu. Şiirden başka edebiyat eleştirileriyle de uğraştı. Hamzo Humo, Hamid Dizdareviç ve diğer Hersekli yazarlar arasında olduğu gibi Boşnak edebiyatında önemli bir yeri vardır.

Bu bölgeden olan öbür yazarlardan farklı olarak Safet Sariç'in Hersek'le ilgili görüşleri çok kişiseldir, özgündür ve bu konuda kimi geleneksel kavramlara da ters düşer.

Şiirlerini *"Južno od svih namjera"* (Tüm Niyetlerden Güneyde) ve *"Neka banu nenadan"* (Ansızın Geliversinler) adlı kitaplarda toplamıştır.

ÖRÜMCEK DÜŞÜŞÜ

Karşımızda biri var kocaman
Kuleleri duvarları kaldıran

Üstümüze yumuşacık düşmede örümcek

Ardımızda güçsüzün biri
Kuleleri kentleri yıkan

Üstümüze yumuşacık düşmede örümcek

Karşımızda biri var kocaman
Ardımızdaki güçsüz mü güçsüz

Üstümüze yumuşacık düşmekte örümcek

Karşımızda
Ardımızda
Karşımızda
Ardımızda

Üstümüze yumuşacık düşmede örümcek

Biri kocaman
Diğeri güçsüz

Üstümüze yumuşacık düşmede örümcek.

YILDIZLARI SAYMIŞTIK

Biz yıldızları sayadurdukça
düşmüştük yorgunluktan
kellelerimiz kesilmişcesine
çiçekler arasına.
Bizi ancak yaşamda kalmış otlar
acı ölümlerden
uyandırabilmişti zaman zaman

Anında bir takım çocuk gelip
ses vermeden sözlerimizi alıp götürmüşlerdi.
Olup biteni görememiştin sen
ölmüştün çünkü
Her şey ölüydü.
Sonra da
birbirimize söyleyecek sözden yoksun
suspus olmuştuk.

VE YİNE

Üzgündük
Yabancı yörelerin kıskaçlı gülüşleri yüzünden
yaş döküp ağladık tüm Tanrının günü
Bu akşam
zehirli kanımız
esrikleyecek dedik
gecenin açık kirpiklerini.
Ayaklar altında
titreyen ayaklar altında
adsız sular
kaburga kemiklerini habire kırdıkça
şarkıya durmuştuk.
Sabah vari uyanmak
gözyaşı gibi uyumak içindi o şarkı
yeniden söylenen.
Ve yine
silbaştan anlamına
gözleri yaralı nehirler
beyaz duvarlara doğru
yol alıp gider gibiydi nedense.

(Türkçesi: Hasan Mercan)

YASNA ŞAMİÇ

(Jasna Šamić) 1949 yılında Saraybosna'da doğdu. Yüksek öğrenimini bu kentte bitirdi. Savaşın başlamasına kadar doğduğu bu kentte yaşayıp çalışıyordu. Bugün Paris'te yaşamaktadır. Eski Yugoslavya'nın önde gelen genç oryantalistlerinden biri olan Yasna Şamiç, şiir dışında çeviriyle de uğraşır. Arapça'dan, Farsça'dan, Türkçe'den, Fransızca'dan ve İngilizce'den birçok çevirileri vardır. Bunlar arasında Yunus Emre'den yaptığı çeviriler ayrı bir yer tutmaktadır.

Şiirleri, *"Isječeni trenuci"* (Kesik Anlar) ve *"Pod hladom druge kože"* (İkinci Bir Derinin Serinliği Altında) adlı kitaplarda toplanmıştır.

CUMARTESİ

Yanan elini uzatıp verdiğin
o rengi uçuk resme
hiç şaşmadım inan

hem ne diye?

Onun duvara yaraşacağına inanıyorum çünkü
üstüne canımız çektiği kadar tırmanabiliriz
varsın sonra lambalarla sivrisinekler
kulaklarımıza fısıldaşmayı görsünler ne gezer
biz duvardaki dansımızı sürdürebiliriz
dahası seni ben
bir vazoya koymak istiyorum
her şey sakin durgun olunca yani
odam senin kokunla dolabilsin diye

SİS

Koca kent
ve dünyanın dört yanı yetmiyormuş gibi
düşüncemi de istiyor

Yerleşmiş hareketime sıkışıvermiş
belli o benim yürüyüşümün peşinde

Bakışlarımın sahibi olmak isteğinin farkındayım
seziyorum gözlerinde gri bir bakış var

Ağzı zar zor açılıyorsa bile
niyeti gülüşümü kavramaktır.

Evet anlıyorum
o benim güneşimi de istiyor.

GÖLGE

Bugün gölgem
çok eğlendi benimle
izledi canı çektikçe
izimi buldu benim
uyumlaştı

sonra da
ne hikmetse
özvarlığından korkmuş
ve yabancı adımlarla ezilmiş gibi
kalakaldı eski yerinde

(Türkçesi: Hasan Mercan)

MUNİB DELALİÇ

(Munib Delalić) 1950 yılında Lyubişki'de doğdu. Boşnak şiirinde, daima araştıran ve vardığı aşamalarla hiçbir zaman memnun olmayan bir şair olarak bilinir. Şiirini inceleyenler, dilde de çok başarılı olduğunu belirtirler.

"U krugu krug" (Daire İçinde Daire) adlı ilk şiir kitabı 1978 yılında çıktı. Öbür şiirlerini *"Nježni Stroj"* (Nazlı Makine), *"Svijet i sladostrasće"* (Dünya ve Tatlı Hayat) ile *"Krotki raspored"* (Uysal Kurulu Düzen) kitaplarında toplamıştır.

Son savaşın başlamasına kadar Mostar'da yaşıyor ve çalışıyordu.

CIVILDIYOR, SOLUYOR

Kaygan kaslar arasında, çatlakta,
okunmaz dizenin soluğu, kendinden kopmuş
bir göksel dip
Akçıl akıntı olanca sesiyle
baskına uğratıyor okşanan duyuyu
Ne kadar da delik var kâğıtta!
Dişlenmiş, parmaklar, bir sürü
kabarcık!
Süzülmüş bir benecik cıvıldıyor, evin
çevresindeki gölgemsi iz
Sonunda, duvarda, atlarıyla geçiyor
neşeli şövalyeler
(delikler, diyorum, parmaklar ve kabarcıklar:
üzerinde tir tir titrediğim tel
şeye gidiş)
Ve yel, büyüye kokan hafif yel eser
çevrelemesine uzatılmış, düşlerden
Öylesine dingin, öylesine parlak
sular arasındaki çatlakta.

GECENİN GÖZÜ

Beşikmiş, sıcak ana kucağı
(Çiçek çoğunluğunu eriten bir görünüş)
Çimenlerin dalgalanışıymış, parmaklar arasında
yeşil resim defteri
Sözcükmüş, patlatılmış, badıç örneği
sonra sürünerek çıkagelmiş ayacıklarının
gizemli dokusu, aydın bir zemin üzerindeki
koyumsu
özü
Sonra sayadurduk sıklaşan
ilgiyi, havlaya durduk sergenden
dövmeli bükülgenliğe
Gizli hazineden uzayan kamış
bizi aldatıyordu, artan kan, gizli
yırtıcı
Ve şimdi, tam bin yıl sonra,
İçimizden damlatılmış aydınlık bir de
kibirli gölge türkü yakıyor
Ocağımızın soğuk dişi
Yalnızlık içinde, önemle
düğüm düğüm toplandığımız
o kopuk zincir türkü söylüyor

İçimizde, üşüyor, gecenin gözü.

YENİDEN, EV

Tam anlamıyla kapı aşırı
Korkuyla dopdolu
vücut aşırı
duvarlar arasında, üzerinde
taşan karanlığın vurduğu, hey, o dağınık
davul
Hâlâ duruyor: koyu bir gülle
Ve çalıyor: geçleri nasıl çalarsa
saat
Ters düşmüş resim aşırı
Gül bahçesi, alıç
elmacık aşırı
Barınakta, altına denk gelen seste

Her şey, her şey tanıdık:
sıcak damla da, hafifçe okşanmış
kuyu da
Yüz de, bütünüyle,
titreyen ışından, kırışık kırışık

Yeteriyle yalnız, yeteriyle yalnız.

(Türkçesi: Avni Engüllü)

CEMALUDDİN LATİÇ

(Džemaludin Latić) 1957 yılında yukarı Vakuvfa yakınlarındaki Pridvortsi'de doğdu. 1983 yılında, bir grup genç Müslüman aydınlarına karşı düzenlenen eylem sonucu siyasal duruşmada altı buçuk yıl hapse mahkûm edildi. Bosna'da savaşın sürdüğü günlerde Lyublyana'da çok okunan *"Ljilan"* (Zambak) adlı Boşnak gazetesini çıkardı.

İlk şiirlerini *"Mejtaş i vodica"* (Meytaş ve Küçük Su) adlı kitabında 1980 yılında yayımladı. *"Nevjestine oči"* (Gelinin Gözleri) adlı şiir kitabı da 1986 yılında, şair hapisteyken, Zürih'teki Boşnak Enstitüsü tarafından ve *"Dome Davudov"* (Davud'un Evi) adlı kitabı da 1989 yılında Saraybosna'da yayımlandı.

SARAYBOSNA'DA BAHAR

Saraybosna üzerine yayılınca bahar
Bilmem gündüzü mü gecesi mi daha güzel.

Sonra birdenbire – elle işaret eder gibi:
üfleyince başkuş – yok oluyor bahar...

Tıpkı hayatımız gibi!

NE OLACAK YARADANIM

Yaradanım, senin kararın mı bu:
Kurtların soframdan aldığını
Düşümde sen mi geri veriyorsun?

Kurdun pençesi boğazıma sarılınca
Huzurunda senin düş görecek miyim?

TABUT

Tabut semer, bizse üzerinde atlılar.
Kefen giysi, bizse şıklık meraklısı.

Dünyada herkes ecel şerbetinden içiyor,
Mezar bir kulübe - ona doğru gidiyoruz.

Tanrım! Yüce Tanrım!

BEN VE DOSTLARIM BENİM

Bir çeyrek ekmek,
bir parça peynir,
ve bir sürahi klorlu su:
işte bütün bunlar
mezar gibi sağır
odada dostlarım benim.

Zaman zaman aramıza geliverir
güneşten kesilmiş bir lata;
hırsız gibi dolar pencereden
ve kıkırdar:
"Ha demek buradasınız? Bense
günümü harcadım sizi arayarak!"

Geziye çıkmazdan önce
o mutlaka
masamızda uyuklar biraz

Ben ve dostlarım benim
salt aramızda bakışır ve: Pıst!
onun nasıl
tatlı tatlı
uyuduğunu seyrederken
yüreğimiz çatlar.

(Türkçesi: Fahri Kaya)

FERİDA DURAKOVİÇ

(Ferida Duraković) 1957 yılında Olovo yakınlarındaki Şasevitsi'de doğdu. İlk ve orta öğrenimini doğduğu kentte bitirdi. 1980 yılında Saraybosna Felsefe Fakültesinin Dil ve Edebiyat bölümünden mezun oldu.

İlk şiirlerini 1976 yılında yayımladı. 1977'de *"Bal pod maskom"* (Maskeli Balo) adlı şiir kitabı çıktı. Bu kitabıyla iki edebiyat ödülü kazandı. 1982 yılında da *"Oči koje me gledaju"* (Bana Bakan Gözler) adlı şiir kitabı yayımlandı.

Savaş öncesine kadar Saraybosna'da yaşıyor ve çalışıyordu.

GÜZELLİKLER

Çiçekte
Rahatladı

Çiçektozunda
Dinginleşti

Nergisin derinliklerinde
Dalgasız göldü

Yansıdı
Ve
Boğuluverdi o an.

BAHARA GİRİŞ

Oda yorgunluk dolu.
Soluk alıyorum, bahardır, diyorlar.
Ölü ağaç bile çiçekler sunuyor;
çimenler büyüyor güneşe doğru yürüyüşe
geçiyor binlerce keskin ağız; fısıldaşarak havada:
Mart. Taranıp giyinirken türkü söylüyor kadın
Toprağa girmek isteyen-varsın girsin,
topraktan çıkmak isteyen-varsın bitsin.

Her zamanki gibi bir araya gelmişiz
Yorgun ve kaygılı eğilmişiz dünyanın üzerine
dünden bugüne ne kadar küçüldüğünü ölçerek
yarın görebilecek miyiz merakı içinde.

Kaybolmuş bir belge gibi sizi
umut ve korkuyla arayıp duruyorum. Gizimi söyleyeyim,
büyük gerçekler ortaya çıkmadı henüz.
Bu yüzden de zaman kendini sunduğu sürece bize, gelin
uyuyalım...

YORUMCU

İçimde döllenip çoğalıyorsun, ışık.
İçimden, tanıkların içinden girip çıkıyorsun kurnazca,
ama her türlü büyüden yoksunsun. Tozlar arasından
ne kadar böcek varsa
getirip diziyorsun yalnız temiz avuçlarımla günlerime.

İşte, bahar geldi. Çocuk, kuşkusuz
bahar atlarıyla birlikte soluyor dünyayı.
Ya ben? Yolculuk ediyorum, rahatlık aramadan.
Yorumcu olmak benden beklenen,
anıt olmak değil.

Yolculuk ediyorum, yalnızca rahatlığın
dile getirişini sunarak - yerinden saymanın
avutucu yorumlanışını.

(Türkçesi: Biba İsmail)

ZİLHAD KLYUÇANİN

(Zilhad Ključanin) 1960 yılında Sanski Most yakınlarındaki Tırnova'da doğdu. Felsefe ve sosyoloji üzerine yüksek öğrenimini tamamladıktan sonra, Saray'bosna'da çeşitli gazete ve yayınevlerinde çalıştı. Bosna Hersek'te kanlı savaşların yürütüldüğü dönemde Zagreb ile Ljublana'da yaşamak zorunda kaldı. Bugün de Ljublana'da çıkan *"Ljilan"* (Zambak) adlı Boşnak gazetesinde çalışmaktadır.

Şiirden başka edebi eleştiri ve denemeler de yazıyor. Dile büyük önem veren, imge zengini bir şairdir. Şiirleri *"Sehara"* (Sehar), *"Mlade Pjesme"* (Genç Şiirler) ile *"San urednog coveka"* (Düzenli İnsanın Düşü) adlı kitaplarında toplanmıştır.

BEN

Soykanını
atardamarlarımıza bulaştırmış
şanlı atalarımız

Birbirimizi tanıyabilmek için olacak

Ondandır ki susamış ağızlarımızı
nemlendirip görülmeyen dillerimizle
had bildirebiliyoruz şimdi

Bu yüzdendir ki herkes
ışıl ışıldak
ve elle değilir

güçlü, tanrısal köprüyü
iki alın arasında görebiliyor

ÖNGÖRÜ

Katili mi gördüktü neydi
sabah sabah davrandık

Aldık onu
tavşan yağıyla yağladık

Sonra da asma yapraklarıyla
bigüzelce sarıp sarmaladık

Başucuna
armağanlar yığdırdık

Verilerini ses ses
yücelttik ağıtladık

Ama dün akşamki tavrını
mümkünü yok bağışlayamadık:

Çünkü meşin yazıklarda
kendinden harlanan kanlardan
kimliğini anladık.

EKMEĞE KÜFRETMEK

Bizim ocakta
ekmeğe küfredilmedi
hiç ufalanıp atılmadı

ona hep bağlı kaldık biz
darı fırda demeksizin
Yüce Tanrı bunu böyle bilecek

(Fırda fırda üstüne
fırda başımızın üstünde dedik
kelle pahasına)

Tanrıça
kavalın son deliği olarak bellendiğimiz
bildiğimiz halde bile biz gene ona bağlıyızdır.

(Türkçesi: Hasan Mercan)

SELİM ARNAUT

(Selim Arnaut) 1962 yılında Zenitsa'da doğdu. Yüksek öğrenimini Saraybosna'da yaptı. "*Krov*" (Dam), 1988 yılında yayımladığı ilk şiir kitabıdır.

Genç kuşak Boşnak yazarlarının sevilen ve sayılan şairlerinden biridir.

MELEĞİN GİDİŞİ

Çokluk mekânın
tufansal
perişanlığına

aldırmadan. Halsiz
ve boynu bükülmüşcesine
dönmeksizin mi yollanıyor acep?

Gül rengi gibi. Dertop edilmiş öyle.
Bir de zamanı boş yere harcayan
ocaklar örneği her şey.

Ağzında kemik taşıyan köpek gibi
acısıyla birlik,
dönmeksizin mi yollanıyor acep?

BİR FOTOĞRAFIN PORTRESİ

Bir başka olasılığın umuduyla,
pencere başında göğü seyreyliyor Anam.

Dudaklarını hüzünlü bir gülümseme yalıyor.

Soframız hazır.

Masa altındaki kızkardeşim
vücûduyla çağrıda bulunur gibidir

Şiirin yazıldığı şu anda
kardeşimden iz yoktu.

Saldırı, şöyle uzaktan
ısıtır gibidir aile ocağını.

Ne ki babamız hâlâ görünürlerde yok.

Çünkü O odaya girer girmez
odanın köşeleri doluşuyor.

BABAYA MEKTUP

Kalemi cebe koyup
dünya yolculuğuna
çıkılır mı öyle?

Başka türlüsünü diyemem ki.
Sana başka bir sözüm de yok zaten. Sen

ey benim aç biilaç,
ve sebeb-i vücûdumun
aile reisi, babacığım.

Biliyorum, yola ancak öyle gidilir.
Evet ancak öyle.

Kalemi cepte taşımak koşuluyla elbet.

(Türkçesi: Hasan Mercan)

Bosna-Hersek'te çoğunluğu oluşturan Boşnakların
zengin bir halk ve yazılı edebiyatı vardır.
1463'te Bosna'nın Osmanlı Devletine katılmasıyla birlikte
Müslümanlığı kabul eden Boşnaklar geniş bir coğrafyaya yayılan
zengin bir edebiyat yarattılar.

Çağdaş Boşnak Edebiyatı Antolojisi'ni
Makedonyalı bir yazar ve çevirmen olan
Fahri Kaya hazırladı.

Türkiye'de bugüne dek çok az bilinen ya da
bilinmeyen -son yüzyılın- Boşnak yazar ve şairleri ile
tanışmak isteyenlere...

Bir de Mostar'a. Oradaki köprünün anısına.

TEMA
TÜRKİYE ÇÖL OLMASIN!
(0212) 281 10 27

ISBN 975-363-599-0